

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ABD'İN IRAK'TAN ÇEKİLMESİ SONRASI ÜLKENİN
HİDROKARBON YAKITLARI ÜZERİNE ENERJİ-POLİTİK
HAMLELER**

Ersin ÇELİK

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Poyraz GÜRSON**

ANKARA, 2012

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ABD'İN İRAK'TAN ÇEKİLMESİ SONRASI ÜLKENİN
HİDROKARBON YAKITLARI ÜZERİNE ENERJİ-POLİTİK
HAMLELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Ersin ÇELİK

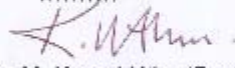
TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Poyraz GÜRSON

ANKARA, 2012

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ersin Çelik tarafından hazırlanan "ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Sonrası Ülkenin Hidrokarbon Yakıtları Üzerine Enerji-Politik Hamleler" başlıklı bu çalışma 07.06.2012 tarihinde yapılan savunma sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

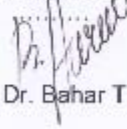
Yrd. Doç. Dr. M. Kemal Utku (Başkan)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Poyraz Gürson (Danışman)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Bahar T. Humri

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR LİSTESİ	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**ENERJİ**

1.1. ENERJİ KAVRAMI	6
1.2. ULUSLARARASI ALANDA ENERJİNİN YERİ	7
1.3. ENERJİYE OLAN TALEP	11
1.4. ENERJİ KAYNAKLARINDA PETROL VE DOĞALGAZIN YERİ	13
1.4.1. Petrol	14
1.4.2. Doğalgaz	16
1.4.3. Petrol Ve Doğalgaz Talebi	18

İKİNCİ BÖLÜM**GENEL ÖZELLİKLERİ İLE IRAK**

2.1. TARİHTE IRAK	21
2.1.1. İran-Irak Savaşı	22
2.1.2. Körfez Savaşı Ve Sonrası	23
2.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgali Ve Sonrası	25
2.2. COĞRAFİ ÖZELLİKLER	26
2.3. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	28
2.4. SİYASAL YAPI	30
2.4.1. Irak'taki Temel Siyasal Dinamikler	31
2.4.2. Irak'ta Önde Gelen Siyasal Aktörler	32
2.4.3. Irak Hükümetindeki Dengeler	34
2.5. EKONOMİK YAPI	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
IRAK'IN ENERJİ PROFİLİ

3.1. PETROL VE DOĞALGAZ HAVZALARI	40
3.2. ENERJİ KAYNAKLARININ TAŞINMASI	45
3.2.1. Boru Hatları İle Taşıma	48
3.2.2. Deniz Yoluyla Taşıma	51
3.3. ENERJİ BİLANÇOSU	52
3.4. ENERJİ KAYNAKLARININ KÜRESEL EKONOMİYE ETKİSİ	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
IRAK'IN HİDROKARBON YAKITLARI ÜZERİNE ENERJİ-POLİTİK
HAMLELER

4.1. ABD'NİN ENERJİ-POLİTİK HAMLELERİ	71
4.1.1. Ülkenin Enerji Profili	71
4.1.2. Ülkenin Irak Politikası	76
4.2. ÇİN'İN ENERJİ-POLİTİK HAMLELERİ	87
4.2.1. Ülkenin Enerji Profili	87
4.2.2. Ülkenin Irak Politikası	91
4.3. AB'NİN ENERJİ-POLİTİK HAMLELERİ	96
4.3.1. Birliğin Enerji Profili	96
4.3.2. Birliğin Irak Politikası	100
4.4. RUSYA'NIN ENERJİ-POLİTİK HAMLELERİ	108
4.4.1. Ülkenin Enerji Profili	108
4.4.2. Ülkenin Irak Politikası	111
4.5. TÜRKİYE'NİN ENERJİ-POLİTİK HAMLELERİ	118
4.5.1. Ülkenin Enerji Profili	118
4.5.2. Ülkenin Irak Politikası	120

SONUÇ	128
KAYNAKÇA	131
ÖZET	143
ABSTRACT	145

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.
BP	British Petroleum
BTU	British Termal Unit (İngiliz Isı Birimi)
CHC	Çin Halk Cumhuriyeti
CNOOC	China National Offshore Oil Corporation
CNPC	China National Petroleum Corporation
ENI	İtalya Petrol Ve Doğalgaz Korporasyonu
EPDK	Enerji Piyasasını Düzenleme Kurulu
IMF	Uluslararası Para Fonu
MTOE	Million Tons Of Oil Equivalent
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
RF	Rusya Federasyonu
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı

GİRİŞ

Ham petrol ve doğalgaz enerji kaynakları 21'inci yüzyılda uluslararası arenada dünya siyasetini belirleyen en önemli parametrelerden biri olmuştur. Bu noktada ABD, Rusya Federasyonu, Çin ve Avrupa Ülkeleri gibi sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler açısından Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının elde edilmesi ve güvenliğinin sağlanması hayati öneme sahiptir. Zira ABD'nin Irak'ı işgalinde farklı gerekçeler öne sürülmüş olsa da, temel gerekçenin ülkenin enerjide dışa bağımlılığı olduğu bilinen bir gerçektir.¹

Gelişmiş ülkelerin petrolde dışa bağımlılığını rakamlarla açıklamak gerekirse, ABD enerji piyasası ihtiyacının %27 gibi bir oranını ithalat yolu ile tedarik etmektedir. 2025 yılında ise ülkenin enerji ithalatının %38'lere kadar çıkacağı tahmin edilmektedir. ABD'nin petrol tüketiminin toplam dünya tüketimindeki payı 2010 itibarıyla %21 ile oldukça önemli bir değerdir. Yani dünyada toplamda tüketilen petrolün beşte birinden fazlasını Amerikan Birleşik Devletleri yalnız başına tüketmektedir.² Ülke petrol tüketiminin %60'ını dışarıdan karşılamaktadır. Ülkenin dışa bağımlılığında Ortadoğu petrolünün oranı %15³, Irak'ın oranı ise %3,5'dir.⁴ Bu açıdan enerji nakil hatlarının kontrolünü elinde bulundurmak ABD için stratejik önem taşımaktadır.

Diğer bir küresel güç olan Çin ise dünyada üretilen tüm petrolün onda birinden fazlasını tüketmektedir. Ülkenin petrolde dışa bağımlılığı ise %65'dir. Bu oranın 2030 yılında %80'e çıkacağı tahmin edilmektedir. 2010 yılında ithal edilen petrolün %23'ü Afrika'dan, %40'ı ise Ortadoğu'dan gelmiştir.⁵ Çin'in petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığının ABD'den çok daha fazla olduğu

---

¹Mert Bilgin, "Küresel, Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrolünün Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Anlamı", **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Cilt. 1, Sayı.2, İstanbul, 2007, s.29.

²U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010", Ekim 2011, (Erişim): "<http://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf>", 20 Mart 2011, s.134.

³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy", Haziran 2011, (Erişim): "http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf", 15 Mart 2012, s.18.

⁴U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.141.

⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

görölmektedir. 2010 yılında, Çin'in Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı günlük ihtiyacının %4,7'sini karşılamaktadır. Çin'in petrolde Irak'a ABD'den daha fazla bağımlı olduğu görölmektedir.

Petrol tüketiminin %82'sini yabancı kaynaklardan tedarik eden Avrupa Birliği ise global enerji piyasasında ithalatta birinci konumdadır. 2030 yılında petrolde dışa bağımlılığın %95 çıkacağı tahmin edilmektedir. AB'nin petrol ihtiyacının %26'sı Rusya tarafından karşılanmaktadır. 2010 yılında ithal edilen petrolün %22'si Afrika'dan, %20'si ise Ortadoğu'dan gelmiştir.⁶ AB'nin Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı günlük petrol ihtiyacının %3'ü kadardır. AB'nin petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığının ABD'den daha fazla olduğu görölmektedir.

Bir diğer süper güç olan Rusya'ya bakıldığında ise farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin doğalgaz rezervi, dünya doğalgaz rezervinin %24'ü kadardır. Yani dünyadaki toplam doğalgazın dörtte biri bu ülkede bulunmaktadır. Ayrıca, Rusya en büyük doğalgaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı konumundadır.⁷ Ülke ihracatının büyük bir kısmı olan %81'lik kısmını Avrupa'ya yapmaktadır. Rusya'nın petrol ihracında ikinci sırada ise Asya bölgesi yer almaktadır. Sahip olduğu potansiyeller ile dünyadaki en önemli güç olmayı hedefleyen Rusya Federasyonu gücüne güç katacak olan Ortadoğu'daki kaynaklara büyük bir ilgi göstermektedir. Rusya için artık Ortadoğu stratejik ehemmiyete sahip arka bahçe ya da yakın çevre olarak tabir edilmektedir.⁸

Küresel güçlerin Ortadoğu bölgesine bağımlılık düzeyleri böyleyken bölgenin hatırı sayılır miktarda enerji kaynaklarına sahip olan ülkesi Irak'ta bu aralar önemli gelişmeler yaşanmaktadır. 2003'te ülkeyi işgal eden ABD, 2011 yılının sonu itibarıyla ülkeden çekilmiştir. ABD'nin çekilmesi ülkede etnik ve mezhepsel çekişmenin dozajının giderek artmasına neden olmuştur. Bu

⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

⁷BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

⁸Aslıhan Turan, "Hazar Havzası'nda Enerji Diplomasisi", **Bilge Strateji Dergisi, BİLGESAM Yayınları**, C.2, S.2, İstanbul, 2010, s. 53.

süreç Irak içindeki dengelerin yanı sıra bölgesel etkiler de doğurabilecek bir potansiyele sahiptir.⁹

Bugün Irak'ta güvenlik ve buna bağlı olarak siyasal istikrar tam sağlanamamışken ülkenin enerji kaynaklarının yönetimiyle ilgili belirsizlik ve ihtilaflar da sürmektedir. Enerji kaynaklarının yönetimiyle ilgili denklemin üç ayağı olan, çok uluslu petrol şirketleri ile merkezi hükümet ve Bölgesel Kürt Yönetimi arasında üretim paylaşımı ve teknik servis hizmet kontratları yapılmaya devam etmektedir. Nisan 2008'de Saddam döneminde yapılan tüm petrol kontratlarının hükümsüz olduğunun ilan edilmesinin ardından Iraklı yetkililer 2012 Ocağına kadar uluslararası petrol şirketleri ile 4 tur ihale kapsamında geliştirme ve üretim servis anlaşmaları ve teknik servis anlaşmaları yapmıştır.¹⁰

Irak'ta enerji kaynaklarının bu kadar zengin olması devletlerin enerji politik hamlelerinin bir temsilcisi durumunda olan çok uluslu petrol şirketlerinin iştahı kabartmakta ve bu durum şirketlerin petrol sahalarının paylaşımı konusunda birtakım mücadeleler vermelerine neden olmaktadır. Neticede enerji kaynaklarının paylaşımında ülkedeki politik, etnik ve mezhepsel grupların katıldığı, uluslararası anlamda da yoğun bir yönlendirme ve baskınının olduğu, bir iktidar ve güç mücadelesi sahnelenmektedir.¹¹ Demir, bu durumu şöyle özetlemektedir: "Amerikan ve İngiliz şirketleri için Irak petrol pazarında yer almak ekonomik olduğu kadar güç ve prestij; Çin, Rus, Hindistan, Kanada, Kore, Avusturya ve diğer ülke şirketleri için ekonomik kazanç ve büyümek için fırsat; Irak için ise geleceğe taşınmanın kaynağı şeklinde görülmektedir."¹²

Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta; enerji kaynaklarının işletimi noktasında taraflar arasındaki ihtilafların, büyük bir çatışma potansiyeline sahip olmasıdır. Merkezi yönetim ülkenin tüm kaynakları

⁹Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri Ve Türkiye'ye Yansımaları**, Ankara, Ekim 2011, s.4.

¹⁰Hakan Demir, **Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar Ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz**, Ankara, ORSAM, 2012, s.4.

¹¹Hakan Demir, **a.g.e.** , s.4.

¹²Hakan Demir, **a.g.e.** , s.8.

üzerinde, Kürt Bölgesel Yönetimi de kendi kontrolündeki coğrafyanın kaynakları üzerinde yetki ve kontrol sahibi olmayı amaçlamaktadır.¹³ Irak'ta merkezi yönetim ile Bölgesel Kürt yönetimi arasındaki bu ihtilaf içinde yaşadığımız bu günlerde daha da gün yüzüne çıkmıştır. Söz konusu farklılıklar bugüne kadar büyük krizlere ve akabinde fiili çatışmaya dönüşmeden bir şekilde idare edilmiştir ancak enerji kaynakları üzerindeki mücadelenin etnik ve mezhepsel çatışmalara kaynaklık edebileceği konusunda görüş birliği vardır.¹⁴

Tüm bu gelişmeler ışığında bakıldığında bu çalışma, Irak petrollerinin önemini ortaya koymakta, küresel düzeyde; ABD, AB, Çin ve Rusya bölgesel düzeyde ise Türkiye gibi aktörlerin hangi nedenlerle Irak'a ilgi duydukları irdelenmekte ve bu ilgi neticesinde bu ülkelerin Irak enerji kaynakları üzerine enerji-politik hamleleri ele alınmaktadır. Çalışmada uluslararası petrol şirketlerinin bu oyunda denklemin neresinde oldukları da incelenmektedir.

Bu bağlamda çalışma 4 bölüm etrafında toplanmıştır. İlk bölümde enerji kavramı açıklanmakta, enerji kaynakları içerisinde petrol ve doğalgazın yerine dikkat çekilmektedir. İkinci bölümde çalışmanın konusu olan Irak; tarihi ve ekonomisinin yanında coğrafi, demografik ve siyasi yapısıyla ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Irak'ın enerji profili çıkartılmaktadır. Ülkenin enerji kaynaklarının miktarı, üretim, tüketim ve ihracat profili ele alınmakta, Irak petrollerinin küresel ekonomi için önemine dikkat çekilmektedir. Son bölümde ise küresel güçlerin Irak enerji kaynakları üzerine enerji-politik hamleleri üzerinde durulmuştur. Bunu yaparken de küresel güçlerin petrol ihtiyacının karşılanmasında dışa bağımlılık düzeyleri ve bu bağımlılıkta Irak'ın yerine dikkat çekilmiştir.

---

¹³Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı, Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği Ve Türkiye**, Ankara, SETA, 2011, s.16.

¹⁴Hakan Demir, **a.g.e.** , s.4.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ

İnsanoğlunun milyonlarca yıldır yaşamını sürdürebilmesi için en önemli ihtiyaçları arasında enerji gelmektedir. İnsanoğlu tarihte ateşi kullanmasından günümüzde uzay yolculuğu yapmasına kadar her şeyini enerji ve türevleri sayesinde yapmaktadır. Bundan sonra da ülkelerin gelişip güçlenmesinde, sürekliliğini devam ettirmesinde yani, yaşamını sürdürmesinde enerjiye olan ihtiyacı artarak devam edecektir. Bu, özellikle yaklaşık üç asır önce başlayan “Sanayi Devrimi”nde daha net görülmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin arttığı Sanayi Devrimiyle üretim ve tüketimdeki hızlı artış endüstri ve makineleşmeyi ve devamında enerjiye duyulan ihtiyaç ve karşılanmasını ortaya koymuştur. Teknolojik gelişme ile birlikte enerjiye duyulan bu ihtiyaç, enerjinin zamanla üretim faktörleri arasında en önemli unsur olmasına neden olmuştur.¹⁵ Öte yandan enerji tüketim boyutu bir ülkenin üretim gücünü göstermektedir. Bir ülkenin GSMH'nin büyümesi enerji tüketiminin artması ile doğru oranda paralellik göstermektedir. Bu bağlamda büyüyen ülkenin küreselleşme sürecinde diğer ülke ve güçlere karşı ayakta durabilmesi için en önemli şartının enerji hâkimiyetini elinde bulundurması olmuştur. Dünyada bilinen enerji kaynaklarının sınırlı olması insanlığı yeni enerji kaynakları ve yeni enerji türleri aramak zorunda bırakmıştır. Dünyada kullanılmakta olan enerji kaynaklarının yaklaşık %80'nini fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Ancak yapılan bilimsel çalışmalar dünyadaki enerji kaynaklarının tükenmek üzere olduğunu ortaya koymuştur. Yaklaşık olarak 50 yıl sonra ham petrolün, 250 yıl sonra kömürün, 60 yıl sonra da doğalgazın tükeneceği iddia edilmektedir.¹⁶ Bu iddialardan ötürü Ortadoğu'daki ham petrol ve doğalgaz rezervleri enerji konusunda tartışılan en önemli başlıklar

---

¹⁵Yüksel Yatar, “Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekim 2007, (Erişim) <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00622.pdf> , 12 Mart 2012, s.1.

¹⁶Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve Doğalgaz Sektör Raporu**, Ankara, Ağustos 2011, s.4.

haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerde enerji konusu incelenirken genellikle bu coğrafya da görüşülmektedir.

1.1.ENERJİNİN TANIMI

Enerji kelimesi eski Yunancadaki aktif ve iş kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir. Basit bir bilimsel tanım yapılması gerekirse, “iş yapabilme yeteneğine enerji denir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Enerji, maddenin kendi içyapısındaki atom ve moleküllerin hareketleri ile ilgilidir. Maddenin yapısında bulunan enerjiyi yanma, sürtünme, sürtme, kırma gibi bir fiziksel ya da birbiri ile reaksiyona girdirilen kimyasal değişim ve dönüşümlerle açığa çıkarmak mümkündür.¹⁷

Bilimsel literatürde bulunduğu biçime göre enerji, birincil ve ikincil olarak adlandırılmaktadır.¹⁸ Uluslararası alanda birincil enerji kaynakları ise ham petrol, doğalgaz başta olmak üzere; katı yakıtlar, güneş enerjisi, hidrojen enerjisi, hidrolik enerji, jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. İkincil enerji ise, birincil enerjinin dönüştürülmesi sonucu elde edilen enerji çeşidi olarak tanımlanmaktadır. İkincil enerji kaynaklarının en önemli ve en çok kullanılan türü ise elektrik enerjisidir. Kömür gibi akışkan olmayan katı yakıtlar, sıvı ve gaz halde bulunan ham petrol, doğalgaz ve değişik elementlerden elde edilen nükleer enerji ise dünyadaki tükenbilir enerji yani yenilenemeyen enerji kaynaklarını oluşturmaktadır.¹⁹

Uluslararası ilişkiler alanında genellikle enerji konusunu daha çok ülkelerin, uluslararası kuruluşların ve aktörlerin ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları ve ticaretini yaptıkları enerji kaynakları ile bu kaynaklarının rezervlerinin bulunduğu coğrafyaların oluşturduğu görülmektedir. Bu alandaki enerji tanımına enerji kaynaklarının keşfedilmesinden rezerv tespitine, yeryüzüne çıkarılmasından enerji iletim yolları ile arz eden pazar ve

¹⁷Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Makine Mühendisleri Odası İnternet Sitesi, “Yenilenebilir Enerji Kaynakları”, (Erişim):

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/9514e888b8f2aca_ek.pdf, 10 Ocak 2012, s.6.

¹⁸Fatma Fehime Aydın, “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.35, Kayseri, Ocak-Temmuz 2010, s.317-340.

¹⁹F. Behçet Yücel, **Enerji Ekonomisi**, Ankara, Akay Ofset Matbaacılık, 1994, s.142.

piyasalara kadar ulaştırılması konuları ile aktörlerin yaptığı gerekli anlaşmalar, geliştirdiği ilişkiler ve uyguladıkları politika ve belirledikleri stratejiler dâhil olmaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarının işletilmesi sürecinde etkili olan ve olmaya çalışan güçlerin varlığı da uluslararası enerji konusu içerisinde incelenmektedir.²⁰ Bu aşamalar içinde yaşanan gelişmelerin, yapılan ve planlanan stratejilerin hepsi enerji konusunun alt başlıkları kapsamında incelenmektedir. Buna ek olarak enerji kavramı, sondaj ve üretim aşaması ile birlikte, topluma hizmet sektörü, ağır sanayi ve endüstri gibi alanlarını da kapsamaktadır. Fakat uluslararası ilişkilerde enerjinin en önemli konu başlıklarını ve bu tezin ana konusunu enerji kaynakları olarak ham petrol ve doğalgazın önemi ve arz eden piyasalara ulaştırılmasındaki birbirine entegre çoklu enerji nakil hatları oluşturmaktadır.

1.2.ULUSLARARASI ALANDA ENERJİNİN YERİ

Enerji kaynakları olarak ham petrol ve doğalgaz, uluslararası ilişkiler alanındaki en hassas konulardan birini oluşturmaktadır. Uluslararası literatürde enerji konusundan genellikle enerji kaynakları ve enerji bölgeleri şeklinde bahsedildiği görülmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde enerjinin başlık haline gelmesi sanayi devriminin gerçekleşmesi ile olmuş²¹ ve bunun sonucunda ekonomik kaynaklara ve stratejik hammadde yataklarına sahip olmanın uluslararası boyuttaki önemi görülmüştür. Bu bakımdan enerji kaynaklarının da bu süreç ile birlikte hammaddenin işlenmesi için gerekli olduğu anlaşılmıştır.

Bundan sonrasında ise, ham petrol ve doğalgazın büyük ölçüde kontrol edilmesi, stratejik ulaştırma yollarının güvenliğinin devamlı olarak sağlanması ve bu ölçüde bir güvenlik sistemi oluşturulması uluslararası literatürde geniş bir yer almaya başlamıştır. Ancak güvenlik merkezli

²⁰Abdurrahman Satman, "Dünya Enerji Kaynakları", BİLGESAM, 24 Temmuz 2008, (Erişim):http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:duy-nya-enerji-kaynaklar&catid=131:enerji&Itemid=146, 14 Ocak 2011, s. 2.

²¹Tuncay Belen, Türkiye'de Nükleer Enerjinin Politikası, (Erişim):
http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=229:tuerkyede-nuekleer-enerjinn-polt&catid=6:nuekleer&Itemid=163, 24 Mart 2012, s.1.

teorilerde enerji kavramının somut olarak ifade edilmediği görülmektedir. Buna karşın enerji kavramının hem ulusal hem de uluslararası güvenliği çok yakından ilgilendirdiği görülmektedir.²² Bir ülkenin veya kuruluşun jeopolitik ve stratejik enerji güvenliğinin sağlanması ise ancak enerji nakil yollarının güvenliğinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı gibi enerji konusu, güvenlik merkezli jeopolitik teorilerin temelinde yatan unsurlardan en önemlilerinden biridir.²³ Artık güçlerin ve aktörlerin ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamaları ve devam ettirmeleri konusuna enerji kavramı da ilave edilmiştir. Artık 21'inci yüzyıl sonrasında enerji kaynakları ve coğrafyası konusu uluslararası ilişkiler alanında politikaların ve stratejilerin belirlenmesinde en temel parametrelerden biri haline gelmiştir. Sonuçta, enerjinin ülkelerin ve ulus üstü güçlerin izleyeceği siyasetin referans noktası olacak şekilde önemli hale gelmiş olduğu görülmektedir.

Dünya genelinde etkisini hissettiren ekonomik ve siyasal krizler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dikkatini ham petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına ve bu kaynakların bulunduğu istikrarsız coğrafyalara yöneltmiştir. Artık 21'inci yüzyılda uluslararası ilişkiler alanında enerji kaynaklarının güvenlik ile beraber anılmaya başlamasının yanında enerjinin güvenliği çok boyutlu olarak etkilediği görülmektedir. Ayrıca enerji kaynakları kontrolünün savaşların, işgallerin, isyanlar ve halk hareketinin ve uluslararası aktörlerin desteği ile ülke içinde iktidarın devrilmesinin sebebi haline geldiği görülmektedir. Nitekim ABD'nin Irak'ı işgalini bu bağlamda açıklamak gerekir.²⁴

---

²²Volkan Ş. Ediger, "Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki", Enerji Arz Güvenliği, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, Genelkurmay Basımevi, 2007, Ankara, (Erişim):<http://www.energy.net/makaleler/ediger%202007%20arz%20guvenligi.pdf>, 12 Mart 2012, s.2.

²³Doç. Dr. Atilla Sandıklı, "İran'ın Jeopolitiği, ABD Ve Türkiye", 17 Mart 2008, (Erişim):
<http://uiportal.net/iranin-jeopolitigi-abd-ve-turkiye.html>, 13 Mart 2012, s.1.

²⁴Mert Bilgin, a.g.m. , s.25.

Hammadde ve enerji kaynaklarına sahip olmak kadar onlara sahip coğrafyalara yakın olmak ve bu kaynakların taşınmasında kullanılan hatların geçiş yollarında olmak uluslararası arenada önemli bir stratejiye ve jeopolitiğe sahip olmak demektir. Çünkü bu enerji kaynakların aktarımı ve sevkiyatı komşu ülkelerin üzerinden gerekli anlaşmalar ile gerçekleştirilmektedir. Ülkeler ile küresel güçler, politika ve siyasetlerini artık enerji ve hammadde kaynakları ile bu kaynakların bulunduğu coğrafyaları referans alarak planlamakta ve geliştirmektedir. Çevre ve iklim şartları ile gelecek zamandaki koşulların iyi hesaplanması gerekmektedir. Enerji kaynaklarının bulunduğu bir bölgeden arz eden bir pazara ulaştırılması birçok ülkenin, uluslararası kuruluşların desteği ve işbirliği ile ancak mümkün olabilmektedir ve ekonomik, askeri ve politik yönleri ile birçok ülkeyi ve kuruluşu da yakından ilgilendirmektedir. Ham petrol ve doğalgaza sahip ülkeler ile bu kaynakları işleyip ticaretini yapan ülkelerin izlediği politikalar ve belirlediği stratejiler uluslararası alanda karşılıklı olarak fırsat ve tehditler oluşturabileceği şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır.²⁵ Ham petrol ve doğalgaz için aktörlerin sarf ettikleri çabalardan anlaşılacağı üzere enerji konusu uluslararası disiplinin politika ve siyaseti ile iç içe geçmiş durumdadır. Ayrıca güçlerin enerji konusunda birbirlerine karşı bağımlı duruma gelmesinin, uluslararası ilişkilerde istikrarı korumaya yönelik faydalar sağlaması muhtemel olduğu gibi çok farklı çatışma risklerini de içerisinde barındırmaktadır. Dünya genelinde enerji kaynaklarına olan arzın veya talebin enerji biçimlerine göre dağılımı incelendiğinde ham petrol ve doğalgaz bu arzın %60'dan fazlasını oluşturmaktadır.²⁶

Fakat stratejik enerji kaynakların yakın gelecekte tükenecek olması beraberinde enerjiyi arz edenleri büyük bir çıkmaza doğru götürmektedir. Öte yandan ham petrol ve doğalgaza ihtiyacı olan ülkelerin talebi en başta gelişmiş ülkelerin ki olmak üzere her geçen gün daha da hızlı bir şekilde artmaktadır. Dünya piyasalarında ham petrol ve doğalgaz fiyatlarının değişik

²⁵Yrd. Doç. Dr. Zafer Akbaş, "Küresel Ekonomik Krizlerin Önemi Artırdığı Enerji Kaynakları Üzerinden Yaşanan Rekabetin Uluslararası İlişkilerde Etkisi", (Erişim): <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/2.pdf>, 21 Ocak 2012, s.23-24.

²⁶T.C.Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, **Linyit Sektör Raporu 2010**, Ankara, 2011, s.5.

zamanlarda belirsiz bir yükselme ya da düşüş göstermesi, enerji talebindeki artışı körüklemektedir.²⁷ Bu yüzden enerji kaynakları ham petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki bu belirsiz artışın yavaşlaması veya sabit kalması hele bir de bu fiyatların gerilemesi artık pek mümkün görülememektedir.²⁸

Enerji kaynakları olan ham petrol ve doğalgaz, sosyal ve ekonomik büyümede artan etkisiyle ülkelerin planladıkları kalkınma ve ilerleme programlarının en temel parametrelerinden biri haline gelmiştir.²⁹ Ülkeler uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırmak için ekonomilerini daha da büyütecek, yaşam ve refah seviyesini yükseltecek yeterli, sürekli, temiz ve güvenli enerji kaynakların elde etmeyi amaç edinmiş olması enerji konusunda birçok çelişki ortaya çıkarmıştır.³⁰ Bunun nedeni ise, bir piyasada enerji arzı artarken diğer taraftan var olan enerji kaynakları tükenmektedir.³¹ Bu arz ve talep arasındaki çelişki literatürde enerji konusundaki en büyük problemlerden biridir.

Bugünün dünyasına bakıldığında, “Enerji Güvenliği” konusu uluslararası ilişkiler alanında en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Güvenlik kavramı askeri, siyasi ve ekonomik boyutu da dâhil ederek enerji kavramı ile birlikte çok bilinmeyenli üst dereceden uluslararası bir denklem haline gelmiştir. Uluslararası alanda enerji güvenliği, bir ülkenin istediği yaşam ve refah seviyesi standartlarını sürdürüp geliştirebilmek için, başta ham petrol ve doğalgaz olmak üzere, gerekli enerji kaynaklarına güvenli, kesintisiz ve istenilen zamanda ulaşılması olarak tanımlanmaktadır.³² Ham petrol ve doğalgaz sevkiyatının devamlılığı için enerji boru hatlarında akış güvenliğinin devamlılığı zorunlu hale gelmiştir. Literatürde “Enerji Arzı”

²⁷Hamit Palabıyık, Hikmet Yavaş, Murat Aydın, **Nükleer Enerji ve Sosyal Kabul**, Ankara, Usak Yayınları, 2010, s.4.

²⁸Taha Özhan, **Petrol Fiyatları**, Ankara, SETA, 2005, s.1.

²⁹Meliha Ener, Orhan Ahmedov, “Türkiye-Azerbaycan Petrol-Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi”, (Erişim): <http://girisim.comu.edu.tr/dergi/2012/ener.pdf>, 23 Mart 2012, s. 118.

³⁰Rahim Biçici, ‘Türkiye’de Enerji Ekonomisi’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak, 2008, (Erişim): <http://tez2.yok.gov.tr/>, 17 Mart 2012, s.9.

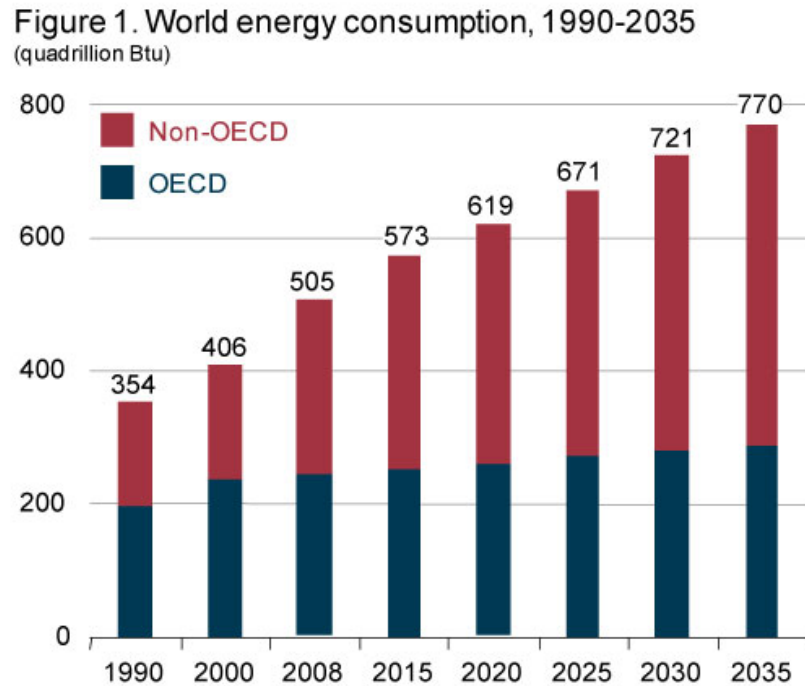
³¹T.C.Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, **Linyit Sektör Raporu...**, s.6.

³²Celalettin Yavuz, “Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik”, TÜRKSAM, 17 Nisan 2010, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/yazdir1996.html>, 21 Mart 2012, s.2.

güvenliği kavramı ile istenilen miktardaki enerji kaynağının herhangi bir nedenle kesintiye uğramadan güvenli bir güzergâhtan istenilen zamanda piyasalara ulaştırılması anlamı amaçlanmıştır.³³

1.3. ENERJİYE OLAN TALEP

Dünyada tüketilen enerji kaynaklarının yaklaşık dörtte üçlük bir bölümü hidrokarbon olarak tanımlanan ham petrol, doğalgaz ve kömür olan fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Kalan kısmı ise gelişmiş ülkelerde nükleer enerji, rüzgâr enerjisi ve hidrojen enerjisi, gelişmemiş ülkelerde ise odun, bitki ve hayvan artıkları gibi klasik biomas kaynaklardan elde edilen enerji oluşturmaktadır. Geçmiş yıllara oranla enerji talebi artmış ve gelecek yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 1:Yıllara Göre Dünyadaki Enerji Tüketimi (Katrilyon Btu)³⁴

³³Volkan Ş. Ediger, a.g.e. , s. 3.

³⁴U.S. Energy Information Administration, "International Energy Outlook 2011", Eylül 2011, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.1.

Yukarıdaki grafikte 2000'li yıllarda tüketilen enerji miktarının 2035'li yıllarda yaklaşık iki katına çıkacağı görülmektedir. Ancak bu yıllarda dünyadaki ham petrol ve doğalgaz yataklarının ömrünün tükenmeye yüz tutacağı yönünde tahminler yapılmaktadır.³⁵ Bu da gelecekte dünyayı daha yoğun enerji krizlerinin beklediğini göstermektedir.³⁶ Yaşanan gelişmelerden kolayca anlaşılmalı, küresel iklim değişikliği, jeopolitik ve askeri anlaşmazlıklar ve enerji ile hammadde fiyatlarının artması gibi enerjiyle ilgili konular tüketici, üretici ve transit ülkeler arasında kolayca anlaşmazlıklar yaratabilecek pozisyondadır. Bu durum, çok yakın zamanda uluslararası arenada enerji kaynaklı her türlü sıkıntının yaşanabileceğini göstermektedir. Enerji kaynaklı sıkıntıların temelinde ise, dünyada kullanılan kömür, ham petrol ve doğalgazın sadece belirli bölgelerde, geri dönüşümsüz sınırlı kaynaklar olması yatmaktadır. Enerji kaynaklarının yakın zamanda tükenen olmaları ile başta ABD, Rusya Federasyonu, Çin ve AB ülkeleri gibi dünyadaki büyük ülke ve güçlerin dünyadaki ham petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşımı için enerji kaynaklarının bulunduğu coğrafyalarda büyük bir mücadele verdikleri görülmektedir.

Gün geçtikçe gelişen endüstrinin enerjiye olan ihtiyacının karşılanmasına yönelik girişimler endüstri ülkelerinin enerji bağımlılığını her geçen gün arttırmıştır.³⁷ Enerji bağımlılığının büyük bölümü dünya genelinde petrol ve türevleri, doğalgaz, kömür ve nükleer kaynaklardan sağlanmaktadır.³⁸

Uluslararası alanda enerji bağımlısı ve enerjiyi arz eden ülkeler enerji tüketiminin en fazla olduğu başta ABD, AB üye ülkeleri ve diğer gelişmiş devletler olarak kabul edilmektedir. Bünyesine yeni dâhil olan ülkeler AB'nin enerji bağımlılığını daha da arttırdığı için, AB'nin enerji konusundaki dışa bağımlılığı azalma yerine sürekli bir artış göstermektedir. Aslında AB'nin bağımlılığı ve fakirliği enerjide olduğu gibi hammadde konusunda da aynı

³⁵Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.4.

³⁶Meliha Ener, Orhan Ahmedov, a.g.m. , s.11.

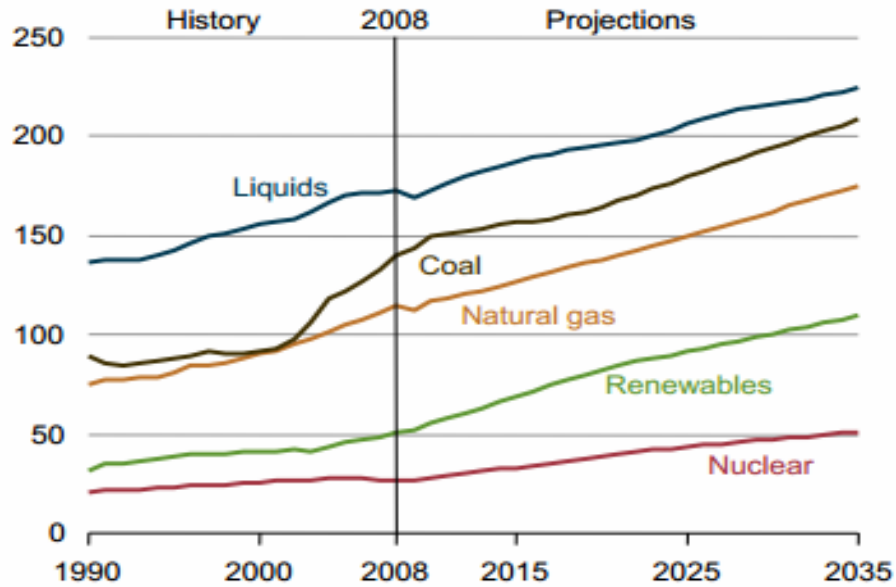
³⁷Yüksel Yatar, a.g.m. , s.40.

³⁸Veysel Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol İmparatorluk Yolu**, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2009, s.72.

olduğu görülmektedir. AB ülkelerinden özellikle Fransa ve Almanya enerji kaynakları açısından son derece fakir konumdadır. Ham petrol ve doğalgaz yatakları bu kıtada bulunmamakla birlikte, bu ülkelerin kömür yatakları bitme durumuna gelmiştir.

1.4. ENERJİ KAYNAKLARINDA PETROL VE DOĞALGAZ'IN YERİ

Ham petrol ve doğalgaz kimyasal yapı bakımından birbirlerine çok benzemekle birlikte hammadde özellikleri açısından birbirinden ayrılmaktadır. Doğalgaz temiz ve çevreci yakıt olmasına rağmen petrol ve türevlerine alternatif olarak görülememektedir. Bunun yanında ham petrol ve türevleri ile doğalgaz insanlığın en çok tercih ettiği enerji kaynaklarıdır.³⁹ Alternatifleri araştırılsa bile bu kaynakların yerlerini alacak yeni kaynak halen bulunamamıştır.

Şekil 2: Yıllara Göre Dünya Birincil Enerji Tüketimi (Katrilyon Btu)⁴⁰

³⁹Çağdaş Acar, Sevtaç Bülbül, Fevzi Gümrah, Çiğdem Metin, Mahmut Parlaktuna, **Petrol ve Doğalgaz**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.30.

⁴⁰U.S. Energy Information Administration, "International Energy Outlook...", s.11.

Petrolen nükleer enerjiye kadar birçok alanda dünyadaki birincil enerji tüketiminin yıllara göre değişimi verilmektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi'ne göre birincil enerji kaynağı olarak ilk sırayı sıvı yakıt olarak ifade edilen petrol kaynaklı yakıtlar almaktadır.⁴¹ Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere, petrol ve türevlerinin tüketimi geçmişten geleceğe sürekli artış göstermektedir. Kömür ile doğalgaz tüketiminin ise başa baş olduğu görülmektedir. Sıvı yakıtların tüketimi 2007'den 2035 yılına kadar yıllık %0,9 artarken toplam enerji talebi %1,4 oranında artmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları yıllık %2,6'lık bir oranla dünya enerji tüketiminde payını artırmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artmasında öngörülen petrol fiyatları ve çevresel endişeler önemli bir rol oynamaktadır. Dünyadaki toplam doğalgaz tüketimi yılda ortalama %1,6 oranında yükselmektedir.⁴²

1.4.1. Petrol

İnsanoğlunun ham petrolü kullanması çok eski yıllara dayanmaktadır. Buna örnek göstermek gerekirse, çimentolama işleminde kimyasal katkı maddesi olarak ve gemi inşasında yalıtım maddesi olarak kullanılan, asfaltın diye bilinen kaplama malzemesi yaklaşık 4000 yıl öncesinde Babil duvarlarının kerpiçlerinde ve kulelerinin inşasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca tarihi tabletlerde Pers halkının petrolü tıpta ve aydınlatmada kullandığı ortaya çıkmıştır.⁴³

Ham petrolün endüstri ve ağır sanayi sektörüne vazgeçilmez olarak damgasını vurması 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Bu tarihten itibaren ham petrol ve türevleri ulaşımdan sanayiye, iletişimden tarıma kadar pek çok alanda engel olunamaz bir yükseliş göstermiştir. Ham petrol endüstrisinin başlangıcı, 1846 yılında Kanadalı Abraham Gesner'in kömürden damıtma yolu ile gerekli işlemleri uygulayarak gazyağı elde etmesi

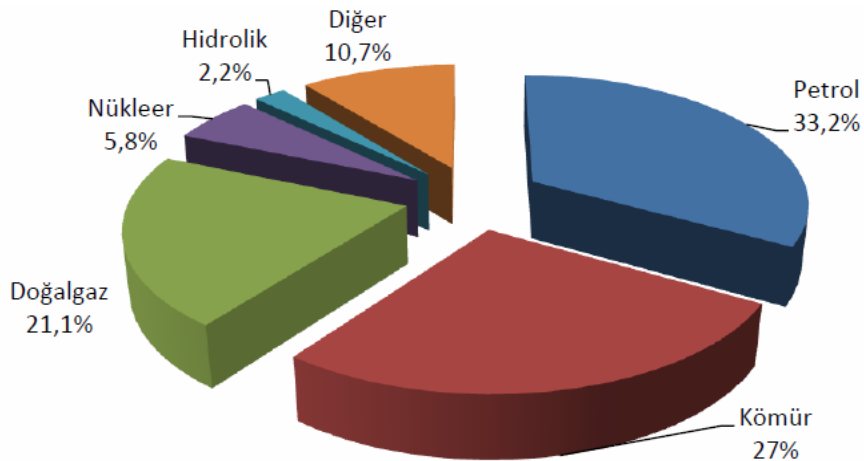
⁴¹U.S. Energy Information Administration, "International Energy Outlook...", s.11.

⁴²U.S. Energy Information Administration, "International Energy Outlook...", s.11.

⁴³Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.29.

olmuştur.⁴⁴ Gaz yağının bu yöntem ile üretilmesi aydınlatma alanında çok büyük kolaylık ve fayda sağlamış, kısa süre içinde gaz yağına olan talep çok artmıştır. Gaz yağına olan talebin artması ise ham petrole olan talebin artışını da beraberinde getirmiştir. Böylelikle petrolün yükselişi başlamış ve petrol sektörünün oluşmasına sebep olmuştur. Daha sonraları gazyağı sanayi alanında daha farklı şekilde kullanılmaya başlamış gazyağı ile çalışan motorlar icat edilmiştir. Bunu sonucunda da petrolün yükselişi hızla devam etmiştir.

Ortadoğu bölgesinde, İran'ın Mescidi Süleyman kentinde ilk ham petrolün bulunduğu kuyuyu bölgeye dışarıdan gelen Avustralyalı iki kardeş açmıştır.⁴⁵ Ortadoğu'da ham petrolün keşfedilmesi bu bölgeyi uluslararası alanda o kadar önemli hale getirmiştir ki, literatürde Ortadoğu ve petrol artık birlikte anılmaya başlamıştır. Ortadoğu'nun ham petrol rezervlerinin diğer bölgelerden daha da değerlendirilmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra enerjiye duyulan ihtiyacın artmasıyla ortaya çıkmıştır. 18'inci yüzyılın başından itibaren stratejik konumunu devam ettiren ham petrol önemini günümüzde de korumaktadır. Nitekim aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi dünya enerji tüketiminde %33,2 gibi büyük bir oranla petrol tercih edilmektedir.

Şekil 3: Dünya Birincil Enerji Tüketimi⁴⁶

⁴⁴ Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.29.

⁴⁵ Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.31.

⁴⁶ T.C.Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, **Linyit Sektör Raporu...** , s.5.

Tüm dünyada derinden hissedilen ekonomik krize rağmen petrolün artan bu önemini dizginlenememiştir. 2010 yılında dünyadaki enerjiye olan arzın 2009 yılına göre %2'lik bir artış gösterdiği görülmektedir. 2010 yılında dünya, enerji ihtiyacını yine büyük oranda ham petrolün türevlerinden karşılamaya devam etmiştir. TPAO'nun 2010 yılı sektör raporuna göre enerji ihtiyacının %35 gibi büyük kısmı ham petrol kullanılarak karşılanmaktadır ve bu tablo uzun süreçte böyle devam edeceği öngörülmektedir.⁴⁷ Ham petrole bu şekilde ihtiyaç duyulması akıllara petrol rezervlerinin yeterliliğini berberinde getirmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda dünyada ispatlanmış ham petrolün ömrünün yaklaşık 46 yıl olduğu öngörülmüştür.⁴⁸ Bu da gösteriyor ki, ham petrol rezervleri çok yakın bir zamanda bitecek ve ülkeler arasında büyük bir ham petrol mücadelesi yaşanacaktır.

En büyük ispatlanmış ham petrol rezervine Ortadoğu ve Amerika kıtası sahiptir. Bu veriler ışığında bilim çevreleri enerji arzındaki hızlı artış ve ham petrole olan yöneliş ile birlikte dünyadaki ham petrolün yakın zamanda tükeneceğini bildirmektedir.

1.4.2. Doğalgaz

Doğalgaz, petrol gibi milyonlarca yıl önce oluşmuş fosil yakıt olarak incelenen organik bir madde olup yeryüzüne ham petrol gibi sıvı ve heterojen karışım halde değil de, gaz halinde çıkarılmaktadır. Fakat doğalgazın yeryüzüne çıkarılıp ve kullanılması ham petrole göre daha yakın zamanda olmuştur. Doğalgaz üretmek amaçlı ilk kuyu 1821 yılında New York'ta William Hart tarafından açılmıştır.⁴⁹ Doğalgazın milyonlarca yıl önce oluşmasına rağmen insanlık tarihinde yaklaşık 200 yıl gibi bir geçmişinin olması doğalgazın sıvı ya da katı halde değil, gaz halde olmasıdır. Varlığından tam olarak haberdar olunmadığı zamanda doğalgaz insanoğluna çok değişik gelmiş hatta bazı toplumlar tarafından kutsal ya da uğursuz olarak görülmüştür.

⁴⁷Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.2.

⁴⁸Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.4.

⁴⁹Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.37.

Doğalgaz yerkürenin iç kesimlerinde biyolojik bitki ve hayvan organizmalarının kimyasal değişimi ile oluşan, içerisinde metan ve etan gibi gazları yüksek oranda barındıran çeşitli hidrokarbon gazların karışımından meydana gelmiş organik bir maddedir. Doğalgaz ile ham petrolün içerisinde bulunan kimyasal gazlar aynı olmasına rağmen bu gazların karışım miktarları birbirinden farklıdır. Bunun sonucunda ise, yanma sonucu açığa çıkarılan enerji miktarları da farklılık göstermektedir. Sıvılaştırılmış petrol gazı yani LPG ile doğalgaz da kimyasal bakımdan benzerliklere sahip olmasına rağmen bu maddelerin birim miktarda açığa çıkan enerji miktarları farklıdır.⁵⁰

Doğalgazın konut ısıtımından, ocak ve fırınlarda yakıt olarak kullanılmasına, doğalgaz çevrim santrallerinde elektrik elde edilmesine kadar oldukça geniş kullanım alanına sahiptir. Ayrıca diğer enerji kaynaklarından farklı olarak doğalgaz ile çalışan çevreye duyarlı araçlar yapılmıştır. Ancak burada karıştırılan şey, doğalgazın yanması sonucu karbondioksit açığa çıktığından doğalgaz da küresel iklim değişikliğine neden olmaktadır. Bunun yanında doğalgazın yanması sonucu artık ürün olarak sadece karbon dioksit ve su buharı çıktığından doğalgaz çevreci olarak nitelendirilebilir. Bu yüzden kömür ve petrole göre daha çok tercih edilebilir.

Uluslararası piyasalarda değeri gün geçtikçe artan milenyum yakıtı doğalgazın ana vatani Rusya Federasyonu olarak görülmektedir.⁵¹ Bu yüzden Rusya Federasyonu AB ülkeleri açısından merkez olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Ortadoğu da zengin doğalgaz kaynakları bulunmaktadır. AB ülkeleri, Ortadoğu'daki bu kaynaklara Rusya Federasyonu nedeniyle önem vermektedir.⁵² Buradaki doğalgaz kaynaklarının AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmesine büyük faydası vardır.

Doğalgaz da diğer kaynaklar gibi maalesef sınırlı durumdadır ve gelecekte doğalgaz kaynaklarının tükeneceğine dair uzmanlar tarafından kesin gözü ile bakılmaktadır. Doğalgaza en fazla sahip olan bölgeler

⁵⁰Necip Fazıl Yılmaz, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Tesisat Mühendisliği Dergisi**, S.87, Ankara, 2005, s. 5.

⁵¹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.20.

⁵²Deniz Altınbaş, "Avrupa Enerjide Rusya'ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor", **Stratejik Analiz Dergisi, ASAM Yayınları**, C.6, S.74, Ankara, 2006, s.31.

Ortadoğu ve Avrasya, Rusya Federasyonu ise dünyadaki en fazla doğalgaz rezervine sahip ülke konumundadır. Yapılan bu çalışmada dünyadaki ispatlanmış doğalgaz rezervlerinin toplamda yaklaşık 187 trilyon metreküp olduğu bulunmuştur. Bu durumda dünyadaki doğalgaz talebi doğrultusunda hesaplama yapıldığında doğalgazın ömrü yaklaşık 60 yıl olduğu tahmin edilmiştir.⁵³

1.4.3. Petrol ve Doğalgaz Talebi

Gelecekteki enerji gereksinimini karşılamak için ham petrol ve doğalgazda talep artışının en çok gelişmekte olan ülkelerde olacağı öngörülmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerin talep miktarında ise bir azalma olması beklenmemektedir. Dünyadaki rezervleri çok sınırlı olmasının yanında bu kaynaklara olan talepte her geçen gün artış olmaktadır. Günümüzde yaklaşık 10 günde bir 1 milyar varil ham petrol tüketilmektedir.⁵⁴

Dünyadaki gelişmiş ülke ve uluslararası kuruluşlar enerji taleplerini farklı kaynaklar arayarak sürdürse de ham petrol ve doğalgaz talebini azaltacak kaynak halen bulunamamıştır. Ayrıca enerji talebinin her geçen gün artması sonucu bugün yüksek gibi görünen ham petrol ve doğalgaz fiyatlarını ileride görmek hayal olabilir. Bu şartlar sebebiyle alternatif kaynak aranmasında hidrojen pilleri ya da rüzgâr belirli ölçüde enerji talebinde gelecek görülse de, endüstride hammadde olarak kullanılacak ve ham petrolün yerini alacak kaynak henüz bulunamamıştır.

Dünyadaki enerji arz talebinin ve hammadde ihtiyacının karşılanmasında Ortadoğu bölgesinin uluslararası sektördeki yeri çok büyüktür. Ortadoğu bölgesi dünyada ispatlanmış ham petrol rezervlerinin yaklaşık %67'lik kısmı ile ham petrol kıyaslamasında dünyada ilk sırada yer alırken doğalgaz rezervlerinin %40'ını barındırarak Rusya Federasyonu'ndan sonra dünyada ikinci sırada yer almaktadır.⁵⁵ Enerji ve hammadde konusunda ham petrol ve doğalgaza sahip olma bakımından Ortadoğu

⁵³Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.9.

⁵⁴Nusret Alemdaroğlu, **Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2007, s. 105.

⁵⁵Veysel Ayhan, **a.g.e.** , s.207.

coğrafyası ve ülkeleri bir üretim merkezi, AB ülkeleri ve ABD bir tüketim merkezi olarak uluslararası alanda dikkati çekmektedir. Avrupa ve Amerika kıtası, dünya ham petrol tüketiminde en büyük paya sahiptir. Uluslararası arenada enerji ihtiyacının karşılanmasında Ortadoğu merkezi konumunda bulunmaktadır. Bu yüzden Ortadoğu coğrafyasında sürekli olarak ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, işgal ve savaş gibi olumsuz durumların da gelecekte daha artacak gibi gözükmektedir.

Ayrıca yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda gelecekte diğer bölgelerin ispatlanmış oranları dünya genelinde düşüş gösterirken Ortadoğu Bölgesinin oranlarının devamlı artış gösterdiği bulunmuştur. Dünyada ispatlanmış petrol rezervi oranı 1980 yılında Amerika kıtasında %14 civarında iken Ortadoğu bölgesinde bu oran %55 civarındadır. 2010 yılında yapılan çalışmada ise bu oranlar Amerika'da %5, Ortadoğu'da %56 civarı olduğu görülmüştür.⁵⁶ Sonuçta Ortadoğu sahip olduğu enerji kaynaklarından ötürü dünya enerji merkezi olmuştur denilebilir.⁵⁷

Dünyadaki enerji arzının karşılanmasında kullanılan kaynaklar içerisinde ham petrol ilk sırada yer almaktadır. Bilimsel çevreler tarafından ham petrolün gelecekte de birincil enerji kaynağı olarak yerini koruyacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Nitekim günümüzde de ham petrolün gerek sanayide ham madde olarak gerekse akaryakıt olarak kullanılması ham petrolü diğer kaynaklardan ayıran bir özelliktir. Ham petrolün rafine edilmesi ile benzin ve çeşitleri, mutfak tüpünde kullanılan LPG, parafin, çözücü, gaz yağı, motorin, kalorifer yakıtı, madeni yağ, asfalt, uçaklarda kullanılan jet yakıtı gibi maddeler oluşmakta ve bu maddeler günlük hayatta hemen hemen tüm araç gereçlerde kullanılmaktadır. Üretimden tüketime kadar pek çok alanda kullanılan petrol ve ürünleri, ülke enerji ihtiyacının çok büyük bir kısmını karşılamaktadır. Petrol bugün ülkelerin ekonomisinden siyasetine kadar çok büyük bir öneme sahiptir. Bu önem tüm üretici ve tüketici ülkeler

⁵⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.20.

⁵⁷Veysel Ayhan, **a.g.e.**, s.208.

tarafından iyi bilindiğinden dünyadaki ekonomik kalkınma ve büyümenin neredeyse tümü ham petrol sektörüne dayalı hale gelmiştir.⁵⁸

Doğalgaz dünyadaki enerji talebinde arzın karşılanmasında petrol ve türevlerinden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın hazırladığı rapora göre 2008 yılında 2600 milyar metre küp doğalgaz tüketilmiştir.⁵⁹ Dünya doğalgaz talebinin 2020 yılında 3000 milyar metre küp, 2030 yılında ise yaklaşık 3750 milyar metre küp olacağı tahmin edilmektedir. Toplam dünya enerji talebinin karşılanmasında 1990 yılında %16,7 olan doğalgaz oranının 2030 yılında %26,7 olacağı öngörülmektedir.⁶⁰ Yapılan araştırmalar ispatlanmış doğalgaz rezervinin yaklaşık 60 yıl boyunca enerji ihtiyacını karşılamaya yeteceğini göstermektedir; fakat yeni doğalgaz rezervlerinin bulunmasıyla bu süre artma ihtimali yüksektir.⁶¹ Sonuçta dünya enerji piyasalarında doğalgaza olan talep sürekli olarak artış gösterecektir. Bu gerçek ile birlikte doğalgazın uluslararası stratejik değeri her geçen gün daha da belirginleşmektedir.

---

⁵⁸Yrd. Doç. Dr. H. Naci Bayraç, Fusun Yenilmez, "Türkiye'de Petrol Sektörü", (Erişim): www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci1.doc, 17 Şubat 2012, s.4.

⁵⁹Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı A.Ş. (BOTAŞ), **2010 Yılı Sektör Raporu**, Ankara, 2011, s.15.

⁶⁰Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...**, s.2.

⁶¹Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...**, s.10.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL ÖZELLİKLERİ İLE IRAK

2.1. TARİHTE IRAK

Tarihin erken dönemlerinde ülke toprakları önce Sümerler, daha sonra Sami ve Pers imparatorluklarının egemenliğinde kalmıştır. Öncesinde Sasani Devleti'nin egemen olduğu bu topraklar 642 yılında Araplar tarafından fethedilerek Abbasilerin merkezi haline gelmiştir. 1258 ve 1401 yıllarında Moğollar tarafından istila edilen ve Karakoyunlular ile Akkoyunlular devletlerine de ev sahipliği yapan Irak toprakları, 1509'da Safevi Devleti'ne bağlanmıştır. 1534 yılında Osmanlıların fethettiği ülkenin bazı bölümleri 17'inci yüzyılın başlarında İran'a geçmiş ancak 1639 Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla bu topraklar tekrardan Osmanlı'nın egemenliğine girmiştir.⁶² Irak, 1918 Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı yönetiminde kalmış ve savaş sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla İngiltere'nin sömürgesi haline gelmiştir. 1921 yılında meşruti bir krallığa dönüşerek 1932'de bağımsızlığına kavuşmuştur.⁶³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı yanlısı bir siyaset uygulayan ve 1955'te Bağdat Paktı'na katılan Irak, Mısır ve Suriye'nin oluşturdukları birliğe karşı Ürdün'le birleşerek Arap Federasyonu'nu kurmuştur. 14 Temmuz 1958 tarihinde ordunun gerçekleştirdiği devrimle Kral II. Faysal öldürülmüş ve General Abdülkerim Kasım cumhuriyeti ilan etmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle demokratik bir rejime kavuşan ülkede, iktisadi reformlara ağırlık verilerek SSCB'yle yakın ilişkiler kurulmuştur. Baas'ın yaptığı darbelerle yönetime sırasıyla Abdüsselâm Muhammed Arif ve General Ahmet Hasan el-Bekir geçmiştir. El-Bekir'in yerine 1979'da Saddam Hüseyin geçmiştir.

---

⁶²Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.21.

⁶³Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, **Irak'ın Başlıca Coğrafi Özellikleri Ve Petrol Yatakları, Kasım 2003, (Erişim)**

http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf, Kasım 2011, s.7.

2.1.1. Irak- İran Savaşı

Saddam Hüseyin dış askeri müdahaleye dayanan yönetim anlayışı ile ülkeyi idare etmekteydi. İran'daki 1979 devriminden sonra Irak, Şatt'ül-Arab suyolunun kontrolünü ele geçirip körfeze ulaşımı kolaylaştırmak için İran'ın güneyindeki bölgeleri işgal etmiştir. Bu işgalin bir başka amacı ise, Sünni Arap'ların hâkim olduğu Irak rejiminin İran Devrimini destekleyen Irak'taki Şiilere gözdağı vermek istemesiydi. Bununla birlikte Saddam Hüseyin Körfez Araplarını, Tahran'daki devrimci rejime karşı koruyucu bir politika izlemiştir.⁶⁴

Irak, 1980 yılında bu savaşa kolay bir zafer elde edip Arap dünyasındaki yerini daha da sağlamlaştıracağı düşüncesiyle girdi. İran ise, bu savaşta kendisini, Irak'a göre daha rahat hissediyordu. Bunun farkında olan Irak, İran'ın ekonomisini zayıflatma hedefiyle savaşı başlattı. İki ülkenin de ekonomisinde petrol büyük bir yer teşkil ediyordu. Boru hatlarından petrol ihraç edebilen Irak'a nazaran İran, ihracatının büyük bir kısmını Basra Körfezi'nden yapıyordu. Basra Körfezi'ndeki petrol ihracatının ara vermeden sürmesi İran'ın işine daha çok geldiğinden Irak'ın öncelikli hedefi, petrol taşıyan İran gemilerine saldırmak oldu. Buna karşılık İran da, Irak petrol tesislerine saldırmaya başladı. Sonuçta, savaş her iki tarafın petrol kaynaklarında ağır bir tahribata neden olmuştur.⁶⁵

Sekiz yıl süren savaş milyonlarca kişinin ölümü ile 1988 Ağustos ayında sonuçlandı.⁶⁶ Ancak Birleşmiş Milletler gözetiminde yapılan barış görüşmeleri de sonuçsuz kaldı. Çünkü Irak Şatt-Ül-Arap suyolu üzerinde ortak bir denetim kurulmasını isterken İran, görüşmeler için topraklarındaki tüm Irak askerlerinin çekilmesini şart koştu. İki ülke arasındaki barış, ancak Irak'ın Kuveyt'i 1990 Ağustos ayında işgali ve ABD ile savaşa tutuşma korkusuyla İran'dan aldığı toprakları geri vermesiyle gerçekleşti.

⁶⁴T.C.Karacadağ Kalkınma Ajansı, **Irak Ülke Raporu**, Diyarbakır, 2010, s.18.

⁶⁵Fahir Armaoğlu, **20. YY Siyasal Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2007, s.773.

⁶⁶Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s.372-401.

2.1.2. Körfez Savaşı Ve Sonrası

Uzun süren İran-Irak savaşı, Irak ekonomisine, alt yapısına ve sosyal dokusuna çok büyük zarar verdi. Petrol fiyatlarının dünya genelinde düşmesi ve Arap ülkelerinden alınan borçların vadesinin gelmesi Saddam yönetimini zorlamaya başladı.⁶⁷ Saddam Hüseyin bu durumdan kurtulmak için tarihsel olarak üzerinde hak iddia edilen Kuveyt'i işgal etti.⁶⁸

Irak, Ağustos 1990'da petrol üretim kotalarını aştığı ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkardığı gerekçesiyle komşusu Kuveyt'i işgal ederek, ülkeyi 19'uncu ili olarak topraklarına kattığını ilan etti. Saddam Hüseyin'in anlaşmaya yanaşmaması karşısında BM'ye üye çeşitli ülkeler, ABD öncülüğünde Suudi Arabistan'a askeri yığınak yapmaya başladı. BM Güvenlik Konseyi 660 numaralı kararı uyarınca Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmesini istedi. 16 Ocak'ta hava bombardımanı ile başlayan Körfez Savaşı sonunda Irak, 27 Şubat'ta Kuveyt'ten çekilmek zorunda kaldı. Uluslararası bir koalisyon oluşturan ABD, 40 gün süren Körfez Savaşı'nda Kuveyt'i Irak işgalinden kurtarmıştır.⁶⁹ 28 Şubat'ta koalisyon güçlerinin Bağdat'a girmeden imzaladıkları ateşkesin sonunda kuzeyde Kürtler, güneyde de Şiiler ABD'nin kışkırtmasıyla ayaklandı. Irak kuvvetlerince bastırılan bu isyanlar ile bir milyonun üzerinde Iraklı Kürt Türkiye ve İran'a sığındı. Bunun sonucunda koalisyon güçleri Ağustos 1992'de 36'ncı paralelin kuzeyi ile 32'inci paralelin güneyindeki alanları güvenli bölge ilan ederek çok uluslu Çekiç Güç kurulmuş oldu.⁷⁰

1994'te Irak'ın Kuveyt'in bağımsızlığını tanınmasıyla Nisan 1995'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 986 sayılı karar ile Irak'ın ilaç ve gıda satın almasına izin verecek şekilde petrol ihracatına başlamasını kısmen onayladı. "Petrol karşılığı gıda programı" olarak ifade edilen bu uygulamayla Körfez Savaşı'ndan sonra uygulanan Birleşmiş Milletler ambargosu

⁶⁷Liam Anderson, Gareth Stansfield, **The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?**, New York, Palgrave Macmillan, 2004, s. 84–87.

⁶⁸Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği Ve Türkiye**, Ankara, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II, 2007, s.18.

⁶⁹Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **a.g.e.**, s.19.

⁷⁰Baskın Oran, **Kalkık Horoz**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1998, s.20

yumuşatılmış oldu.⁷¹ Bu süreçte, kuzeyde birbirleriyle çatışan Kürt gruplardan KDP'nin (Barzani) davetiyle Irak askeri güçleri Ağustos 1996'da kuzeydeki uçuşa yasak bölgeye girerek Erbil'i aldı. Bunun üzerine ABD, kuzeydeki uçuşa yasak bölgeyi Bağdat'ın hemen güneyine yani 33'üncü paralele kadar genişletti. Sonuçta Saddam'ın askerleri, Erbil'i, Barzani'nin peşmergelerine devrederek geri çekildiler. Bu durum Kürt grupları içinde Barzani lehine sonuçlanmış oldu. Ancak, ABD'nin Saddam Hüseyin'e karşı Kuzey Irak'ta oluşturduğu ve eğittiği muhalif Irak'lılardan müteşekkül silahlı grupların bir kısmı Irak ordusunun eline geçti. ABD, geri kalan kısmını aileleri ile birlikte Türkiye üzerinden önce Hint okyanusundaki Guam adasına, ardından da ABD'ye götürdü. Türkiye bu sürecin başında Kuzey Irak'ta inisiyatifi geçici olarak ele geçirdi. Bu bağlamda Barzani ve Talabani güçleri arasındaki çatışmaları durdurmak için Türkmenler ve Asurîlerden oluşan "Ateşkes İzleme Gücü"nü kurdu ve eğitti. Bu gücün masraflarını İngiltere ve ABD üstlendi.⁷²

Körfez Savaşından sonra Irak'ın BM silah denetçileriyle ilişkileri de istikrarlı bir seyir izlemedi. Nisan 1991'de kurulan UNSCOM çeşitli gerilimler sonunda 1998'de Irak'tan çekildi. Daha sonra "Çöl Tilkisi" adlı operasyonla ABD ve müttefik güçler yoğun hava bombardımanı ile Irak'ı BM'yle işbirliğine zorladılar ve böylece 1999'da UNMOVIC kurularak denetlemeler tekrar başlamış oldu. Bu sırada Clinton yönetimi "Irak kurtarma yasası"ni⁷³ çıkartarak bazı askeri ve politik hazırlıklara başladı. Bu hazırlığın en önemli kısmı, Barzani ve Talabani'yi tek güç altında birleştirerek ve Saddam'a karşı ittifak kurmak oldu. Diğer bir kısmı ise, Öcalan'ın Suriye'den çıkartılması fikrinin işlenmeye başlaması oldu. Böylece Türkiye'nin Kuzey Irak'la olan alakası azaltılmış olacaktı. Nitekim Talabani ve Barzani'nin Washington ve Londra'da bir araya gelmesi Türkiye'nin inisiyatifini hızla kaybetmesine neden oldu. Diğer yandan bir türlü düzene girmeyen BM denetlemeleri ABD'ye

⁷¹Ramazan Gözen, **Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s. 342–370.

⁷²Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.**, s.19.

⁷³"Iraq Liberation Act of 1998", (Erişim), http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=105_cong_public_laws&docid=f:publ338.105, 31.03.2012

büyük bir fırsat vermiş oldu. Temmuz 2002'de, Irak'ın BM Genel Sekreteriyle görüşmesi neticesinde, Irak'ın silah denetçilerinin ülkeye gelişlerini kesin olarak reddetmesi ABD için bulunmaz bir fırsat oldu. ABD Kongresi, Ekim 2002'de, Başkan Bush'a Irak'a karşı savaş açma yetkisi tanıdı. BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Kasım 2002'deki 1441 sayılı kararı ile silah denetçilerinin yetkileri arttırılmış, Irak'a da işbirliği yapmaması durumunda "ciddi sonuçlarla karşılaşacağı" uyarısı yapılmıştır. Devamında ise, denetçiler Irak'a dönerken, süreci fırsata çevirmek isteyen ABD, savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Başkan Bush, 17 Mart'ta, Saddam Hüseyin ve oğullarına ülkeyi terk etmek için 48 saatlik süre tanıyan bir ultimatoma verdi. 20 Mart'ta ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri "Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak, Saddam Hüseyin'in teröre verdiği desteği kesmek ve Irak halkını özgürleştirmek" gerekçeleriyle saldırılarını başlattı. 9 Nisan'da başkent Bağdat'a giren koalisyon güçleri Saddam Hüseyin iktidarını devirerek 15 Nisan'da Irak'ta yönetimi ele geçirdi.

2.1.3. ABD'nin Irak'ı İşgali ve Sonrası

ABD işgalin ikinci ayından itibaren Irak'ın Yöneticisi sıfatıyla Irak'taki önemli kararları alan mercii haline gelmiştir.⁷⁴ 13 Temmuz 2003'te ABD'nin kurduğu Irak Geçici Yönetim Konseyi(IGYK), 1 Haziran 2004'te süresini doldurmuş ve yerini Irak Geçici Hükümeti'ne bırakmıştır. ABD'nin 23 Mayıs 2003'teki Irak ordusunu dağıtma kararıyla birlikte tam anlamıyla kıyıma dönüşen Bastan a⁷⁵rındırma sürecinin başlaması Irak'taki sivil bürokratik yapıyı ve devlet mekanizmasını çöküşe sürüklemiştir.⁷⁶ Bastan Arındırma programı kısa sürede başta Sünni Arap olmak üzere binlerce kişiyi işsiz bırakarak sistemden dışlandığını hissettirmiştir. Bu durum Haziran 2003 tarihinden itibaren Irak'ta başta Sünni Üçgeni olarak adlandırılan (Bağdat-Tikrit-Ramadi arasında kalan bölge) bölge olmak üzere daha çok ülkenin orta ve kuzey kısımlarında büyük bir silahlı direniş hareketinin çıkmasına neden

⁷⁴Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.18.

⁷⁵Mert Bilgin, a.g.m. , s.39.

⁷⁶Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.18.

olmuştur. Irak Ekim 2005'te Anayasanın kabulü için referandum yapmış, daha sonra da Aralık 2005'te parlamento seçimine gitmiştir.

Şubat 2006'da büyük bir bölümünü Sünnilerin oluşturduğu Selahattin Vilayeti'nin Samarra Kasabası'nda Şiilerin büyük imamı Ali El Askeri'nin türbesinin bombalanması ise Sünni-Şîi savaşının başlamasında dönüm noktası olmuştur. Irak'ın çok büyük bir kısmının iç savaşa sürüklendiği bu süreçte binlerce kişi ölmüş, 2,5 milyon kişi ülke içinde, 2 milyon kişi de Irak dışına göç etmiştir.⁷⁷ İyileşme ancak bir yılın sonunda gelmiştir. 2009 ve 2010 yıllarında Vilayet Meclisi ve Parlamento seçimleri yapılmıştır. Obama'nın ABD Başkanı olmasıyla, ABD'nin işgal politikası yerine en az zararla Irak'tan çekilme politikası etkin olmuştur. 9 yıl süren işgalin ardından 15 Kasım 2011'de ABD Irak'tan resmen çekilmiştir.

2.2. COĞRAFİ ÖZELLİKLER

Arap yarımadasının kuzeydoğusunda yer alan Irak'ın kuzeyinde Türkiye, güneyinde Suudi Arabistan, doğusunda İran, batısında Ürdün ve Suriye ve güneydoğusunda Basra Körfezi ve Kuveyt bulunmaktadır. Toplam 3650 km'lik sınır uzunluğuna sahip Irak'ın Türkiye ile 352 km, Suudi Arabistan ile 814 km, İran ile 1458 km, Ürdün ile 181 km, Suriye ile 605 km, Kuveyt ile 240 km sınırı vardır. 437.072 km²'lik yüzölçümüne sahiptir.⁷⁸

Irak'ın yeryüzü şekillerini, üç temel bölümde incelenmek mümkündür. Birinci bölümü, ülkenin Türkiye ve İran sınırlarını oluşturan dağlık alanlardır. Yükselteleri 1000–2000 m. arasında değişen dağlık alanlar Toroslar'ın güney etekleri ile Zagroslar'ın Irak'a bakan yamaçlarından oluşmuştur. İkinci bölümü ülkenin batı yarısını kaplayan ve dağlık sahanın güneyinde yükseltinin birden düşmesiyle oluşan çöller oluşturur. Üçüncü bölümü ise, Irak'ın can damarı olan taşkın ovaları oluşturur. Delta ovası hariç, Fırat ve Dicle'nin oluşturduğu

⁷⁷Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.18.

⁷⁸İpekyolu Kalkınma Ajansı, **Ortadoğu Durum Raporu**, Adıyaman, 2011, s.29. (Erişim): <http://www.ika.org.tr/dosya/%C4%B0KA%20Orta%20Do%C4%9Fu%20Durum%20Raporu.pdf>, 31 Mart 2012.

ovaların tümüne birden Mezopotamya denir. Fırat ve Dicle'nin, Bağdat yakınlarında birbirlerine iyice yaklaştığı noktanın güneyindeki bölgeye asıl Irak, kuzeyindeki bölgeye ise El-Cezire (Ada) adı verilir. Asıl Irak, alüvyonlarla ve yer yer bataklıklarla kaplıdır. Irak'ın başkenti Bağdat, denizden 350 km içerde olmasına rağmen 40 m deniz seviyesi yüksekliğine sahiptir. El-Cezire bölgesinde ise, deniz seviyesinin altında, yüksek koniler arasında çukurluklar bulunmaktadır. Bu çukurlukların bir kısmında Rezeye, El Hammar ve Tartar gibi göller oluşmuştur. Ayrıca bu bölümde kuzeye doğru gittikçe yükselti artmıştır.⁷⁹ Irak'ta kaynakların ve arazi şekillerinin coğrafi dağılımı çeşitlilik gösterir. Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağısında bulunan alüvyonlu ovalar, topraklarının verimli ve sulamaya elverişli olması ile ülkenin can damarı konumundadır. Kuzeydeki dağlık alanlar akarsu vadileri ve ekili alanlarla ayrılır. Dağların etekleri ise orta seviyede yağış alır ve genellikle verimsizdir. Ülkenin yaklaşık beşte birini kaplayan Suriye sınırındaki Cezire Platosu, büyük miktarda ekilebilir alana sahip olmasına rağmen kurumaya yüz tutmuştur. Ülke topraklarının %40'ından fazlasını Batı Çölü kaplamaktadır. Irak, Türkiye dâhil edilmezse, Ortadoğu ülkeleri içinde akarsu bakımından en şanslı ülkedir. Kaynağını Türkiye'den alan Fırat ve Dicle nehirleri, Irak topraklarına kuzeyinden girerek ülkeyi boydan boya aşar ve güneydoğuda Basra körfezine dökülür.⁸⁰

Yeryüzü şekillerinin farklı olması, iklim ve bitki özelliklerini de etkilemiştir. Ülkenin doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine doğru gidildikçe karasallık artar. Yaz mevsimi, ülkenin her yerinde sıcak geçmesine rağmen kış mevsiminde güney bölgeler ılık, kuzey bölgeler soğuk geçer. Yıllık yağış miktarları ise, güneyden (100 mm.) kuzeye (400 mm.) doğru biraz artar. Yağışın yüksek olduğu kuzey kesimlerinde, fıstık çamları ve bazı meşe türlerinin doğal olarak olduğu ormanlar yer alır. Ormanlık alanlar dışında en yaygın olan bitki örtüsü steptir. Batı ve güney bölgelerde ise, bitki örtüsü bütünüyle cılızlaşır ve çöllerde vahalar dışında bitki örtüsü pek görülmez.

⁷⁹Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç.Dr. Selçuk Hayli, **a.g.m.** , s.4.

⁸⁰T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu**, Ankara, 2009, s.3.

2.3. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1957'den bu yana Irak'ta güvenilir bir nüfus sayımı yapılmamıştır. 1958 Darbesi öncesi yapılan nüfus sayımı siyasi amaçla düzenlenmediğinden son güvenilir nüfus sayımı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu tarihten sonra ülkede hiç nüfus sayımı yapılmadığı söylenemez. Tüm ülkeyi kapsayan son sayım 1987, Kuzey Irak dışında ülkenin genelini kapsayan son sayım ise 1997'de yapılmıştır.⁸¹

1980–1988 yılları arasında yapılan İran Irak Savaşı ve 1990 –1991 Körfez Savaşı sonrasındaki son 20–30 yıl içinde 4 milyondan fazla Iraklının dış ülkelere göç etmiş olmasına rağmen, ülke nüfus artış hızı hala yüksektir. Göç eden Iraklıların bir bölümü ülkeye geri dönmüş olsa da göçmenlerin 1,5 milyonu Suriye'de, yaklaşık 600 bini Ürdün'de, geri kalanı da Mısır ve Lübnan'da yaşamaktadır. Başkent olmasının yanında Mezopotamya'nın verimli düzlüklerine yakın olması ile Bağdat ve çevresi, ülke nüfusunun üçte birine sahiptir. Nüfusun %67'si kentlerde yaşamaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda yaklaşık 2,2 milyon Iraklının ülke içinde yer değiştirdiği ve güvenlik kaygıları sebebiyle daha homojen yapıdaki yerleşim bölgelerine göç ettiği tespit edilmiştir.⁸²

Tablo 1: Yıllara Göre Nüfus Dağılımı⁸³

	2005	2006	2007	2008	2009
Nüfus (Milyon)	26,9	27,5	28,0	28,5	28,9
Yıllara Göre %Değişim	2,2	2,1	2,0	1,6	1,5

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, yaşanan savaflara ve göçe rağmen Irak 2009'da nüfusunu %1,5 oranında arttırmıştır. 2009 tahminlerine göre 0–14 yaş grubu Irak nüfusunun %39'unu oluşturmaktadır. Bu nüfusun 5

⁸¹Ortaoğlu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.20.

⁸²T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Irak Cumhuriyeti...** , s.3.

⁸³T.C.Karacadağ Kalkınma Ajansı, **Irak...** , s.21.

milyon 700 bini erkek, 5,5 milyonu kız çocuğudur. Toplam nüfusun %58'i 15-64 yaş grubudur. Bunların 8,5 milyonu erkek ve 8 milyon 300 bini ise kadındır. 65 yaş ve üzeri ise Irak nüfusunun %3'ü kadardır. Erkek sayısı 408 bin, kadınların sayısı ise 456 bindir. Irak'ın ortalama yaşam süresi 69'dur. Toplam nüfusun %74'ü okuryazar olmasına rağmen 15 yaş ve üzeri okuyup yazabilmektedir.⁸⁴

Irak'ın etnik yapısı oldukça karmaşıktır. Ülkede bir bölümü göç ile ülke topraklarına yerleşmiş, başka bir bölümü ise asırlardır burada yaşayan fakat dilsel ve dinsel değişime uğramış pek çok etnik grup yaşamaktadır. Köken olarak aynı veya benzer kavimlerden olmasına rağmen dilsel ve dinsel farklılaşma yaşayan bu etnik gruplar ülkenin farklı yerlerinde yaşamaktadırlar. Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asurîler, Yezidiler, Keldaniler, Şebekler, Gergeriler, Farslar bu etnik gruplar arasında en önemlileridir. Ülke nüfusunun büyük bir bölümünü Araplar oluşturmaktadır.⁸⁵ Nüfusun %75'i Arap, %17'si ise Kürtlerden oluşmaktadır. Süleymaniye, Erbil, Duhok ve Kerkük dışında kalan 14 şehirde nüfusun büyük bir bölümünü Araplardan oluşmaktadır. Araplardan sonra ikinci büyük etnik grup olan Kürtler ise genelde Erbil, Süleymaniye ve Duhok çevresinde yaşamaktadır. Ayrıca Musul, Kerkük ve Diyala'da hatırı sayılır bir Kürt nüfusu söylenebilir.⁸⁶ Irak'ta üçüncü büyük etnik grup olan Türkmenler ise çoğunlukla Erbil, Kerkük ve Musul şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bu şehirlere ek olarak Diyala ve Selahattin şehirlerinin bazı ilçe ve kasabalarında da çok sayıda Türkmen bulunmaktadır.

Irak'ta etnik yapıda olduğu gibi dini yapı da çeşitlilik göstermektedir. Ülke nüfusunun %97'si Müslüman olup Müslümanların %60-65'ini Şiiiler, %32-37'sini ise Sünniler oluşturmaktadır.⁸⁷ Ülkede yaşanan savaşlardan sonra yaşanan göçler sonunda ülkedeki Hıristiyan nüfus azalmıştır. Irak'ta Müslümanlarda olduğu gibi Hıristiyanlar arasında da bir mezhep veya ekol birliği yoktur. Nitekim Hıristiyan nüfusu Katolik Kilisesi'nin doğu kesiminin bir

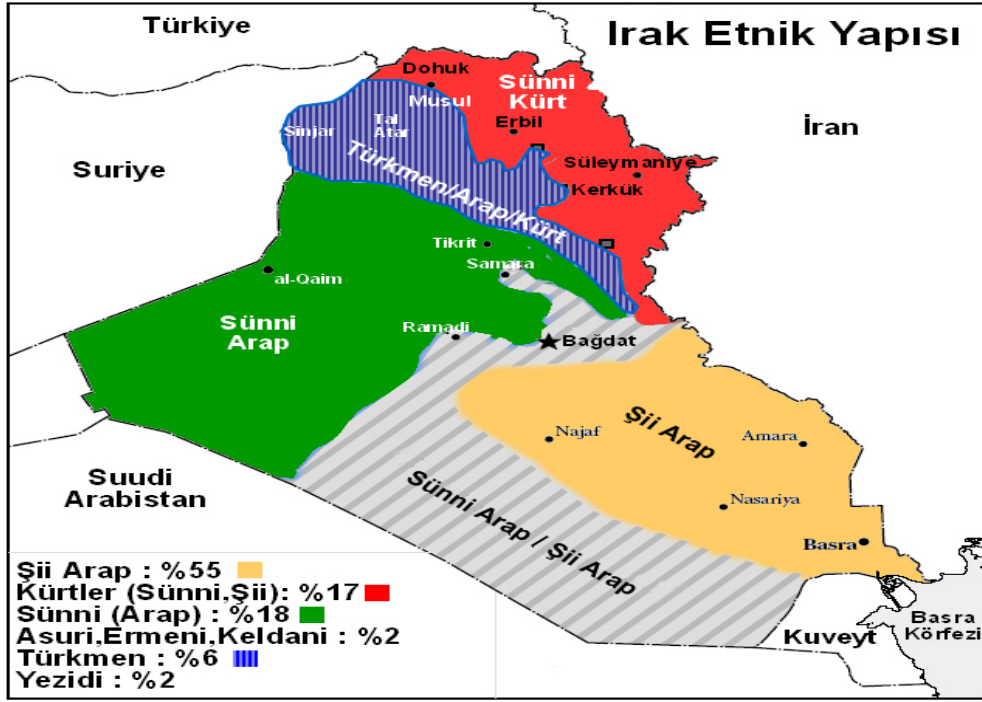
⁸⁴T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Irak Cumhuriyeti...** , s.3.

⁸⁵Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.21.

⁸⁶Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.21.

⁸⁷Doç. Dr. Atilla Sandıklı, **İran, Şii Hilali Ve Arap Baharı**, İstanbul, BİLGESAM, 2011, s.6. (Erişim): <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/iransiihilali.pdf>, 21 Mart 2012.

parçası olan Keldaniler, Doğu Kilisesi'nin bir parçası olan Asurîler, Doğu Ortodokslarının bir parçası olan Süryaniler ve Ermeniler oluşturur. Musul, Bağdat, Kerkük ve Basra Hıristiyanların yaşadığı şehirlerdir.

Şekil 4: Irak'taki Etnik Yapının Bölgelere Göre Dağılımı⁸⁸

2.4. SİYASAL YAPI

2003 yılından bu yana Irak siyasal ve toplumsal açıdan önemli bir değişim geçirmektedir. Ülkenin kuruluşundan beri sahip olduğu geleneksel yapı ile işgal sonrası dinamiklerin yarattığı yeni olgular Irak siyasetinin yapı taşları olmuştur. Bu iki etkenin çatışması çoğu zaman karışıklığa neden olmaktadır.⁸⁹ Irak'ta devletin geleneksellikten sıyrılıp yeniliklere fırsat vermesinin önünde temel engel ülke genelinde etnik, mezhepsel ve aşiret

⁸⁸Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, a.g.e. , s.60.

⁸⁹Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, **Irak'ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler**, Ankara, ORSAM, 2011, s.6.

ilişkilerinin, inşa halindeki devlet bürokrasinden daha etkin, fonksiyonel ve güçlü olmalarıdır.⁹⁰

2.4.1. Irak'ta Temel Siyasi Dinamikler

Irak'taki siyasi gelişmeleri etkileyen temel dinamikler milliyetçilik, etnik ve mezhepsel siyasetçilik, aşiretçilik, dış güçlerin ülke siyasetindeki yeri ve Irak'ın geleceğine ilişkin vizyon farklılıklarıdır.⁹¹

Irak devleti kuruluşundan beri kralın hangi aileden geleceğini belirleyen krallık rejimi ile güçlü aşiret konfederasyonları tarafından yönetilmiş ve bu yönetim şekli devrimden sonra da devam etmiştir. 1958 darbesinden sonra cumhuriyetçi yönetim aşiretlerin gücünü ekonomik, siyasi hatta askeri araçlarla kırmayı istemiş, fakat bu çabalar yetersiz olmuştur. Saddam Hüseyin İran-Irak ve Körfez Savaşları sonrasında ülkenin kontrolünü sağlamak için aşiretlere önemli görevler vererek aşiretçiliği canlı tutmuştur. 31 Ocak 2009 seçimlerinde aşiretçiliğin Irak siyasetindeki yeri bir kez daha anlaşılmiş ve Anbar, Kerbala, ve Musul başta olmak üzere bazı bölgelerde aşiretlerin etkisi daha net görülmüştür. Bu etki 7 Mart 2010'da yapılan genel seçimde de devam etmiştir. Ülkenin önde gelen siyasi partileri seçmen sayısını arttırmak için büyük aşiretlerden destek aramış ve bu doğrultuda aşiretlerin önde gelenleri veya onların destekledikleri kişileri aday göstermişlerdir. Nitekim bugün de Irak parlamentosunda ve il meclislerinde çok sayıda aşiret reisi ya da önde geleni görev yapmaktadır.⁹²

Savaştan sonra ülkedeki siyasal oluşumlarla birlikte ülke etnik ve mezhepsel çizgilerle birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Özellikle 2003-2008 yıllarında Irak iç politikasında ortaya çıkan siyasi tablo, Kürt milliyetçisi gruplar ile Sünni ve Şii İslamcı grupların ülke siyasetinde belirleyici rol oynamasıdır. Sünni Araplar, ülke bütünlüğünü savunurken, ademi merkezietçiliği ve federalizmi reddetmektedir. Kürtlerin amacı ise özerkliklerini korumak ve etnik federal yapı aracılığıyla, zayıf bir merkezle ilişki içerisinde olmaktır. Şiiler diğerlerinden farklı olarak başlangıçta

⁹⁰Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.** , s.60.

⁹¹Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.28.

⁹²Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, **a.g.e.** , s.6.

çoğunluğu oluşturduklarından Dava Partisi ve Sadrcılar gibi gruplarla merkezîyetçi yönetimi savunmuş ancak daha sonra güçlü bir federalizm savunucusu olan Irak İslami Yüksek Konseyi gibi partiler ön plana çıkmıştır.⁹³ Son zamanlarda ise Sünni ve Şii gibi dinsel kimlikler yerine milliyetçi eğilim yükseliş göstermektedir. 2010 yılı genel seçiminde de ülkenin siyasi bakımdan etnik ve mezhepsel çizgilerle ayrılmış olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Nitekim Sünni Arapların yaşadığı bölgelerde Sünni partiler, Şii Arapların yaşadığı yerlerde de Şii partiler ve Kürtlerin yaşadığı bölgede Kürtler seçimden galip çıkmıştır. Sonuçta bu tablo, insanların Irak vatandaşı olmasına değil de etnik ve mezhepsel kimliklerine göre oy verdiklerini göstermektedir.⁹⁴

2.4.2. Irak'ta Önde Gelen Siyasi Aktörler

Ülkede Sünni Araplar, Şii Araplar ve Iraklı Kürt Gruplar olmak üzere 3 temel aktör vardır. Eski rejimin hâkim gücü olan Sünni Araplar, Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle Irak siyasal yaşamından dışlanmaya başlamıştır.⁹⁵ Nitekim Baas Partisi'nin ve Irak ordusunun dağıtılmasının yanı sıra, birçok önemli Sünni aşiret lideri de siyasal süreçten dışlanmıştır. Güç kaybı Sünni Araplar üzerinde ciddi travmalara yol açmıştır.⁹⁶ Nitekim bu durum 2005 Ocak seçimlerinde Sünni Arapların seçimi boykot etmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum ABD'yi istemediği bir tabloyla karşı karşıya bırakmıştır. İşgal sonrası dönemde ülke siyasetinde Şii Araplar ve Kürtlere dayanan bir politika izleyen ABD, ülkedeki iç dinamikler (istikrarın sağlanamaması, direniş ve parçalanmışlığın artması) ve dış etkenler (Şii iktidarı ve İran ilişkisi) gibi nedenlerle bu gruplara aşırı bağımlı olmayı sorgulamaya başlamıştır. 2010 yılında yapılan genel seçimde ise Sünni Araplar yanlarına bazı milliyetçi Şii Arapları da alarak El İrakîye adlı bir koalisyon oluşturarak seçimde en çok oy alan ve milletvekili kazanan parti olmuştur.⁹⁷ Seçimin birincisi olan El İrakîye

⁹³Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **a.g.e.**, s.14.

⁹⁴Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmén, **a.g.e.**, s.7.

⁹⁵Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.28.

⁹⁶Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.**, s.61.

⁹⁷Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **a.g.e.**, s.12.

Listesi, Sünni Arapların, eski Baasçılar ve milliyetçi Arapların yanı sıra Irak Türkmen Cephesi'nin de içinde bulunduğu geniş katılımlı bir liste olma özelliğine sahiptir.⁹⁸ Şiiler, yeni Irak yönetiminde “başat olma”yı amaç edinmiştir. Uzun yıllar devlet yönetiminden dışlanan Şiiler⁹⁹, ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmesinden sonra Irak'ı yönetmek için büyük bir fırsat yakalamış ve yeni dönemde bürokraside egemen olmuşlardır.¹⁰⁰ Diğer yandan Sünni Araplar ise devlet idaresindeki eski pozisyonlarını kaybetmektedirler.¹⁰¹

Ancak, Iraklı Şiiler siyasal görüş bakımından bir bütünlük oluşturmamaktadır. Şiiler arasında liberal, sosyalist ve İslamcı grupların varlığı söz konusu olmakla birlikte bu gruplar arasında İslamcı görüş daha etkin bir pozisyondadır. 2010 seçimlerine Şii partiler iki ayrı koalisyon olarak girmiştir. Bunlardan birincisi seçimden önce de başbakan olan ve halen başbakanlık yapan Nuri El Maliki'nin lideri olduğu Kanun Devleti Koalisyonu'dur. Bu koalisyon mezhepçi çizgiden ayrılmamış ve Kürtler, Türkmenler ve Sünni Araplardan oluşmuştur. Seçimden ikinci olarak çıkan Kanun Devleti Koalisyonu, Şii koalisyonu ile ittifak yaparak hükümeti kurmuştur. Maliki'nin başbakanlığına sıcak bakmayan Sadr Hareketi İran'ın baskısıyla Maliki hükümeti ile anlaşmaya vararak Şii gruplar arasında işbirliği sağlanabilmiştir. Irak Ulusal İttifakı, yeni hükümette 8'i Sadrcılardan olmak üzere 12 bakanlık almıştır.¹⁰²

Son dönemdeki gelişmelerle Kuzey Irak'taki Kürt Bölgesel Yönetimi'nin başkanlığını da yapan Mesut Barzani'nin lideri olduğu KDP Kuzey Irak'ta diğer partilere göre güçlenmeye başlamıştır. Aynı zamanda Irak'ta Devlet Başkanlığı görevini sürdüren Celal Talabani'nin liderliğini yaptığı KYB parçalanması ve parçalanma sonrası yaşadığı iç sorunlar sebebiyle güç kaybetmiştir. İşgal sonrası Irak'taki Kürtlerin durumuna bakıldığında ise, işgalle birlikte tarihi bir fırsat yakaladığını düşünen Iraklı Kürtlerin bu fırsatı kullanmak için farklı stratejiler izlediği görülmektedir. Bu stratejilerin ilki, işgal

⁹⁸Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, **a.g.e.** , s.9.

⁹⁹Doç. Dr. Atilla Sandıklı, **a.g.m.** , s.6.

¹⁰⁰Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **a.g.e.** , s.11.

¹⁰¹Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.** , s.60.

¹⁰²Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, **a.g.e.** , s.11.

sayesinde kazandıkları ABD desteğini kaybetmemektir. Kürtlerin izlediği bir diğer strateji, 1991'den beri Kuzey Irak'ta kazandıkları hakları koruyarak yasalarla sağlamlaştırmak ve bu hakları artırmak olmuştur. Bugün Kuzey Irak'taki Kürtlerin ayrı bir parlamentosu, merkez bankası, postane hizmeti, eğitim bakanlığı, bayrak ve ulusal marşı bulunmaktadır.¹⁰³ Bu yapı, 2005'te Irak'ın federal bir yapıya sahip olduğunun Irak Anayasasıyla kabul edilip resmileşmesi Iraklı Kürt hareketi açısından büyük bir zafer olmuştur.¹⁰⁴

2.4.3. Irak Hükümetindeki Dengeler

Yeni dönemde hükümet kurulurken mezhepsel ve etnik kimlikler dikkate alınarak bakanlara görev verilmesi ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir.¹⁰⁵ 2010 yılı seçiminde hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek kadar çok milletvekili çıkartamamıştır. En çok oy alan iki parti koalisyon hükümeti kurabilecekken bir taraftan ABD ve İran'ın baskıları diğer taraftan partiler arasındaki güç dengesi ülkeyi bir ulusal birlik hükümeti kurmaya itmiştir. Fakat tüm partiler hükümette önemli bakanlıkları almak isteğinden hükümet 9 aydan uzun bir süre kurulamamış, böylece demokratik bir seçim sonrasında hükümetin kurulamaması konusunda Irak dünya rekoru kırmıştır. En sonunda 21 Aralık 2010 'da yeni Irak hükümeti güvenoyu almış ve Maliki Başbakanlık koltuğunu korumayı başarmıştır.¹⁰⁶ Seçim sonuçlarına göre parlamentodaki oy oranı ve milletvekili sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

¹⁰³Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.31.

¹⁰⁴Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmén, **a.g.e.** , s.14.

¹⁰⁵Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.** , s.61.

¹⁰⁶Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, **a.g.e.** , s.9

Tablo 2: Irak Parlamentosu'ndaki Sandalye Dağılımı¹⁰⁷

Koalisyonun Adı	Oy Oranı	Sandalye Sayısı
El Irakiye	% 24,48	91
Kanun Devleti Koalisyonu	% 24,02	89
Irak Ulusal İttifakı	% 17,98	70
Kürt İttifakı Listesi	% 14,48	43
Gorran Hareketi	% 4,18	8
Tavafuk	% 2,61	6
Irak'ın Birliği	% 2,70	4
Kürdistan İslami Birliği	% 2.46	4
Kürdistan İslami Hareketi	% 1.80	2

2.5. EKONOMİK YAPI

Ülke, 1980'lerde Irak-İran savaşının petrol enerji altyapısına verdiği zararı toparlayamadan, 1990'da Kuveyt savaşı ve 2003'de de ABD'nin askeri müdahalesi ile ekonomisini bir türlü doğrultamamıştır. Bu savaşların yanı sıra, ülkeye ekonomik ambargolar konulması Irak'ın uluslararası ekonomiye entegrasyonunu zorlaştırmıştır.¹⁰⁸

1991 – 1995 yıllarında Birleşmiş Milletler'in Irak'a petrol karşılığı gıda ithalatı teklifi Irak hükümeti tarafından kabul edilmemiş ve Irak bu yıllarda petrol geliri elde edemediği için ülkede fakirlik hızla artmıştır. 1996 yılında Irak Hükümeti, BM tarafından önerilen Gıda Karşılığı Petrol Programı (OFF) teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu program kapsamında, Irak hükümetine sınırlı miktarda petrol ihraç etme ve bunun karşılığında gıda ve insani malzeme ithal etme izni verilmiştir. 22 Mayıs 2003'de, BM Güvenlik

¹⁰⁷Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmén, **a.g.e.** , s.14.

¹⁰⁸T.C. Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Irak Ülke Raporu**, Bağdat, 2009, s.7. (Erişim): http://www.basrahexpo.com/2012/belge/iraq_rapor.pdf, 31 Mart 2012.

Konseyi 1483 sayılı kararı ile Irak üzerindeki tüm ticari yaptırımlarını bitirdiğini ilan ederek, OFF programını yürürlükten kaldırmıştır.

Irak, 115 milyar varillik kanıtlanmış petrol rezerviyle Suudi Arabistan ve İran'dan sonra dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ülkesidir. Ekonomide petrole bağımlılık dikkat çekicidir. Nitekim Irak gelirlerinin %90'ı petrol satışlarından elde edilmektedir.¹⁰⁹ Son dört yılda ülke petrol gelirlerini toplamda 171 milyar dolar artırmış ve halen bu rakam saldırıların azalmasıyla birlikte artış göstermektedir.¹¹⁰ Fakat geçmiş yıllarda sanayisinin ve teknik imkânlarının zarar görmesi ve savaş sonrası durumunun hepten kötüye gitmesi sebebiyle Irak'ın sahip olduğu bu petrolü çıkartıp piyasalara sunması bütünüyle zorlaşmaktadır.

Sanayi temelde petrol ürünlerinin yan sanayisine dayandığından petrol ürünlerinin rafinesi, kimyasal ürünler ve gübre Irak sanayisinin en önemli kalemleri olmuştur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sanayi üretiminin çoğu devlet tekelindedir. Bunun sebebi ise, 1990'lı yıllarda sanayinin devletin elinde olması, 2003'ten sonra ise güvenlik nedeniyle özel sektörün yatırım yapmak istememesidir. Savaştan sonra petrol sanayisi dışında gelişen tek sanayi inşaattır. Bunun sebebi ise savaştan büyük bir yıkımla çıkan ülkenin imarının hemen tamamlanmak istenmesidir.¹¹¹

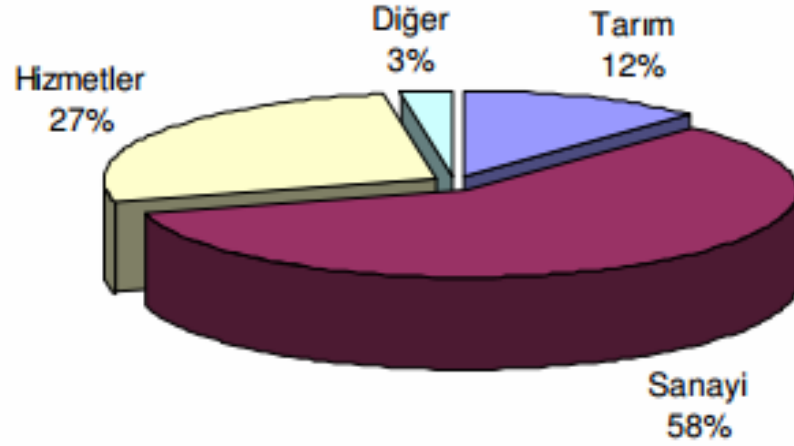
Ülke topraklarının yüzde 50'sinden fazlası ekilebilir arazisi olmasına rağmen modern dönemde imkanları kullanamamış olmasından dolayı gıda ithalatçısı olan bir ülke konumundadır. Bunun yanında uygun doğa koşullarına sahip olmasına rağmen ülkede ormancılık ve balıkçılık gibi sektörler de gelişmemiştir. Bundaki en önemli sebep ülke gelirlerinin büyük bir bölümünün petrol ve doğalgaza dayalı olmasıdır. 2009 yılında Irak'ta tarım sektörünün GSMH içindeki payı %8,5 azaldığı, sanayi sektörünün %10,5 ve servis sektörünün ise %9,6 arttığı görülmüştür. Irak'ın 2009 yılı rakamlarına

¹⁰⁹T.C. Karacadağ Kalkınma Ajansı, **Irak...** , s.26.

¹¹⁰Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.24.

¹¹¹Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...** , s.24.

göre GSMH'si 112 milyar dolardır. Irak'ta GSMH'den kişi başına düşen pay 3600 dolar iken enflasyon oranı yüzde 3,6'dır.¹¹²

Şekil 5: GSMH'nin Sektörel Dağılımı¹¹³

Yukarıdaki şekilde Irak gelirlerinin sektörel dağılımı görülmekte olup bu dağılımda en büyük payı petrolün katkısıyla sanayi almıştır. Bunu %27'lik oranla hizmetler ve %12 ile tarım takip etmektedir. Ülkenin en önemli ekonomik sorunlarından biri işsizlik olmakla birlikte işgalden sonra işsizlik oranındaki artış yükselmiştir. Yaklaşık %60 olan işsizlik oranı 2003-2006 yıllarında ekonominin yeniden canlanmaya başlamasıyla yüzde 29 kadar düşmüştür.¹¹⁴ Ancak ülkede yatırımların sınırlı olmasının yanında yeni iş imkânlarının yaratılamaması işsizlik sorununun kısa sürede çözülemeyeceğini göstermektedir. İşsizlik oranının yüksek olması gençlerin şiddet olaylarına yönelmesine, kaçakçılığının artmasına ve işsizliğin toplumsal dokuda oluşturduğu zararlardan yararlanmak isteyen siyasi grupların insanları radikalleştirmesine sebep olmaktadır.¹¹⁵

¹¹²T.C. Karacadağ Kalkınma Ajansı, **Irak...**, s.25.

¹¹³Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Irak Ülke Bülteni**, İstanbul, 2010, s.4. (Erişim): http://deikweb.neosistem.com/1217/irak_%C3%9Cİke_B%C3%BCİteni.html, 31 Mart 2012.

¹¹⁴US Department of Defense, "Measuring Stability and Security in Iraq", Kasım 2009, (Erişim): www.defense.gov/pubs/pdfs/9010_Report_to_Congress_Nov_09.pdf, 15 Şubat 2012.

¹¹⁵Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'IN ENERJİ PROFİLİ

Ham petrol ve doğalgaz enerji kaynakları arasında stratejik öneme sahip olduğundan yirmi birinci yüzyılda uluslararası arenada dünya siyasetini belirleyen en önemli parametrelerden biri olmuştur. ABD, Rusya Federasyonu ve Avrupa Ülkeleri gibi sanayileşmiş ve gelişmiş ülkeler açısından Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının elde edilmesi ve güvenliğinin sağlanması hayati öneme sahiptir. Ayrıca Ortadoğu'daki bu yarışa Çin ve Kanada gibi ülkeler de katılmış ve başka ülkeler de bu yarışa katılma gayretine girmiştir. Ancak enerji mücadelesinde ön plana çıkma gayretleri zamanın şartlarına göre değişiklik göstermiştir. Bu bakımdan enerji kaynaklarının bu ülkelere istenilen şekilde taşınması ve ulaştırılması da çok önemli hale gelmiştir. Bu yüzden de Ortadoğu coğrafyası sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle büyük güç ve aktörlerin hareket alanı olmuştur.¹¹⁶

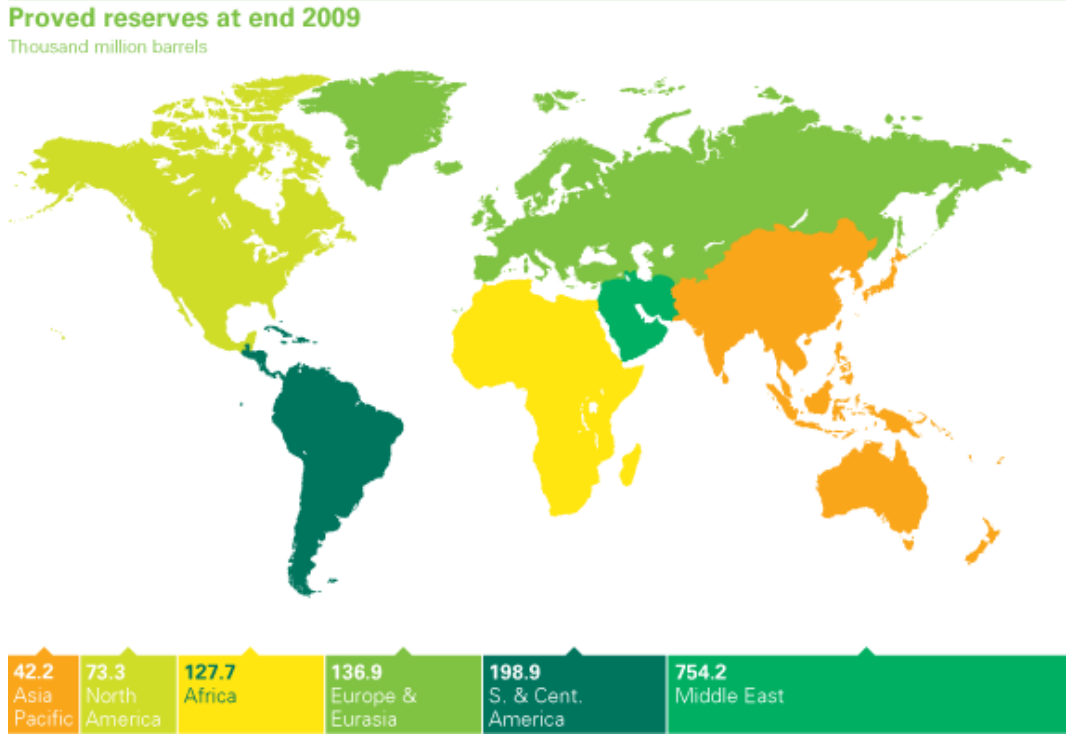
Ortadoğu bölgesinin bu adla anılması İkinci Dünya Savaşından sonraya dayanmaktadır. Avrupa'ya olan uzaklığına göre adlandırılan bu bölge 12 Arap ülkesi ve İsrail'den oluşmaktadır. Bölge yaklaşık 6 milyon 420 bin kilometre karelik yüzölçümüne sahiptir.¹¹⁷ Dünyanın gözünü diktiği bu coğrafyadaki enerji kaynaklarının miktarı oldukça ciddi boyuttadır. BP'nin dünya enerji raporuna göre 2009 yılı sonunda dünya ispatlanmış petrol rezervi 1333,1 milyar varildir. Dünya ispatlanmış petrol rezervinin %56,6'u Ortadoğu'da , %5,5'i Kuzey Amerika'da , %14,9'si Orta ve Güney Amerika'da %10,3'si Avrupa ve Avrasya'da, %9,6'i Afrika'da , %3,2'ü de Asya-Pasifik bölgesinde bulunmaktadır.¹¹⁸

---

¹¹⁶Tayyar Arı, **a.g.e.** , s.77.

¹¹⁷Mehmet Tomanbay, **Dünya Su Bütçesi ve Ortadoğu Gerçeği**, Ankara, Gazi Büro Yayınları, 1998, s.75.

¹¹⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

Şekil 6: Dünya Petrol Rezervleri Haritası¹¹⁹

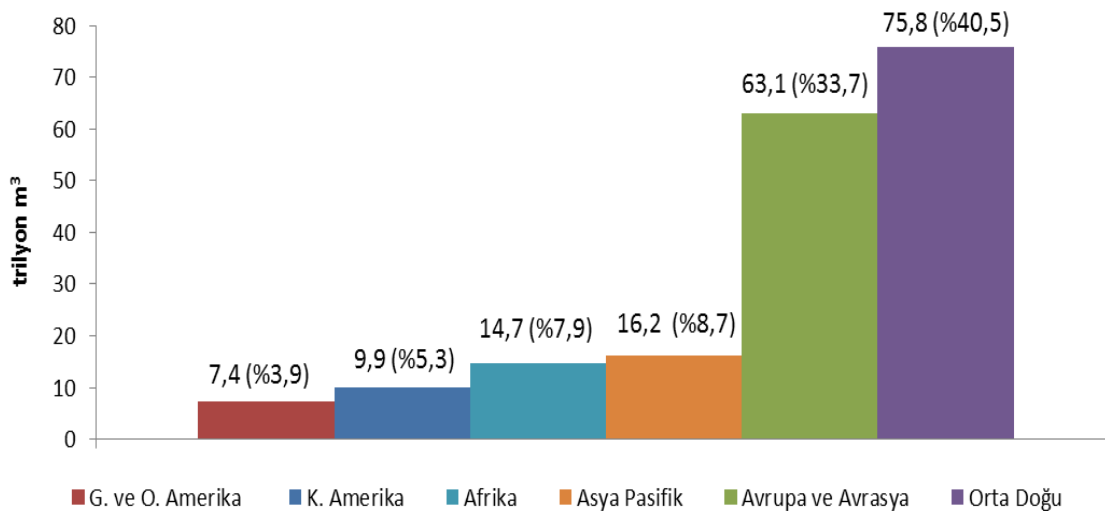
Görüldüğü gibi dünya petrol rezervleri açısından Ortadoğu başı çekmektedir. Dünya petroler rezervlerinin ömrü açısından bakıldığında ise durum hiç iç açıcı değildir. 2009 yılında 46,98 yıl olan dünya rezerv ömrü 2010 yılında %1,75 düşerek 46,16 yıl olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu noktada da Ortadoğu yine önemli rol oynamaktadır. Bu üretim miktarı ile devam ettiği takdirde Ortadoğu petrolerinin 82 yıl gibi uzun bir ömrü vardır.¹²⁰ Doğalgaz rezervleri açısından da durum pek farklı değildir. 2009 yılında 186,6 trilyon metreküp olan doğalgaz rezerv miktarı, 2010 yılında 187,1 trilyon metreküp olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında dünya doğalgaz rezerv kaynaklarının %43,4'ü Avrupa ve Avrasya Bölgesinde, %30,2'si Ortadoğu ülkelerinde bulunurken 2010 yılında Avrupa ve Avrasya rezervlerinin oranı %33,7'ye gerilemiş, Ortadoğu rezervleri ise %40,5 oranına çıkmıştır.¹²¹ Bu tablonun çok açık bir şekilde ortaya koyduğu gerçek ise Ortadoğu petrolünün

¹¹⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.10.

¹²⁰Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.4.

¹²¹Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.29.

hızla artan dünya tüketiminin karşılanmasında, en azından 2030'a kadar en önemli rolü üstleneceğidir.¹²²

Şekil 7: Dünya Doğalgaz Rezervleri¹²³

2009 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle düşen doğalgaz üretimi rezerv ömründe artışa neden olmuş ve 2009 yılı rezerv ömrü 62,7 yıl olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise krizin etkilerinin azalması ve doğalgaz talebinin artması ile dünya rezerv ömrü 2009 yılına oranla %7 azalarak 58,6 yıl olarak gerçekleşmiştir.¹²⁴

3.1.PETROL VE DOĞALGAZ HAVZALARI

Enerji kaynaklarının Ortadoğu'nun bir alt bölgesi olarak tanımlanan Basra Körfezi'nde yoğunlaşması dikkat çekmektedir.¹²⁵ Enerji kaynaklarının yoğunlaştığı bu önemli coğrafyaya ülkeler bazında bakıldığında ise 264 milyar varil petrol rezerviyle Suudi Arabistan başı çektiği görülmektedir. Ortadoğu petrol rezervinin %20'si bu ülkede bulunmaktadır. Suudi Arabistan'ı

¹²²Mert Bilgin, a.g.e. , s.25.

¹²³Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.5.

¹²⁴Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.10.

¹²⁵Tayyar Arı, a.g.e. , s.80.

137,6 milyar varil ile İran takip etmektedir. İran dünya petrol rezervlerinin yüzde 12'sine sahiptir. Basra Körfezi'ndeki Kuveyt'in ve BAE'nin ise yaklaşık 100 milyar varil petrole sahip olduğu bilinmektedir.¹²⁶

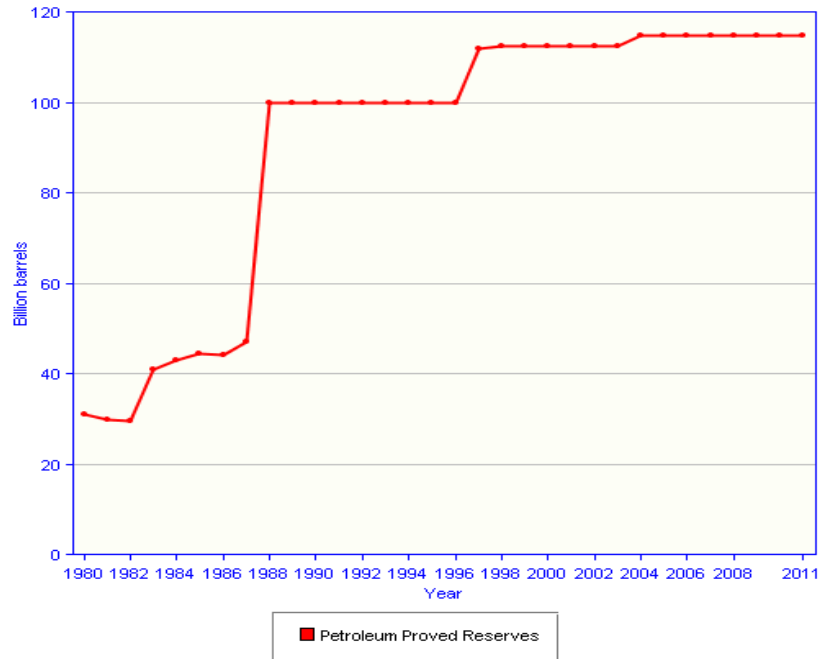
Tablo 3: Ülkeler İtibariyle Ortadoğu Petrol Rezervleri 2010¹²⁷

Ülke	Petrol Rezervi (Milyar Varil)	Toplam Rezerv Payı
Ortadoğu	754,2	%54,4
Suudi Arabistan	264,6	%19,8
İran	137	%10,0
Irak	115	%8,3
Kuveyt	101,5	%7,6
B.A.E	97,8	%7,1

Tezimin çalışma konusu olan Irak ise 115 milyar varil petrolüyle dünya petrol rezervinin %11'ine sahiptir. Aşağıdaki grafikten de görüleceği gibi son 30 yılda Irak'ın petrol rezervleri zaman zaman sabitlense de ciddi bir artış göstermiştir. 1980 yılında yalnızca 31 milyar varil petrol rezervine sahip olan Irak, İran ile savaşının son yılı olan 1987'de petrol rezervi açısından ciddi bir ilerleme kaydetmiştir. Ülke 1987 yılı içerisinde rezervini %200 artırarak 47 milyar varilden 100 milyar varile çıkartmıştır. Ülke sonraki 25 yılda petrol rezervlerine ancak 15 milyar metreküp daha arttırabilmiştir.

¹²⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

¹²⁷BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

Şekil 8: Irak Petrol Rezerv Miktarı¹²⁸

Irak'ta petrolün varlığı, 1902 yılında Kerkük yakınlarında keşfedilen Baba Gurgur kuyusu petrol rezerviyle anlaşılmıştır. Ancak, bu ülkede ilk üretim, yine Baba Gurgur kuyusu olmak üzere, 1927 yılında başlar. Çünkü üretilen petrolü Kerkük ve Musul çevresinden Lübnan'daki Trablus limanı ve İsrail'deki Hayfa limanı terminallerine ulaştıracak petrol boru hatları, ancak bu yıl tamamlanabilmiştir.¹²⁹

Ülkenin petrol yatakları Kuzey, Orta ve Güney Irak olmak üzere 3 bölgede toplanmıştır. Enerji kaynaklarının dağılımına bakıldığında ise petrol rezervlerinin %75'inin Irak'ın güney bölgesinde, %25'inin ise Irak'ın kuzey ve orta bölgesinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.¹³⁰ Ülkede bulunan petrol sahaları içerisinde en fazla dikkat çeken ise ülkenin güneyinde bulunan 6 süper büyüklerdir. Bu sahalar Rumaylah, West Qurnah-1, West Qurnah-2, Majnun, Halfaya ve Az Zubayr'dir.¹³¹

¹²⁸U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/countries/img/charts_png/IZ_petres_img.png , 01 Mart 2012

¹²⁹Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, **a.g.m.** , s.9.

¹³⁰Hakan Demir, **a.g.e.** , s.5.

¹³¹Hakan Demir, **a.g.e.** , s.8.

Şekil 9: Irak Petrol Havzalarının Coğrafi Dağılışı¹³²

Güney Irak petrol yatakları Basra kentinin güneybatısında yer alırlar. 1000'den fazla kuyunun bulunduğu havza Rumaylah adıyla tanınmaktadır.¹³³ 1953–1958 yılları arasında keşfedilen havzada 6 petrol sahası ön plana çıkmaktadır. Bu sahalar Rumaylah, West Qurnah–1, West Qurnah–2, Majnun, Halfaya ve Az Zubayr'dir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi bu sahaların petrol rezervleri sırasıyla 22,7, 14,8, 12,4, 14,7, 3,9 ve 4,8 milyar varildir. Toplam rezerv ise toplam rezerv 73 milyar varili bulmaktadır.¹³⁴ Bölge

¹³²U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim) : http://www.eia.gov/emeu/security/esar/esar_bigpic.htm , 01 Mart 2012.

¹³³Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, a.g.m. , s.9.

¹³⁴Hakan Demir, a.g.e. , s.8.

ülkenin petrol ihracatında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Mart 2012'deki ihraç edilen 72 milyon varil petrolün %80'i bu bölgede üretilmiştir.¹³⁵

Tablo 4: Güney Irak Petrol Sahaları

Güney Irak Petrol Sahaları	Petrol Rezervleri (Milyar Varil)
Rumaylah	22,7
West Qurnah-1	14,8
West Qurnah-2	12,4
Majnun	14,7
Halfaya	3,9
Az Zubayr	4,8

Kuzey Irak petrol yatakları, genel olarak Üçüncü Jeolojik Zaman Tersiyer Devrinde oluşmuş kalker sedimentleri içinde ve yaklaşık 400 – 1000 m derinliklerde işletilirler. Kuzey Irak'taki petrol yatakları Musul ve Kerkük bölgelerinde yoğunlaşmıştır.¹³⁶ Musul Petrol Yatakları Dicle ırmağı vadisinin batısında yer alır. Havza, kuzey-güney doğrultusunda, yaklaşık 130 km uzunluğunda ve 2–3 km genişliğindedir. Ayn-Zalah, Butmah, Qasab, Sasan, Qayyarah, Najmah, Jawan bu havzada işletilen başlıca yataklardır. Ülke rezervinin %6'sını oluşturan bu havzanın petrol rezervi 7 milyar metreküptür.¹³⁷

Kerkük Petrol Yatakları Dicle ırmağı vadisi doğusu ve Zagros Dağları batı ön-çukuru sahasında işletilirler. Havza, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde, yaklaşık 100 km uzunluğunda ve 3–4 km genişliğindedir. Taq taq, Bay Hasan, Chamchamal, Jambur ve Palkhanah gibi işletme bölgeleri havzanın başlıca yataklardır. Havzanın petrol rezervi 17 milyar metreküp ile

¹³⁵Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

¹³⁶Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, a.g.m. , s.9

¹³⁷Hakan Demir, a.g.e , s.6.

ülke rezervinin %15'ini oluşturmaktadır.¹³⁸ Kuzey Irak bölgesi petrol ihracatında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Mart 2012'deki ihraç edilen 72 milyon varil petrolün %15'i bu bölgede üretilmiştir.¹³⁹ Bu yapıda Kerkük, hem geçmişten gelen üretim kompozisyonundaki önemi, hem de gelecek için vaat ettiği artışla, Kuzey Irak'ın en stratejik petrol üretim noktalarından birini tesis eder.¹⁴⁰

Ortadoğu coğrafyasına doğalgaz rezervleri açısından bakıldığında İran'ın ağırlığı ciddi olarak hissedilmektedir. İran 29,6 trilyon metreküp doğalgaz hacmiyle dünya doğalgaz rezervinin yaklaşık %15,4'üne ev sahipliği yapmaktadır. İran'ı 25,3 trilyon metreküple Katar takip etmektedir. Irak petrolde taşıdığı etkiyi doğalgazda taşıyamamaktadır. Ülkede dünya doğalgaz rezervinin yalnızca %1,7'si olan 3,2 trilyon metreküp doğalgaz bulunmaktadır.¹⁴¹ Doğalgazın %70'i ise ülkenin güneyinde bulunmaktadır.¹⁴²

3.2.ENERJİ KAYNAKLARININ TAŞINMASI

Boru hatlarıyla petrol taşımacılığı ilk olarak 1865 yılında ABD'nin Pensilvanya eyaletinde başlamıştır.¹⁴³ 19'uncu yüzyılın sonlarında ise ülkelerin kendi içlerinde kısa mesafelerde ham petrol ve doğalgaz taşımacılığı yaptığı görülmektedir. Fakat sistemin yaygınlaşıp gelişmesi 1930'lara dayanmaktadır. Hızlı teknolojik gelişmeler, sanayi ve endüstrinin son derece gelişmesi ve talebin artması sonucu enerji kaynaklarına daha fazla ihtiyaç duyulması daha uzun mesafelere taşınabilecek şekilde ülkeler hatta kıtalar arası denizler aşan enerji nakil ve iletim boru hatlarının inşasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Enerji kaynakları deniz, okyanus, kara ve tren

¹³⁸Hakan Demir, **a.g.e.** , s.6.

¹³⁹Bugün Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, "Irak petrol ihracatında rekor kırdı", (Erişim): <http://dunya.bugun.com.tr/irak-petrol-ihracatinda-rekor-kirdi-188320-haberi.aspx> , 1 Nisan 2012.

¹⁴⁰Mert Bilgin, **a.g.e.** , s.36.

¹⁴¹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.20.

¹⁴²U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IZ> , 01 Mart 2012

¹⁴³Yrd. Doç. Dr. Eyüp Zengin, Dr. Aqil Esedov, "Türkiye Ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.9, Zonguldak, 2009, s.99.

yolu şeklinde taşınabilmektedir. Ancak maliyet, güvenlik ve çevre konuları dikkate alındığında enerji kaynaklarının boru hatları ile taşınmaları daha uygun görülmektedir. Birden fazla iki merkezi noktayı birbirine bağlayarak enerjiyi taşımak için iletim hatları kurulmaktadır. Bu hatlar oluşturulurken ekonomik ve siyasi şartlar, coğrafi koşullar, güvenlik, ulaştırma süreci ve gelecek zaman dikkate alınmaktadır.¹⁴⁴ Enerji iletim koridoru, uluslararası ilişkilerde merkezleri belirli bir kural çerçevesinde birbirine bağlayan ve sevkiyatın gerçekleşmesi için oluşturulan ağ sistemi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde dünya ülkeleri, bu çağdaş taşıma sistemini yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. ABD, petrol boru hatları bakımından 280 bin km ile dünyada birincidir.¹⁴⁵

Gücü elinde bulundurmaya isteyen aktörler geçmişten bu yana petrol ve doğalgazın bulunduğu bölgeler ile bu bölgelere ulaşım yollarına sahip olmayı istemiştir.¹⁴⁶ Bu yüzden de enerji iletim hatlarının kontrolünü elinde bulundurmaya son derece önemlidir.¹⁴⁷ Petrolün üretim bölgelerinden tüketim bölgelerine ucuz ve güvenli bir şekilde taşınması önemli bir sorun olup, enerji arzının güvenliği, jeopolitiğin üzerinde yoğunlaştığı başlıca konulardan biridir.¹⁴⁸ Dünyada petrol bakımından en önemli bölgesi olan Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlık ve petrole olan talebin artması sebebiyle konunun önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bu bakımdan petrolün bulunduğu ve üretildiği bölgelerin yanında tüketicilere ulaştırıldığı ulaştırma yollarının da önemi artmıştır.

¹⁴⁴Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, **Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 556.

¹⁴⁵Yrd. Doç. Dr. Eyüp Zengin, Dr. Aqil Esedov, a.g.m. , s.99.

¹⁴⁶Yüksel Yatar, "Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, (Erişim): <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00622.pdf>, 20 Mart 2012, s.126.

¹⁴⁷Doç. Dr. Atilla Sandıklı, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Stratejisi", Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları, TÜİÇ Akademi, (Erişim) : <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/1/73-atilla-sandikli-tum-yazilari/411-petrol-ve-dogalgaz-boru-hatlari-stratejisi>, 15 Mart 2011,

¹⁴⁸Joseph McMillan, **U.S. Interests and Objectives, The United States and Persian Gulf: Reshaping Security Strategy For The Post-Containment Era**, Washington, National Defense University Press, 2003, s. 15.

Ülkeler arası ticarete konu olan petrol, boru hatları (pipeline) ve deniz yolu (tankerler) ile taşınmasının yanı sıra kısa mesafelerde kara tankerleriyle de taşınmaktadır. Sürekli taşıyıcılar olarak adlandırılan boru hatlarıyla yapılan petrol sevkiyatı, kara ve deniz taşımacılığına göre hem daha süratli, hem de daha ekonomik ve emniyetlidir. Boru hatlarının geçtiği güzergâhların belirlenmesinde enerjiyi ithal ve ihraç eden ülkelerin ilişkilerinden siyasi yapısına kadar birçok alan belirleyici özellik göstermektedir.¹⁴⁹

Tablo 5: Irak Petrolünün Taşınması¹⁵⁰

Oil Infrastructure				
Ports	Upgrades	Status	Capacity (Thousand bbl/d)	Effective Capacity (Thousand bbl/d)
Basra	developing plans to add at least 3.2 million bbl/d	operational	1,600	1,300
Khor al-Amaya		operational	700	200
Export Pipelines	Route	Status	Capacity (Thousand bbl/d)	Effective Capacity (Thousand bbl/d)
IPSA	Iraq-Saudi Arabia	closed	1,650	0
Iraq-Turkey	Kirkuk-Ceyhan	operational	1,600	1,000
Heavy Oil via Turkey	Majnoon-Turkey	proposed	1,500	0
Iraq-Syria	Haditha -Syria	proposed	1,250	0
Iraq-Turkey	Haditha-1T1A depot-Turkey	proposed	1,000	0
Iraq-Syria-Lebanon	Kirkuk-Banias-Tripoli	closed	700	0
Iraq-Jordan	Haditha-Aqaba	proposed	500	0
Internal Pipelines	Route	Status	Capacity (Thousand bbl/d)	Effective Capacity (Thousand bbl/d)
Strategic	Haditha-Rumaila-Basra	limited usage	800	200

Irak petrollerinin taşınmasında boru hatları ile deniz yolunun da aktif bir şekilde kullanıldığı yukarıdaki tabloda görülmekte olup ayrıca Irak petrolünün ihracında öne çıkan boru hatları Kerkük-Ceyhan, Irak-Suriye-Lübnan ve Irak-Suudi Arabistan (IPSA) boru hatlarıdır. Ülke içinde petrolün taşınmasında ise “stratejik” boru hattı kullanılmaktadır. Irak petrollerini Basra

¹⁴⁹Sedat Laçiner, “Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji Siyaset İlişkisi”, **OAKA, USAK**, C.1, S.1, Ankara, 2006, s.36–66.

¹⁵⁰U.S. Energy Information Administration, “Iraq Country Analysis Brief”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.6.

Körfezine iki limandan sevk etmektedir. Bunlar Khor Al-Amaya ve Basra limanlarıdır.¹⁵¹ Kerkük-Ceyhan boru hattından ve Basra Körfezinden yapılan taşıma Irak için hayati derecede öneme sahiptir.

3.2.1. Boru Hatları ile Taşıma

Boru hatları ve deniz taşımacılığının ham petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarının naklinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Petrol ve doğalgazın sevkiyatında enerji nakil hatları, ham petrol ve doğalgaz ticareti için hayati bir fonksiyona sahiptir.¹⁵² Özellikle doğalgazın taşınmasında boru hatları dünya genelinde %95 gibi çok büyük bir orana sahiptir.¹⁵³ Ortadoğu bölgesinde sahip olunan rezervlerin üretiminde en büyük engel alt yapının eksik olmasıdır.¹⁵⁴ Boru hatlarının uzunluğu açısından bakıldığında bölge içinde en büyük alt yapının İran'a ait olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Ortadoğu Enerji Taşıma Yolları¹⁵⁵

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuveyt	B.A.E	Katar	
Ham petrol boru hattı	4356	3211	4658	106	307	219	mil
Doğalgaz boru hattı	0	4873	106	122	472	362	mil
Tanker	74	136	29	113	42	24	adet

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi İran'ın toplam boru hattı uzunluğu 8000 bin mili bulmaktadır. Ancak İran dünyada Rusya'dan sonra en fazla doğalgaz ihraç eden ikinci ülke olması nedeniyle ülkedeki doğalgaz boru hattı petrol boru hattından daha uzundur. Suudi Arabistan'da ise

¹⁵¹Special Inspector General For Iraq Reconstruction, "Report on the Al Basrah Oil Terminal", Nisan 2007, (Erişim):http://ccoportal.org/sites/ccoportale.org/files/pa-06-080_al_basrah_oil_terminal.pdf, 12 Mart 2012, s.1.

¹⁵²Sedat Laçiner, a.g.m. , s.36–66,

¹⁵³Leyla Melike Koçgündüz, "Hazar Bölgesi Enerji Politikaları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bolu, Mayıs 2009 ,(Erişim): <http://tez2.yok.gov.tr/>, 13 Mart 2012, s.77.

¹⁵⁴Yrd. Doç. Dr. Kamil Uslu, "Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynakları Ve Bu Kaynaklardan Elde Edilen Gelirin Kamu Harcamaları İçindeki Yapısı", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.22, S.1, İstanbul, 2007, s.108.

¹⁵⁵Yrd. Doç. Dr. Kamil Uslu, a.g.m. , s.108.

doğalgaz boru hattı bulunmamakla birlikte petrol boru hattının uzunluğu 4356 mildir. Irak şu anda doğalgaz ihraç eden bir ülke olmadığından ülkedeki doğalgaz boru hattının uzunluğu yalnızca 106 mildir. Ülke petrol boru hatlarının uzunluğu bakımından ise bölgede birincidir. Petrol boru hatlarının toplam uzunluğu 4658 mili bulmaktadır.¹⁵⁶

Şekil 10: Irak Petrol Boru hatları¹⁵⁷

Kuzey Irak petrol yatakları esas önemlerini, 1934–1935 devresinde kazanmaya başlamıştır. Çünkü ham petrolü Suriye ve Lübnan Akdeniz kıyısı limanlarına taşıyacak başlıca petrol boru hatları ancak bu yıl tamamlanabilmiştir. Bu hatlardan, Musul-Kerkük-Trablus ve Hayfa petrol boru hattı 1927’de tamamlanmıştır. Ancak 1948’de İsrail devletinin kurulması ve Arap-İsrail anlaşmazlığı gibi siyasal sorunlar nedeniyle, yeni bir boru hattı daha yapılması zorunlu hale gelmiştir. Devreye ise Irak’ın batısında yer alan

¹⁵⁶Yrd. Doç. Dr. Kamil Uslu, a.g.m. , s.108.

¹⁵⁷The Institute for the Analysis of Global Security (IAGS), “Iraq Pipelines”, (Erişim): <http://www.iags.org/iraqipelinewatch.htm>, 16 Şubat 2012.

Irak-Suriye ve Irak-Lübnan boru hatları girmiştir. 1952 yılından bu yana kullanılan hatların uzunluğu ise 850 mildir.¹⁵⁸ Bu hattın kapasitesi günlük 700 bin varildir. Ancak 2003'te Irak'ın işgalinden bu yana bu hat kullanılamamaktadır. Güneyde ise Irak petrollerini Suudi Arabistan'a taşıyan IPSA boru hattı vardır. Bu hattın kapasitesi günlük 1,6 milyon varildir. Ancak bu hat da 1991'de yapılan Körfez Savaşından beri kapalıdır. Petrolün ülke içindeki taşınmasında ise "stratejik" boru hattı ön plana çıkmaktadır. Ancak hatta sınırlı bir kullanım vardır. Günlük kapasitesi 800 bin varil olan hat, %25 verimle çalışmaktadır.¹⁵⁹

Irak'ın kuzeyindeki petrol ise Kerkük-Ceyhan boru hattıyla Türkiye üzerinden taşınmaktadır. Bu hat ile Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolün Ceyhan'daki Yumurtalık Deniz Terminali'ne ulaşımı gerçekleştirilmektedir. Bu hat paralel iki hattın oluşmaktadır. 1976 yılında işletmeye alınmış olan birinci hat, fiilen Mayıs 1977'de çalışır duruma gelmiştir. Birinci boru hattına paralel olan ikinci hat ise Ağustos 1987'de işletmeye alınmıştır. Boru hatlarının toplam uzunluğu 1800 km'den fazladır.

Tablo 7: Kerkük-Ceyhan (Yumurtalık) Petrol Boru hatları¹⁶⁰

	IRAK	TÜRKİYE	TOPLAM
I. HAT	345	641	986 km.
II. HAT	234	656	890 km.
TOPLAM	579	1.297	1.876 km.

¹⁵⁸Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, **a.g.m.**, s.9

¹⁵⁹U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.6.

¹⁶⁰Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı A.Ş. (BOTAŞ), "Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı", (Erişim): <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, 21 Mart 2012.

İki ülke arasındaki boru hattı Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletlerin Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılmış ancak BM'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararıyla 16 Aralık 1996'da sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmıştır. Bu hat halen günlük 1,6 milyon varil kapasiteyle çalışmaktadır. Fakat bu hattın aktif olarak kullanımında kapasitesi günlük 1 milyon varile düşmektedir.¹⁶¹ Siyasi belirsizliklerden ötürü Türkiye bu hattan yeterince yararlanamamaktadır.¹⁶² Hattın Irak'ın petrol ihracatındaki yeri ise azımsanmayacak kadar çoktur. Irak'ın 2011 Ocak-Kasım ham petrol ihracatı 664 milyon varil olup bu petrolün %15'i Kerkük-Yumurtalık Hattı'ndan ihraç edilmektedir.¹⁶³

3.2.2. Deniz Yoluyla Taşıma

Ortadoğu petrollerinin taşınmasında Basra Körfezi'nin yeri önemsenmeyecek kadar fazladır. 2020 yılında, Basra Körfezinden deniz yoluyla ihraç edilen petrolün yıllık 12 milyar varile yükseleceği tahmin edilmektedir. Bir başka deyişle günlük 33 milyon varillik bir petrol akışı Basra Körfezi'nden yapılacaktır. 2020 yılında tüm dünyada gerçekleştirilecek petrol ihracatının %38'i bu noktadan geçecektir.¹⁶⁴ Bu veriler ışığında dünyanın diğer önemli petrol üretim alanlarından deniz yoluyla taşınacak petrol miktarı da dâhil edildiğinde, denizlerin dünya ekonomisinin can damarını oluşturduğu net olarak görülmektedir. Basra Körfezi'nin 2020'de de dünyanın önemli stratejik yerlerden biri olacağına kesin gözle bakılmaktadır.¹⁶⁵ Ayrıca buranın önemi Asya açısından daha da artacakken Avrupa ve Amerika açısından ise şu anki önemi devam edecektir. Bu alanda kontrolü elinde tutan gücün bundan vazgeçmek istememesinin yanı sıra bu gücünü başka bir güçle paylaşmak istemeyecektir. Ortadoğu petrollerinin çıkış kapısı konumundaki

¹⁶¹U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.6.

¹⁶²Rahim Biçici, a.g.m. , s.62.

¹⁶³Hakan Demir, a.g.e. , s.6.

¹⁶⁴Dr. Ertuğrul Kızılkaya, Dr. Cem Engin, "**Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele**", Kasım 2002, (Erişim): <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd9/sbd-9-11.pdf>, 12 Mart 2012, s.201.

¹⁶⁵Yrd. Doç. Dr. Kamil Uslu, a.g.m. , s.108.

Hürmüz Boğazı, günde yaklaşık 15 milyon varillik petrol akışı ile petrol taşımacılığında dünyada en önemli yerlerden birinde bulunmaktadır.¹⁶⁶

Basra Körfezi tüm Ortadoğu'nun yanı sıra Irak için de önemli bir yere sahiptir. Irak Petrolleri Basra körfezine Khor Al-Amaya ve Basra limanları ile açılmaktadır. Khor Al-Amaya limanının kapasitesi günlük 700 bin varil olmasına rağmen şu anda %30 verimle çalışmaktadır. Basra limanının kapasitesi ise günlük 1,6 milyon varildir. Ortalama olarak ise 1,3 milyon varil petrol bu limandan ihraç edilmektedir. Ancak Basra limanının kapasitesinin 3,2 milyon varile çıkartılması için çalışmalar devam etmektedir.¹⁶⁷ Ülke'nin 2011 Ocak-Kasım ham petrol ihracatı 664 milyon varildir. Bu petrolün yaklaşık olarak %85'i Basra körfezinden ihraç edilmiştir.¹⁶⁸ Halen ABD, Batı Avrupa ve Uzak Doğu'ya bu bölgeden petrol taşınmaktadır. Buradan denize çıkan petrol, Akdeniz'e ulaşmadan önce Bab - el Mendeb Boğazı'ndan ve Süveyş Kanalı'ndan geçmektedir.

3.3. ENERJİ BİLANÇOSU

Irak üretim profili ülkenin dış politikasına bağlı olarak zikzaklar çizmiştir. Ülkede üretim 1950'den sonra artmaya devam ederek 1950-1960 yılları arasında günlük 720 bin varili bulmuştur. Bu artışta en önemli etken 1952 yılında Musul-Kerkük-Sayda (Lübnan) ve Musul-Kerkük-Tartus-Banyas (Suriye) petrol boru hatlarının tamamlanması ve 1953-1958 yıllarında Güney Irak petrol yataklarının işletmeye açılarak ülkedeki üretime katkı sağlaması olmuştur.¹⁶⁹

Daha sonraki yıllarda ise üretimin hızının arttığı görülmektedir. Nitekim 1975 yılında günlük kapasite 1,8 milyon varili bulmuştur. İran Savaşı'ndan hemen önce (1980), günlük 2,5 milyon varil ham petrol üretimiyle ham petrol üreten ülkeler arasında beşinci sırada yer alan Irak, önce İran savaşı,

¹⁶⁶Dr. Ertuğrul Kızılkaya, Dr. Cem Engin, **a.g.m.** , s.201.

¹⁶⁷U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IZ> , 01 Mart 2012

¹⁶⁸Hakan Demir, **a.g.e.** , s.6.

¹⁶⁹Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç.Dr. Selçuk Hayli, **a.g.m.** , s.12.

ardından gelen Körfez Savaşı sonrasında (1995) 28. sıraya gerilemiştir. Bununla birlikte 1980–1988 yılları arasında devam eden İran-İrak Savaşı ve 15 Ocak 1991'de başlayan Körfez Savaşı hemen sonrasında, B.M. teşkilâtı tarafından bu ülkeye ekonomik ambargo uygulanması, bütün ülke ekonomisini olduğu gibi petrol üretimini de sekteye uğratmıştır. Nitekim İran-İrak savaşı sırasında üretim günlük 1 milyon varile kadar düşmüştür. Fakat daha sonraki yıllarda üretim sürekli olarak artmış ve 1989'da 3 milyon varile çıkmıştır.¹⁷⁰ Bununla birlikte 1991–1995 yılları arasında B.M, ülkenin petrol üretme ve ihracatına izin vermediğinden günlük üretim tarihinin en düşük seviyesi olan 300 bin varili görmüştür. BM'nin bu yıllarda ambargo uygulamasının sebebi ise petrole dayanarak her türlü silâhı uzun yıllardan beri satın alıp depoladığı iddia edilen Saddam Hüseyin yönetiminin, komşuları için büyük tehlike oluşturduğu ifade edilen bu silâhları denetlemek ve kitle imha silâhları diye ifade edilen silâhları imha etme isteğini yerine getirmemesidir.¹⁷¹ B.M. Teşkilatı, Körfez savaşını takip eden yıllarda, halkın yaşadığı sefaleti ortadan kaldırmak amacıyla gıda karşılığında petrol ticaretine -kontrollü olmak şartıyla- izin vermiş ve böylelikle petrol üretiminde artış gerçekleştirir.¹⁷² Aşağıdaki grafikten de görüldüğü gibi sonraki yıllarda tekrar artan üretim 2000 yılında 2,5 milyon varile kadar çıkmışsa da ABD'nin ülkeyi işgali nedeniyle yine düşmüştür. 2003 yılında 1,3 milyon varil olan üretim 2010 yılında 2,4 milyona çıkmıştır. Bu rakam dünya toplam petrol üretiminin %3,1'ne tekabül etmektedir.¹⁷³ Irak'ın üretim performansı rezerv miktarı ile orantılı değildir. Nitekim 2010 yılında petrol rezervleri açısından dünyada dördüncü sırada olan ülke, petrol üretimi açısından sekizinci sırada yer almaktadır.¹⁷⁴ Şu an itibariyle üretim 1989 yılındaki rakam olan 3 milyon

¹⁷⁰U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=IZ>, 01 Mart 2012.

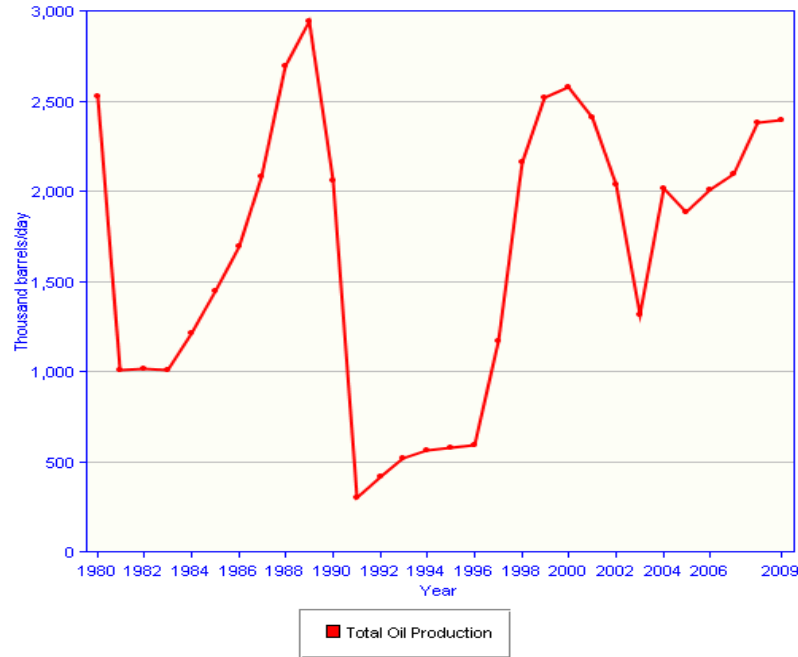
¹⁷¹Mert Bilgin, a.g.e. , s.31.

¹⁷²Mert Bilgin, a.g.e. , s.31.

¹⁷³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.8.

¹⁷⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.8.

varile tekrar çıkmıştır.¹⁷⁵ Ülkenin 2017'deki üretim hedefi ise günlük 12 milyon varildir.¹⁷⁶

Şekil 11: Petrol Üretim Miktarı¹⁷⁷

Ülkenin rafineri işleme kapasitesinin ise günlük 856 bin varil olduğu görülmektedir.¹⁷⁸ Bu kapasite toplam 11 rafineri ile sağlanmakla birlikte bu rafinerilerden üç merkez öne çıkmaktadır. Ülkenin başlıca büyük petrol rafinerileri, Daura, Basra ve Baiji'de bulunan rafinerileridir.¹⁷⁹ Bu üç rafineri toplam kapasitenin %60'ını karşılamaktadır.¹⁸⁰ Baiji Rafinerisi ülkenin

¹⁷⁵Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, "Irak'ın Petrol Üretimi 3 Milyon Varili Geçti", (Erişim):

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=6a7badaa-465b-467a-be5b-022c2a724be8>, 26 Mart 2012.

¹⁷⁶Jareer E. , Amy M.Jafee, **Iraq Oil Potential and Implications for Global Oil Markets and OPEC Politics**, Texas, James A. Baker III Institute For Public Policy, Rice University, 2011, s.13

¹⁷⁷U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/countries/img/charts_png/IZ_pettop_img.png, 01 Mart 2012

¹⁷⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.16.

¹⁷⁹U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

¹⁸⁰Hakan Demir, **a.g.e.** , 6.

kuzeyindeki petrolü işlerken ülkenin güneyindeki petrolü Basra rafinerisi işlemektedir.

Tablo 8: Irak'taki Rafineriler¹⁸¹

Existing Refineries in Iraq			
Refinery	Location	Capacity (bbl/d)	Notes
Baiji	North-Central Iraq	310,000	Improvements in operational issues
Basrah	Near Basrah	150,000	Considering adding 70,000 bbl/d distillation tower
Daura	Baghdad	110,000	Considering adding 70,000 bbl/d distillation tower
Erbil	Erbil	40,000	
K-3 Haditha, Kirkuk, Khanaqin, Muftiah, Najaf, Nassiriyah-Samawah, Qaiyarah-Mosul	Scattered	< 20,000 each	Topping plants making low-grade diesel and kerosene

Fakat modernize edilmesi gereken bu rafineriler istenilen verimlilikte çalışmadığından yurtiçi tüketimde istenilen miktarda da üretim yapamamakta ve bu yüzden ilave rafinerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkedeki üretim miktarını daha da artırmak için 10 yıllık stratejik plan çerçevesinde rafineri kapasitesinin günlük 1,5 milyon varile çıkartılması hedeflenmektedir.¹⁸² Nitekim Irak 24 milyar dolarlık bütçe ile Kerkük ve Maysan'da 150 bin, Nasiriye'de 300 bin, Kerbela'da 140 bin varil/gün işleme kapasitesine sahip dört yeni rafineri inşa etmeyi planlamaktadır.¹⁸³ Bu rafinerilerin kullanıma açılmasıyla 740 binlik ilave kapasite mevcut işleme kapasitesine eklenmiş olacaktır.¹⁸⁴

¹⁸¹U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

¹⁸²U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

¹⁸³Hakan Demir, **a.g.e.**, s.6.

¹⁸⁴Hakan Demir, **a.g.e.**, s.6.

Tablo 9: Irak'ta Yapılması Planlanan Rafineriler¹⁸⁵

Planned New Refineries in Iraq			
Refinery	Capacity (bbl/d)	Investment	Front end engineering and design contract
Nassiriyah	300,000	\$8 billion	Foster Wheeler
Kirkuk	150,000	\$5 billion	Shaw Group
Misan	150,000	\$5 billion	Shaw Group
Kerbala	140,000	\$5 billion	Technip
Total	740,000		

Ülkenin petrol tüketim performansına bakıldığında petrol üretiminden daha istikrarlı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. 1980 yılında günlük 200 bin varil olan tüketim 1990 yılında Körfez savaşı ile birlikte ciddi düşüş göstermiştir. Ancak ülke geçen 30 yılda tüketimini %300 artarak tüketimi günlük 600 bin varile çıkartmıştır.¹⁸⁶

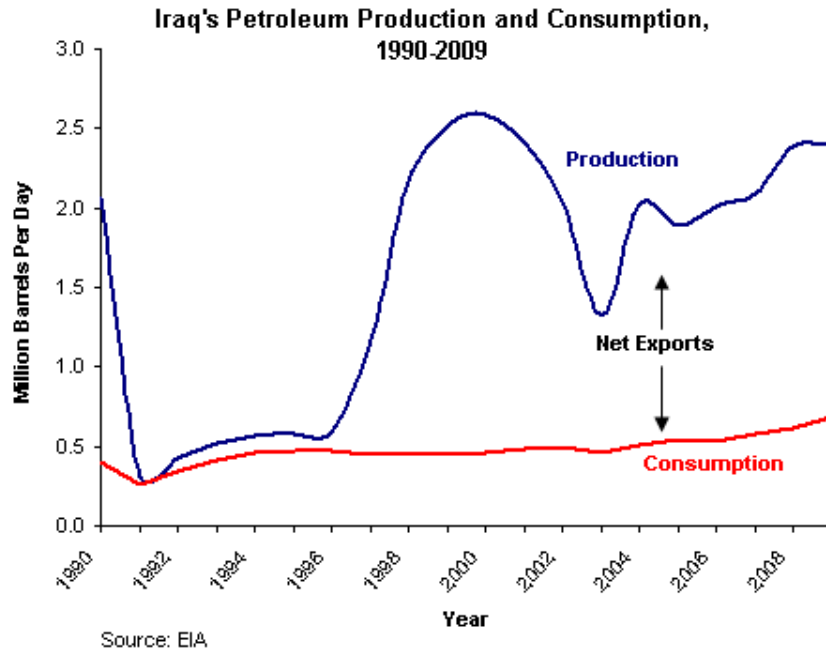
Ülkenin petrol üretimi tüketiminden çok daha fazla olduğundan aradaki bu fark ihracata da yansımıştır. Fakat üretimin miktarındaki istikrarsızlık petrol ihracat miktarını da etkilemiştir. Aşağıdaki grafikten de görüldüğü gibi ülke ihracatı Körfez savaşında neredeyse durma noktasına gelmiştir. 1991–1995 yılları arasında Birleşmiş Milletler Teşkilatı, ülke petrol üretme ve ihracatına izin vermediği için ihracat çok düşüktür. BM halkın yaşadığı sefaleti ortadan kaldırmak amacıyla gıda karşılığında petrol ticaretine izin vermesiyle birlikte ihracat da artmıştır. 1996 yılında artmaya başlayan ihracat 2000 yılında zirveye ulaşarak günlük 2 milyon varile ulaşmıştır. İhracat ABD'nin ülkeyi işgal etmesiyle 2003 yılında 1 milyon varile kadar düşmüştür. BP'nin dünya enerji raporuna göre 2010 yılında ülkenin petrol ihracatı 1,8 milyon varile ulaşmıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁵U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

¹⁸⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

¹⁸⁷BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.19.

Şekil 12: Irak'ın Petrol İhracat Miktarı¹⁸⁸

2012 yılının ilk aylarında günlük ortalama 2,1 milyon varil petrol ihraç eden ülke sadece Mart 2012'de 71,8 milyon varil petrol ihraç etmiştir. Bu ay içinde ülkenin petrol ihracatından elde ettiği gelir 8,4 milyar doları bulmuştur. Ülke 1980 yılından beri ilk kez bu kadar büyük miktarda petrol ihraç etmiştir.¹⁸⁹ Irak'ın 2011 Ocak-Kasım aylarında 664 milyon varil ham petrol ihracatından elde ettiği gelir ise 75 milyar dolardır.¹⁹⁰

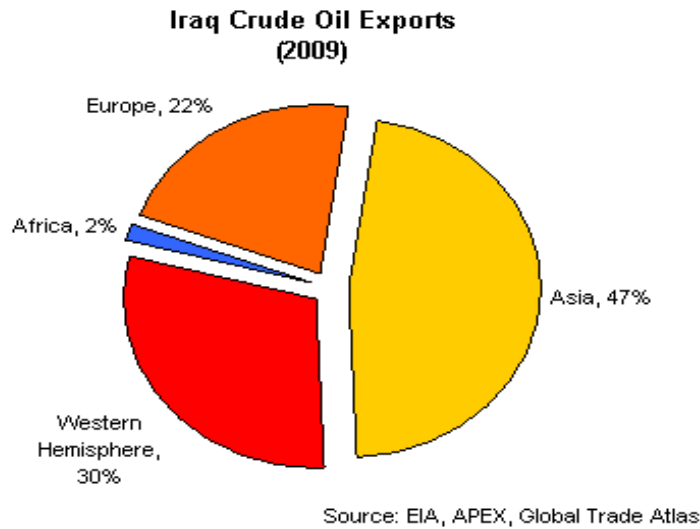
Ülkenin petrol ihraç ettiği bölgeler ise çok çeşitlidir. Neredeyse her kıtaya petrol ihraç edildiği görülmektedir. 2009 yılı rakamlarına göre ülkeden petrol ithalatında Asya kıtası %47 ile başı çekmektedir. Ülkenin petrol ihracatının %22'ü Avrupa'ya, %30 Amerika kıtasına %2'si de Afrika'ya yapılmaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁸U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

¹⁸⁹Bugün Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, "Irak Petrol İhracatında Rekor Kırdı" "<http://dunya.bugun.com.tr/irak-petrol-ihracatinda-rekor-kirdi-188320-haberi.aspx> (Erişim): 1 Nisan 2012.

¹⁹⁰Hakan Demir, **a.g.e.**, s.6.

¹⁹¹Hakan Demir, **a.g.e.**, s.6.

Şekil 13: İrak'ın Petrol İhraç Ettiği Bölgeler¹⁹²

Ülkenin doğalgaz açısından profiline bakıldığında da petrolden çok da farklı bir tablo karşımıza çıkmamaktadır. İrak doğalgaz üretim profili ülkenin dış politikasına bağlı olarak zikzaklar çizmiştir. 1980 yılında yıllık 1,5 milyar metreküp olan üretim hacmi 1986'dan sonra ciddi bir artış göstererek 1989 yılında 7 milyar metreküpe ulaşmıştır. Ancak Körfez savaşı ülkenin petrol üretimini olduğu gibi doğalgaz üretimini de etkilemiştir. Ülkenin üretimi yalnızca 2 yıl sonra çok ciddi bir düşüş göstererek 1991 yılında 1 milyar metreküp olmuştur. Ülke daha sonraki yıllarda yine üretimde istikrarı yakalayamamıştır. Ülkenin 2009 yılı üretimi ise yalnızca 1,3 milyardır.¹⁹³ Ülke doğalgaz rezervleri açısından zengin değildir. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi bu üretim potansiyeline de yansımıştır. Üretim ve tüketim arasındaki fark açısından olaya bakacak olursak ülke İran savaşından sonra yalnızca 1990 yılında petrol ihraç edecek düzeyde bir üretim yapabilmıştır. Ancak hemen bir yıl sonra Körfez savaşının başlamasıyla doğalgaz ihracı durmuştur. Geçen 20 yılda ülke dışarıya doğalgaz ihraç etmemektedir.¹⁹⁴ Öncelik yurtiçi

¹⁹²U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

¹⁹³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.22.

¹⁹⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.28.

ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu nedenle de elektrik santrallerinin çalışması gibi alanlarda gaz kullanımı önceliklidir.¹⁹⁵

3.4. ENERJİ KAYNAKLARININ KÜRESEL EKONOMİYE ETKİSİ

Enerji ihtiyacı her geçen gün bütün dünyada hızla artmaktadır. Giderek büyüyen ekonomiler ile birçok endüstri alanında enerjiye duyulan ihtiyaçlar enerjiyi işletmeler için üretimin en temel öğelerinden biri haline getirmiştir. Ayrıca tüketicilere yönelik geliştirilen enerjinin ulaşım araçlarından dayanıklı tüketim mallarına kadar geniş bir yelpazedeki binlerce ürünün enerjiye bağımlı olması, enerjiye duyulan ihtiyacın şiddet derecesini önemli derecede arttırmıştır.¹⁹⁶ Enerji kaynakları içerisinde petrol, temel enerji kaynaklarından birisi olarak insanoğlunun yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Ekonomide hemen her sektör, doğrudan ya da dolaylı olarak petrole bağımlıdır. Bu yüzden petrol fiyatlarındaki değişiklikler, zincirleme olarak hem ülke, hem de dünya ekonomisi üzerinde çeşitli etkilere yol açmaktadır.¹⁹⁷ “Stratejik Ulaşım Hatları” üzerinde oluşabilecek en küçük bir istikrarsızlık, uluslararası piyasada şok etkisi yaratmakta, artan fiyatlarla sanayileşmiş ülke ekonomilerinin durmasına; işsizlik, pahalılık ve buna bağlı göç olgusunun yarattığı sorunlara kısaca, ciddi bir ekonomik ve sosyal darboğaza neden olmaktadır.¹⁹⁸ Buna bağlı olarak petrol fiyatlarındaki artış ne kadar fazla ve uzun süreli ise, makro ekonomi üzerindeki etki de o kadar büyük olmaktadır.¹⁹⁹ Petrol ithalatçısı ülkelerde petrol fiyatlarının artması enflasyon

¹⁹⁵Hakan Demir, **a.g.e.** , s.8.

¹⁹⁶Nurcan Kılıç, “Enerji Ekonomisinin Önemi ve Türkiye'nin Enerji Panoraması”, Nisan 2008,(Erişim):http://www.cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=252%3Aenerji-ekonomisinin-onemi-ve-tuerkiyenin-enerji-panoramas-&Itemid=99&lang=tr , 2 Nisan 2012, s.1.

¹⁹⁷Yrd. Doç. Dr. H. Naci Bayraç, “Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi”, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM), 21 Ocak 2007, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/a1156.html>, 17 Şubat 2012, s.1.

¹⁹⁸Cem Saatçioğlu, İsmail Küçükaksoy, “Türkiye Ekonomisinin Enerji Yoğunluğu Ve Önemli Enerji Taşıma Projelerinin Ekonomiye Etkisi” (Erişim): <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/11/19-41.pdf>, 20 Mart 2012. s.3.

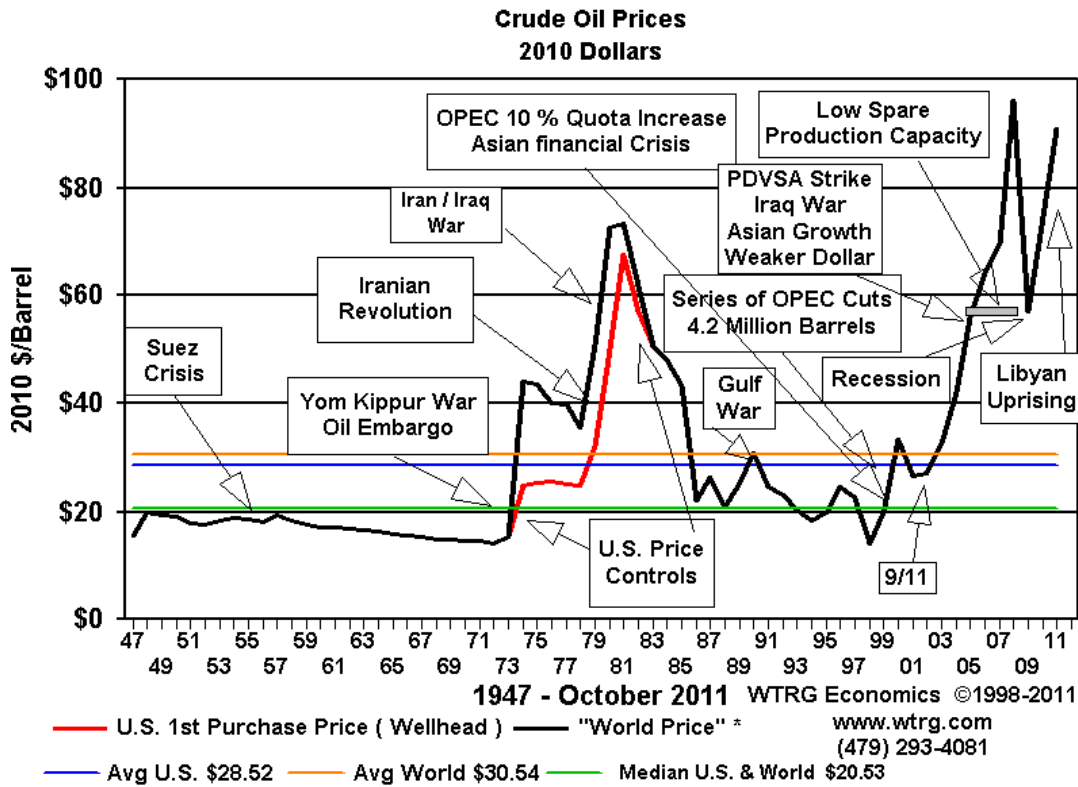
¹⁹⁹Yrd. Doç. Dr. H. Naci Bayraç, a.g.m. , s.1.

ve girdi maliyetlerinin yükselmesine sebep olurken petrol dışı ürünlere olan talebin de düşmesine yol açar. Enflasyonun yükselmesi gibi sorunlar sonucu hükümet harcamalarında kısıntıya giderken bir yandan vergi gelirleri düşer ve bütçede açık oluşur. Bunun sonucunda faiz oranlarında artışa sebep olurken ücretlerin reel düşüşe karşı direnç göstermesi sonucu, petrol fiyatlarındaki artış tipik olarak nominal ücret seviyeleri üzerinde baskı oluşturur. Düşen talebe ücretler üzerindeki baskının eklenmesiyle işsizlik artmaktadır. Yükselen fiyatların tüketici ve iş dünyasındaki güveni sarsmasıyla birlikte, söz konusu etkiler katlanarak büyümektedir. Petrol fiyatlarındaki artış, uluslararası ticaret dengesini ve döviz kurlarını da etkilemektedir. Fiyatların artması, petrol ithal eden ülkelerin ödeme dengesini bozmakta ithal malları pahalılaşırken ihracat mallarının değeri düşmektedir; diğer bir ifadeyle reel milli gelirin düşmesine sebep olmaktadır. Petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı küresel ödemeler dengesinde yaşanan büyük hareketlilik petrol ithalatçısı ülkeleri, özellikle de kalkınmakta ve geri kalmış ülkeleri daha fazla etkilemektedir.²⁰⁰ Petrol fiyatının artmasıyla ortaya çıkan ticaret kayması, petrol ithal eden ülkelere, petrol ihracat eden ülkelere doğru bir gelir transferi yapmaktadır. Petrol ihracat eden ülkeler için ise bu ticaret kayması ihracat gelirlerini doğrudan arttırdığından reel milli gelir de buna bağlı olarak artış göstermektedir. Fakat genele bakıldığında bu ülkelerin petrol ihracat ettikleri ülkelerin yaşadığı ekonomik durgunluk sebebiyle petrol alan ülkelerin, diğer ihracat mallarına olan talebi düşmekte ve buna bağlı olarak, yükselmiş fiyatlarla petrol satışından elde edilen gelirin bir kısmını götürmektedir.²⁰¹ Sonuçta ise, petrol ihracatı yapan bölgelerin petrol fiyatlarına etkisi incelendiğinde Ortadoğu'da yaşanan en ufak bir sıkıntının petrol fiyatlarını anında etkilediği görülmektedir. Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi 1951'de Anglo-Pers şirketine 1957'de ise Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, 1967 ve 1973 İsrail-Arap Savaşları, 1978 İran Devrimi, 1980 Irak-İran Savaşı ve 1990–2003 Irak-ABD Savaşları başta olmak üzere Ortadoğu'da olan çok sayıda savaş ve kriz petrol fiyatlarını anında etkilemiştir. Bütün bu olaylar petrol ambargolarına ve

²⁰⁰Taha Özhan, **a.g.m.** , s.59.

²⁰¹Yrd. Doç. Dr. H. Naci Bayraç, a.g.e. , s.16.

dünya pazarlarında farklı sürelerde ve miktarlarda petrol kesilmelerine ve dolayısıyla, petrol fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur.²⁰²

Şekil 14: Yıllara Göre Petrol Fiyatları²⁰³

Petrol fiyatlarının artışında Irak'ın direk etkisi üç olayda daha çok hissedilmektedir. Bunlar 1980'de ülkenin İran ile savaşa girmesi, 1990'da ülkenin Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında yaşanan Körfez savaşı ve 2003'de ülkenin ABD tarafından işgal edilmesidir.

1980 yılının Eylül ayında İran ile Irak'ın savaşa tutuşması sadece bu iki ülkeyi etkilemekle kalmamış aynı zamanda dünyanın geri kalanını da etkilemiştir. Çünkü enerji kaynaklarının büyük bir kısmını bünyesinde barındıran bu iki ülke, Ortadoğu coğrafyasında petrol rezervi açısından önemli bir yere sahiptir. İki ülkenin de ekonomisinde petrol büyük bir yer teşkil etmektedir. Savaşın ilerleyen safhalarında iki ülke birbirinin petrol ticaretine

²⁰²Yrd. Doç. Dr. H. Naci Bayraç, a.g.e. , s.16.

²⁰³WTRG Economics, "Oil Price History and Analysis", (Erişim): http://www.wtrg.com/oil_graphs/oilprice1947.gif, 25 Şubat 2012.

zarar vermeyi hedefledi. Boru hatlarından petrol ihraç edebilen Irak'a nazaran İran, ihracatının büyük bir kısmını Basra Körfezi'nden yapıyordu. Basra Körfezi'ndeki petrol ihracatının ara vermeden sürmesi İran'ın işine daha çok geldiğinden Irak'ın öncelikli hedefi, petrol taşıyan İran gemilerine saldırmak oldu. Buna karşılık İran da, Irak petrol tesislerine saldırmaya başladı. Sonuçta, savaş her iki tarafın petrol kaynaklarında ağır bir tahribata sebep olmuştur.²⁰⁴ Bu durum petrol fiyatlarını arttırmıştır.

Tablo 10: İran-İrak Savaşının Petrol Fiyatlarına Etkisi²⁰⁵

Yıllar	Petrol Fiyatı (Dolar/Varil)
1978	14,0
1979	31,6
1980	36,8
1981	36,9

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi o dönemde petrol fiyatları 1979 yılındaki İran devrimi ile birlikte artma eğilimine girmiştir. İran devrimi Kasım 1978 ile Haziran 1979 arasında günlük 2 ila 2,5 milyon varil petrol kaybıyla sonuçlanmıştır. OPEC'in 1979'da %15 fiyat artışına gitmesi ile birleşen İran devrimi etkeni yeni bir krize neden olmuştur.²⁰⁶ Bütün bu siyasi kargaşanın üstüne, Eylül 1980'de Irak'ın İran'ı işgal etmesi, iki büyük petrol üreticisi ülkenin bir yıl öncesinin 5,5 milyon varil günlük üretiminin altına inerek sadece 1 milyon varil üretmeleriyle sonuçlanmıştır. Dünya ham petrol üretiminde 1979'dan 1980'e %10 azalma olmuştur. İran devrimi ve İran-İrak Savaşının etkisiyle 1978'de 14 dolar olan ham petrolün varil fiyatı 1981'de 37 dolar düzeyine çıkmıştır.²⁰⁷ Sonuçta petrolün varil fiyatı 1979 ile 1981 yılları arasındaki 3 yıllık dilimde %260 artmıştır. Petrol krizinin Amerikan bono piyasasındaki etkisi, petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın 1973 şokunda

²⁰⁴Fahir Armaoğlu, a.g.e. , s.773.

²⁰⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.15.

²⁰⁶Taha Özhan, a.g.e. , s.32.

²⁰⁷Taha Özhan, a.g.e. , s.32.

olduğundan daha hafif gerçekleşmesine rağmen, bir önceki krize göre çok daha derin olmuştur. 1978 yılı boyunca İran'daki gelişmeler sürerken Amerikan devleti tahvillerinin getirisi artarak devam ediyordu. Aralık ayında getirisi %9'a kadar ulaşan tahviller, bir öncesine göre 1 puanlık artış göstermiştir. Artarak devam eden petrol fiyatlarına rağmen bu artış 1979'un ortasına kadar değişiklik göstermemiştir. Ayetullah Humeyni'nin İran'a dönüşü, Amerikan elçiliğinin basılması ve İran'ın Amerika'daki varlıklarının dondurulması gibi olaylar bono piyasasını derinden etkilemiştir. Aralık 1980'e gelindiğinde ise 10 yıllık Amerikan hazine bonoları %11'in üstüne çıkmıştır. Rehine krizinin sürdüğü haftalarda ise piyasa hepten zayıflayarak Şubat ayında rekor kırmış ve %13,5'un üstüne çıkmıştır.²⁰⁸ Bu dönemde ABD'nin petrol ithalatı için ödediği para yıllık 33 milyar dolardan 58 milyar dolara yükselmiştir.²⁰⁹

Petrol fiyatlarında Irak kaynaklı meydana gelen ikinci kriz ülkenin Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesiyle yaşandı. Yaşanan bu kriz çok geçmeden petrol fiyatlarına da yansdı. Ağustos 1990'da, bir kaç hafta içerisinde, Suudi hafif-ham petrolün fiyatı 15 dolardan 33 dolara çıktı. Bu krizin diğer krizlerden farkı bu krizde petrol arzında ciddi bir sıkıntı yaşanmamasıdır. Petrol üreticisi Arap ülkeleri Amerika ile işbirliğine giderek günlük üretimi artırıp Irak ve Kuveyt'ten kaynaklanan açığı kapattılar. Amerika'nın küresel boyutta destek alması ile Irak'a müdahale edip Kuveyt'ten çıkaracağı kesinlik kazanınca petrol fiyatları da sakinleşti ve düşmeye başladı.²¹⁰ Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi fiyatlarda yaşanan düşüş istikrarlı bir şekilde 1994'e kadar devam ederek 1973'ten beri en asgari seviyeye ulaşmıştır. Kuveyt'in Saddam tarafından işgal edildiği sırada 10 yıllık Amerikan bonoları %8 civarında getirisi bulunmaktaydı. Daha önceki iki krizden farklı olarak petrol krizi devlet tahvillerini daha az etkilemiştir. Sadece 1 puan etkilenen bonolarda, Irak'a müdahale ve savaş sonrası çekilme dönemi dışında ciddi bir dalgalanma yaşanmamıştır. Bono

²⁰⁸Taha Özhan, **a.g.e.** , s.36.

²⁰⁹U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010", Ekim 2011 , (Erişim): "<http://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf> , 20 Mart 2011,s.179.

²¹⁰Taha Özhan, **a.g.e.** , s.37.

piyasaasının büyük aktörleri özellikle Suudi Arabistan'ın savaşa katılmasını en büyük güvence olarak gördüler. Borsa, bono piyasasından ve son petrol krizinden farklı olarak Irak'ın Kuveyt'i işgalinden 1990 sonuna kadar olan dönemde ciddi düşüşler yaşamışsa da Irak'ın mağlup olması ile hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir.²¹¹

Tablo 11: Körfez Savaşının Petrol Fiyatlarına Etkisi²¹²

Yıllar	Petrol Fiyatı (Dolar/Varil)
1990	23,73
1991	20,00
1992	19,32
1993	16,97
1994	15,82

Petrol fiyatlarında yaşanan Irak kaynaklı üçüncü kriz ülkenin 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesi ile yaşanmıştır. 2003 yılının başında Venezüella'daki grev nedeniyle OPEC Ocak ve Şubat 2003'te üretim kotalarını günde 2,8 milyon varil artırmıştır. 19 Mart 2003'te Irak'ta askeri harekât başlamıştır. Irak ve Venezüella'daki üretim kapasitesinin kaybı OPEC'in tüketim fazlası üretiminin azalmasına neden olmuştur. 2002 ortasında günde 6 milyon varilin üzerinde olan fazla üretim kapasitesi, 2003 ortasında 2 milyonun altında seyretmiş, 2004 ve 2005'in büyük kısmında ise 1 milyon varilin altında olmuştur. Bu rakam, günde 80 milyon varil petrol kaynaklı ürünler tüketen bir dünyada herhangi bir OPEC üreticisinin arzındaki kesilmeyi telafi etmek için yeterli yedek kapasite değildir.²¹³ Özellikle ABD yüksek düzeyli tüketim oranıyla, Çin ile Hindistan yüksek büyüme oranlarına sahip ekonomileriyle, dünya petrol piyasalarında büyük bir talep baskısı

²¹¹Taha Özhan, **a.g.e.** , s.37.

²¹²BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.15.

²¹³Taha Özhan, **a.g.e.** , s.41.

yaratmakta ve fiyatların yüksek seyretmesine neden olmaktadır.²¹⁴ Sonuç olarak petrol fiyatları ciddi bir şekilde artış göstererek 2003 yılında 29 dolar olan petrolün varil fiyatı 2008 yılında 97 dolara çıkmıştır. Bu düzeydeki fiyatlar bir yandan küresel olumsuz sonuçları tetikleyebilecek kadar ciddidir.²¹⁵

Tablo 12: Irak İşgalinin Petrol Fiyatlarına Etkisi²¹⁶

Yıllar	Petrol Fiyatı (Dolar/Varil)
2003	28,83
2004	38,27
2005	54,52
2006	65,14
2007	72,39
2008	97,26
2009	61,67
2010	79,50

Irak savaşının ABD açısından istenmeyen bir etkisi petrol fiyatlarının hızlı tırmanışa geçmesi olmasıdır. Petrol fiyatlarındaki artış günlük ortalama 12 milyon varil petrol ithal eden ABD için ekonomik yükün artması anlamına gelmektedir. 2003 yılında petrol ithalatına yıllık 97 milyar dolar harcayan ABD'nin 2008 yılında ithalat için ödediği para 334 milyar dolara çıkmıştır. Beş yıllık süre içindeki artış oranı %340'dır.²¹⁷

²¹⁴Mert Bilgin, a.g.e. , s.26.

²¹⁵Mert Bilgin, a.g.e. , s.28.

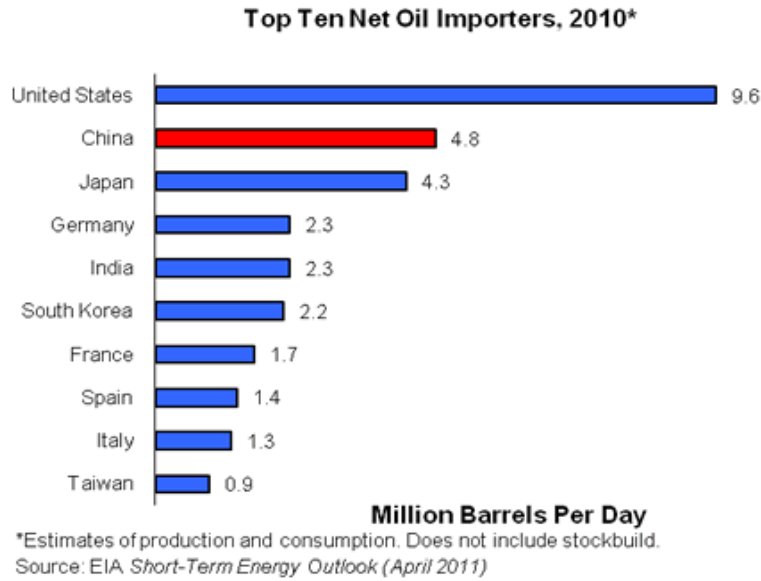
²¹⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.15.

²¹⁷U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review ...", s.179.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IRAK'IN HİDROKARBON YAKITLARI ÜZERİNE ENERJİ-POLİTİK HAMLELER

Büyük endüstri ülkelerinin nüfusu dünya nüfusunun yüzde 30'u kadar olduğu halde, dünyada kullanılan enerjinin yüzde 84'ü bu ülkeler tarafından tüketilmektedir. Rusya'nın ve bütün Avrupa'nın nüfusu dünya nüfusunun yüzde 21'ini bulmasına karşılık enerji tüketiminde Avrupa'nın payı yüzde 43'tür. ABD'nin nüfusu dünya nüfusunun ancak yüzde 6'sı kadar olduğu halde enerjinin yüzde 32'sinden fazlası bu ülkede tüketilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde yaşayanlar dünya nüfusunun yüzde 20'sini oluşturmakta fakat enerjinin ancak yüzde 1'ini kullanabilmektedir.²¹⁸

Şekil 15: Petrol İthalatçısı İlk 10 Ülke²¹⁹

Burada dikkat çeken nokta yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı gibi petrol tüketiminde önde olan ülkelerin enerji kaynakları bakımından fakir

²¹⁸Hakkı SOYLU, "Enerji Koridoru Olma Yolunda Türkiye İçin Doğal Gazın Önemi", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, **SAREM Yayınları**, S.10, Ankara, Eylül 2007, s.2.

²¹⁹U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

olmasıdır. Bu da o ülkeleri her geçen gün enerji kaynakları bakımından daha fazla dışa bağımlı hale getirmektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi'nin 2010 yılı raporuna göre Amerika Birleşik Devletleri günlük 9,6 milyon varille en fazla petrol ithal eden ülkedir. Onu 4,8 milyon varille Çin takip etmektedir. AB'nin sınırları içerisindeki ülkelere Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya ilk on içerisinde yer almaktadır.²²⁰ ABD'nin tek başına gerçekleştirdiği petrol ithalatı Avrupa'nın toplam ithalatına veya Çin ve Japonya'nın da yer aldığı Asya-Pasifik ülkelerinin toplam ithalatına eşittir.

Günlük 85 milyon varil dolayında olan dünya petrol tüketiminin 2020'de 120 milyon varile çıkması beklenmektedir. Gelecek yıllarda ABD, Avrupa ve Japonya'nın petrol tüketiminde önemli bir artış beklenmezken, Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan Uzak Doğu Asya ülkelerinin her geçen gün daha fazla petrol talep edeceği²²¹ ve dünya günlük petrol tüketiminden önemli bir pay alacağı tahmin edilmektedir.²²²

Bu açıdan bakıldığında Ortadoğu ülkelerinin ürettiği petrolün gelişmiş ülkeler için önem arz ettiği görülmektedir. Petrol rezervlerinde söz sahibi olan Ortadoğu aynı doğrultuda petrol üretimindeki payıyla petrolde çekim merkezi olma özelliğini korumaktadır. 1980'de %29,3 olan toplam petrol üretimindeki Ortadoğu'nun payı 2009 itibarıyla %30,3'dür.²²³ Üretimdeki bu payıyla Ortadoğu Bölgesi dünya üretimindeki önemini sürdürmektedir.

BP'nin 2011 dünya enerji raporuna göre dünyada ithal edilen petrolün %35,3'si Ortadoğu'da üretilmiştir. Bölgeden günlük ithal edilen petrol 18,8 olmayan Avrupa ülkeleri petrol gereksinimleri açısından %20 dolayında bu milyon varildir. İngiltere ve Norveç dışında ciddi bir enerji kaynağına sahip olmayan Avrupa ülkeleri petrol gereksinimleri açısından bu bölgeye %20 civarında bağımlıdır. 2010 yılında günlük 12 milyon varil petrol ithal eden AB'ye Ortadoğu'dan 2,4 milyon varil gitmektedir. Bu bağımlılık Çin için %40, Japonya için ise %80 dolayındadır. 2010 yılında günlük 5,9 milyon varil petrol

²²⁰U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

²²¹Çağdaş Acar "...", Mahmut Parlaktuna, a.g.e. , s.45.

²²²Yıldırım Sevil, **Dünyada ve Türkiye'de Petrol**, Ankara, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003, s.16

²²³Veysel Ayhan, a.g.e. , s.71.

ithal eden Çin'e Ortadoğu'dan 2,4 milyon varil gitmektedir. Günlük 4,6 milyon petrol ithal eden Japonya'ya ise Ortadoğu'dan 3,6 milyon varil gitmektedir.²²⁴ 19 milyon varil günlük petrol tüketimiyle dünya petrol tüketiminin %21'ini gerçekleştiren ABD; bu gereksiniminin %60'ini dış pazarlardan karşılamaktadır. 2010 yılında günlük 11,6 milyon petrol ithal eden ABD, petrol ihtiyacının % 15'ni Ortadoğu'dan temin etmiştir.²²⁵

Bu bilgiler ışığında 21'inci yüzyılın enerji savaşları dönemi olduğuna artık tüm dünya kabullenmektedir. Enerji konusunun uluslararası ilişkiler alanında ana gündem maddelerinden biri haline gelmesi yeni bir gelişme gibi görünse de, 18'inci yüzyıldan beri ener-jeopolitik son derece önemliydi. Nitekim 18'inci yüzyılda Britanya İmparatorluğu'nun, 19'uncu yüzyılda ise Almanya'nın jeopolitik açılımlarının amacı büyük ölçüde kömüre ulaşmaktı. 19'uncu yüzyıl sonlarından itibaren ise petrol, kömürün yerine geçtiği için gerek hedef coğrafyalarda gerekse uluslararası politikalarda bazı değişimler yaşanmaya başlamıştır.²²⁶ Davutoğlu bu konuyu şu şekilde özetlemektedir: "Petrolün uluslararası ekonomi-politik güçler açısından taşıdığı hayati önem bu doğal kaynağa dayalı bir stratejik planlamanın geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Öyle ki, petrol uluslararası politikanın modern dönemdeki iki önemli çatışma alanı olan jeopolitik ve ekonomi politiğin kesişim alanında son derece belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. Daha önce çorak ve önemsiz alanlar olarak görülen coğrafi alanlar petrolün bulunmasından sonra klasik jeopolitik yaklaşımları dönüştüren merkezi bir jeostratejik önem kazanmışlardır. Bu yeni jeostratejik önem, petrolün ekonomi-politik güç rekabeti içindeki rolünün olağanüstü bir parametrelerinden birisi olmuştur."²²⁷ Geleceğe yönelik tahminlerde, özellikle artan enerji tüketimine paralel olarak petrol ve doğalgaz talebinin de hızla artmasının uluslararası dengelerde önemli değişikliklere, yeni jeopolitik gelişmelere ve yeni politik saflaşmalara

²²⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

²²⁵Tayyar Arı, **a.g.e.** , 77.

²²⁶Prof. Dr. D. Ülke Arıboğan, "Yeni Enerji Düzeni Siyaseti (Neopolitik): "Jeopolitik"ten "Enerjeopolitik"e", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.5, S.20, İstanbul, 2009, s.110.

²²⁷Ahmet Davutoğlu, **a.g.e.** , s.333

yol açacağı belirtilmektedir.²²⁸ Bu politik saflaşmaların merkezinde ise Ortadoğu'nun olması ise kaçınılmazdır. Enerji kaynaklarının egemenliğine dayanan bir siyasi anlayışın dünya siyasetine yerleşmesi ile Basra Körfezi'nde zengin ham petrol rezervlerinin varlığı anlaşılınca, Ortadoğu'nun ekonomik ve siyasal durumunun önemi daha da artmıştır.²²⁹ Bu durum Ortadoğu bölgesinin zaman içinde gelişmesinde en etkili faktörü haline getirmiştir.²³⁰ 19'uncu yüzyıldan bu yana oynanan Büyük Oyundaki jeopolitik hamlelerin 21'inci yüzyıldan itibaren doğalgaz ve ham petrol boru hatları çerçevesinde oynandığı görülmektedir.²³¹ Dünya enerji kaynaklarının üçte ikisine sahip olan Ortadoğu'da, petrol ve doğalgazın çıkarılma ve ihracının kontrolü konusundaki yarış bugün dünyanın en önemli güç mücadelesi olarak görülmektedir. Bu güç mücadeleleri, 21'inci yüzyılda büyük hız kazanarak küresel boyuta taşınmıştır.²³² Nitekim 21'inci yüzyıl Afganistan ve Irak'taki iki sıcak savaşla başlamıştır. Bu savaşlarda başı çeken aktör günümüzün de tek süper gücü olan ABD'dir. Bu bağlamda Irak ve Afganistan savaşlarının meydan bulması hep ABD'nin Ortadoğu'da gücü elinden kaçırmamak için yapıldığı şeklinde yorumlanmaktadır.²³³ Ayrıca yeniden süper güç olma gayretindeki Rusya ile süper güç olma potansiyeli olduğu düşünülen Çin de uluslararası arenada yakından takip edilen iki diğer aktördür. Bir diğer aktör ise her ne kadar bütüncül bir politika ise her ne kadar bütüncül bir politika takip edemese de AB'dir. Bölgesel aktör olarak ise Türkiye ön plana çıkmaktadır.

²²⁸A. Necdet Pamir, "Avrasya Boru hatları, Enerji Güvenliği Ve Türkiye", **Jeopolitik Dergisi**, S.5, Ankara, Kasım 2003, s. 101.

²²⁹Prof. Dr. Hayati Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Hayli, **a.g.m.**, s.3.

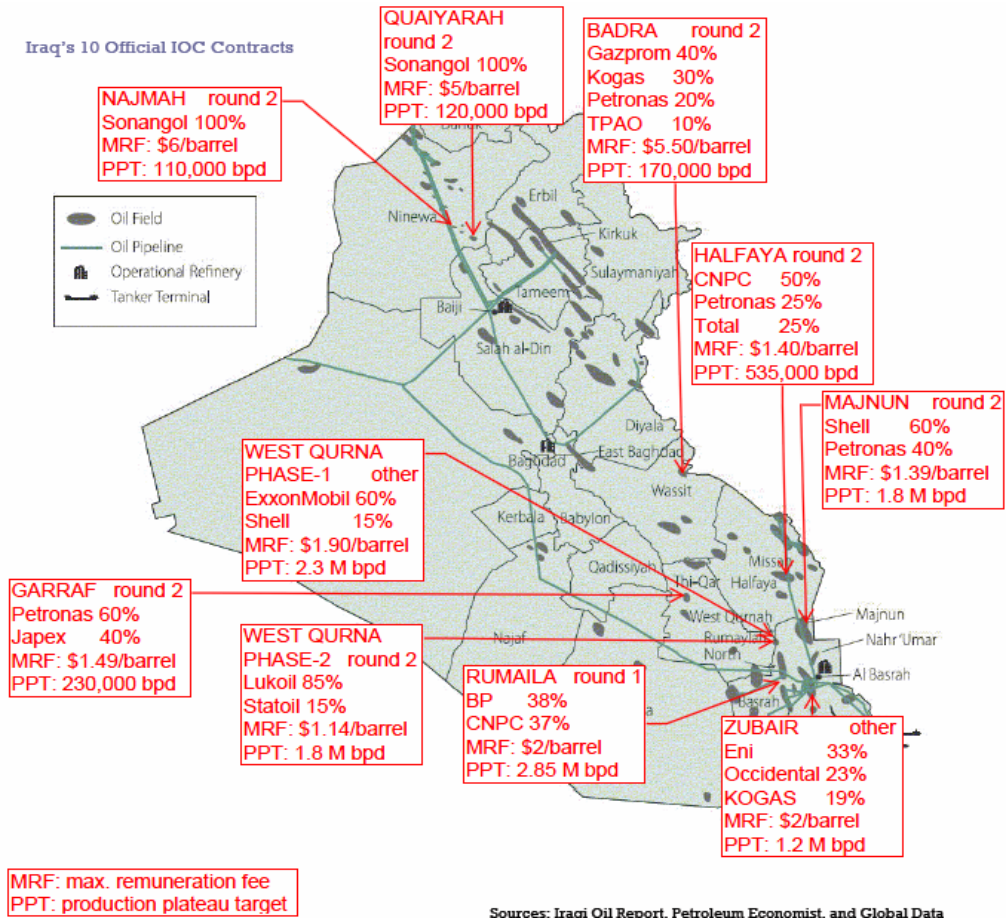
²³⁰Malcom B. Russell, **The Middle East and South Asia**, ABD, Stryker-Post Publications, 1999, ss.8–11.

²³¹Yrd. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset", 2007, (Erişim): <http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/11-eylul-sonrasi-turk-dis-politikasinda-vizyon-arayislari-ve-dort-tarz-i-siyaset-1236245618.pdf>, 21 Mart 2012, s. 46.

²³²Haydar Efe, "Türkiye'nin AB'nin Enerji Arz Kaynaklarını Çeşitlendirme Politikalarına Muhtemel Katkıları", **3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği**, İstanbul, Beykent Üniversitesi Yayınları, 2010, s.76.

²³³Yrd. Doç. Dr. Poyraz Gürson, **Suriye, ABD'nin Ortadoğu Politikaları**, Atılım Üniversitesi Yayınları, 32. İşletme Fakültesi Yayınları No: 3, Desen Ofset A.Ş., s.186.

Yukarıda sayılan aktörler Ortadoğu'nun petrol rezervlerinde öne çıkan ülkesi Irak'ın petrol ihracatında da önemli bir yere sahiptir. OPEC'in 2010 yılı verilerine göre Irak'ın petrol ihracatının %23'ü Avrupa'ya, %26'sı K.Amerika'ya, %49'u Asya-Pasifik'e ve %2'si de Afrika'ya yapılmaktadır.²³⁴ Petrol ithalatında Irak'tan önde olan ülkelerin petrol şirketleri ülkenin petrol arama-tarama ve çıkartma faaliyetlerinde de ön plandadır.

Şekil 16: Irak Petrol Sahalarının Paylaşımı²³⁵

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi ülkenin önemli petrol sahalarının ihalesi yapılmış ve bu sahalar uluslararası petrol şirketleri

²³⁴Hakan Demir, a.g.e., s.6.

²³⁵IAS Group Ltd. "Iraq Oil Industry", Ocak 2010, (Erişim): <http://iasworldtrade.com/pdf/Iraqi%20Oil%20Industry.pdf>, 12 Mart 2012, s.6.

tarafından paylaşılmıştır. Irak Petrol Bakanlığı bu amaçla Nisan 2008'de Saddam döneminde yapılan tüm petrol kontratlarının hükümsüz olduğunu ilan edip, petrol ve gaz lisanslarına ilişkin yeni dönemi başlatmış ve 2008'den bugüne kadar dört tur ihale dönemi açmıştır. İlk tur Ekim 2008'de başlayıp Haziran 2009'da sonlandırılmış, ikinci tur Nisan 2009'da ilan edilip Aralık 2009'da, üçüncü tur Mayıs 2010'da başlayıp Eylül 2010'da sonlandırılmış, dördüncü tur Ocak 2012'de yapılmıştır.²³⁶ Anlaşmalar üretici firma ya da konsorsiyuma, çıkan petrolün 30 yıl süreyle yüzde 75'ine kadarki kısmını sahiplenme seçeneği sunduğu gibi; sonraki aşamada karın yüzde 20'sini alma olanağı da tanımaktadır.²³⁷ Amerikan ve İngiliz şirketleri için Irak petrol pazarında yer almak ekonomik olduğu kadar güç ve prestij; Çin, Rus, Hindistan, Kanada, Kore, Avusturya ve diğer ülke şirketleri için ekonomik kazanç ve büyümek için fırsat; Irak için ise geleceğe taşınmanın kaynağı şeklinde görülmektedir.²³⁸ Irak'ın refah kaynağı olarak görülen hidrokarbon rezervlerinin büyüklüğü çok uluslu şirketlerin iştahının kabarmasına ve devletlerin siyasi desteğini arkasına alan bu şirketlerin sahada mücadele içinde olmalarına neden olmuştur. Sonuçta enerji kaynakları açısından Irak'ta etnik, politik, mezhepsel vb. grupların katıldığı, uluslararası boyutta yoğun bir yönlendirme ve baskınının olduğu, gün geçtikçe daha da kızışan bir iktidar ve güç mücadelesi yaşanmaktadır.²³⁹ Bu durum ülke üzerine enerji-politik hamlelerin geliştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu bölümde Irak'ın enerji kaynakları üzerine enerji-politik hamleler incelenecektir.

4.1. ABD'NİN ENERJİ POLİTİK HAMLELERİ

4.1.1. Ülkenin Enerji Profili

Enerji kaynaklarının denetimini sağlamak ve bu kaynakların rakip güçlerin eline geçmesini engellemek bir süper güç için kendi hegemonik üstünlüğünü sürdürebilmesi ve diğer ülkelerin kaderini belirleyebilecek gücü

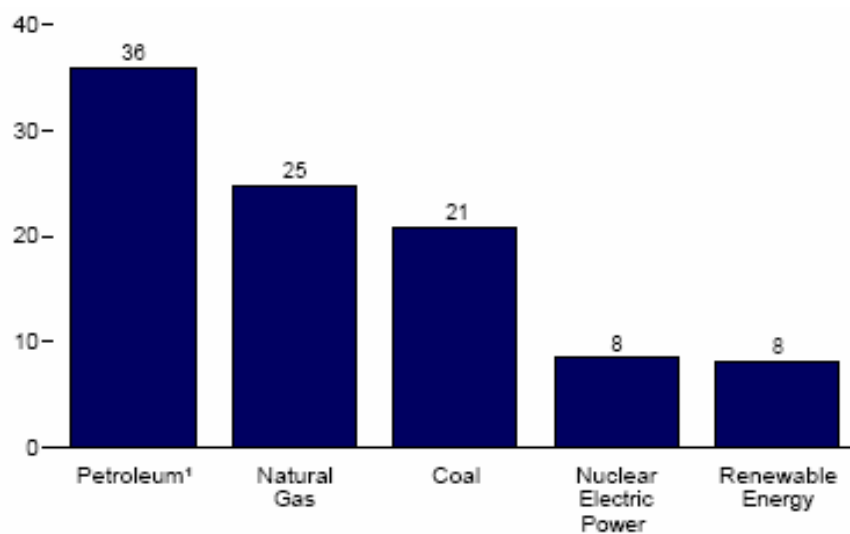
²³⁶Hakan Demir, **a.g.e.** , s.7.

²³⁷Mert Bilgin, **a.g.e.** , s.42.

²³⁸Hakan Demir, **a.g.e.** , s.8.

²³⁹Hakan Demir, **a.g.e.** , s.4.

elinde bulundurması açısından çok önemlidir.²⁴⁰ Özellikle nüfusu dünya nüfusunun yüzde 6'sı kadar olduğu halde toplam enerjisinin yüzde 25'sinden fazlasını tüketen ABD gibi bir ülke için bu durum daha fazla önem taşımaktadır.²⁴¹ Dünyanın bu süper gücünün enerji politikasının daha iyi anlaşılması için öncelikle ülkenin enerji sektöründe öne çıkan doğal kaynakların ve bu kaynakların ülke tüketimindeki yerinin bir analizinin yapılması gerekmektedir.

Şekil-17: ABD'nin Enerji Tüketimi²⁴²

ABD Enerji Bilgi İdaresi'nin 2010 yılı enerji raporuna göre ülkenin enerji tüketiminde petrolün önemi çok fazladır. Ülkenin enerji tüketimi her yıl arttığı için buna paralel olarak petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji kaynaklarının tüketimi de artmaktadır. Ancak yıllar geçtikçe ülkenin petrol ve doğalgaza olan bağımlılığı kömüre göre daha fazla artmıştır. 1949 yılında ülke enerji tüketiminde petrol ve kömürün oranı %37'yken doğalgazın oranı %16'dır. Yukarıdaki grafikten de görüleceği gibi günümüzde ülke enerji

²⁴⁰Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.71.

²⁴¹A.Necdet Pamir, **ABD, AB, Rusya ve Çin'in Enerji İhtiyaçları ve Stratejileri**, Sempozyum: Türkiye'nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? (26-27 Ocak 2006), İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2006, s.24.

²⁴²U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.8.

tüketiminde petrolün oranı %36'ya çıkmıştır. Petrolü %25 ile doğalgaz takip etmektedir. Ülke enerji tüketiminde kömürün yeri ise %21'e gerilemiştir.²⁴³

Ülkenin petrol profiline daha yakından bakacak olursak her geçen dönem petrol rezervlerinin önemli derecede azaldığı görülecektir. 1980 yılında 36,5 milyar varillik bir rezerve sahip olan ABD'nin 1995 yılında petrol rezervi 29,8 milyar varile gerilemiştir. Daha sonraki dönemlerde de ABD'nin rezervlerindeki düşüş devam etmiş ve 2010 yılında 28,4 milyar varil olarak tespit edilmiştir. 1980 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında ABD'nin rezervlerinde 2010 yılı itibariyle %22 oranında bir azalma olmuştur. ABD'nin sahip olduğu petrol rezervinin dünya petrol rezervi içindeki payına bakıldığında ise sürekli bir azalış içerisinde olduğunu görürüz. Ülkenin petrol rezervinin dünya petrol rezervi toplamındaki payı 1980'de %5,5'ken 2010 yılında %2,2'ye düşmüştür.²⁴⁴ Azalan rezerv miktarına bağlı olarak ülkenin petrol üretim miktarı da azalmaktadır. Amerikan'ın 1980 yılında %16,8 olan toplam dünya petrol üretimindeki payı 2010 yılında %8,7'e gerilemiştir.²⁴⁵ ABD'nin günlük üretim miktarı 1980'de 11 milyon varilken 2010'da bu rakam 8,5 milyon varile gerilemiştir. Ülkenin petrol tüketim performansına bakıldığında ise bambaşka bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Gelişen sanayiye bağlı olarak ülkenin petrol tüketim miktarı da artmaktadır. ABD'nin günlük tüketim miktarı 1980'de 17 milyon varildir. Bu rakam bir ara 20 milyonun üzerine çıksa da dünya ekonomik krizinden dolayı 2010'da bu rakam 19 milyona gerilemiştir. ABD'nin petrol tüketiminin toplam dünya tüketimindeki payı 2010 itibariyle %21,1 ile oldukça önemli bir değerdir. Yani dünyada toplamda tüketilen petrolün beşte birinden fazlasını Amerikan Birleşik Devletleri tüketmektedir.²⁴⁶

Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi üretim ve tüketim arasındaki bu bariz farktan dolayı ülkenin petrol ithalatı her geçen yıl artmıştır. 1949 yılında ülkenin petrol üretimi, petrol tüketiminin %95'ni karşılayacak düzeydir. Ülkenin petrol üretimi 1997 yılına kadar petrol ithalatından fazla olmuşken

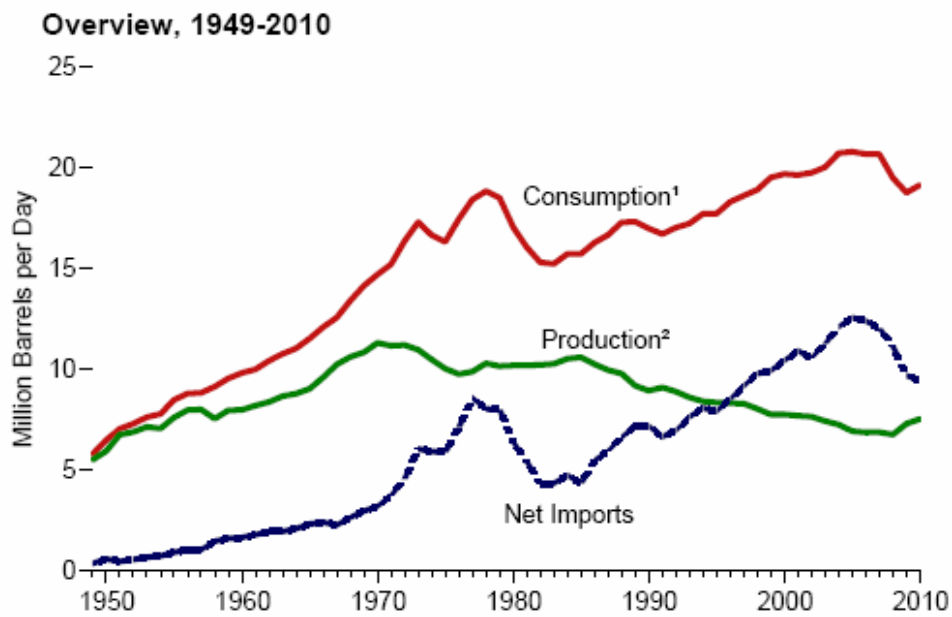
²⁴³U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.9.

²⁴⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

²⁴⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.8.

²⁴⁶U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.134.

üretim 1997 yılında ülke tüketiminin ancak %50'ni karşılayacak düzeyde kalmıştır. 1997 yılından itibaren ithalat tüketimi geçmiştir.²⁴⁷ Ülkenin 2010 yılında petrol ithalatı günlük 11,5 milyon varile ulaşmıştır.²⁴⁸ Bu rakam petrol tüketiminin %60'ı demektir. Bu durum ABD'nin diğer petrol ülkelerine olan bağımlılığını artırmaktadır.

Şekil-18: Petrol Üretim-Tüketim-İthalat Miktarı²⁴⁹

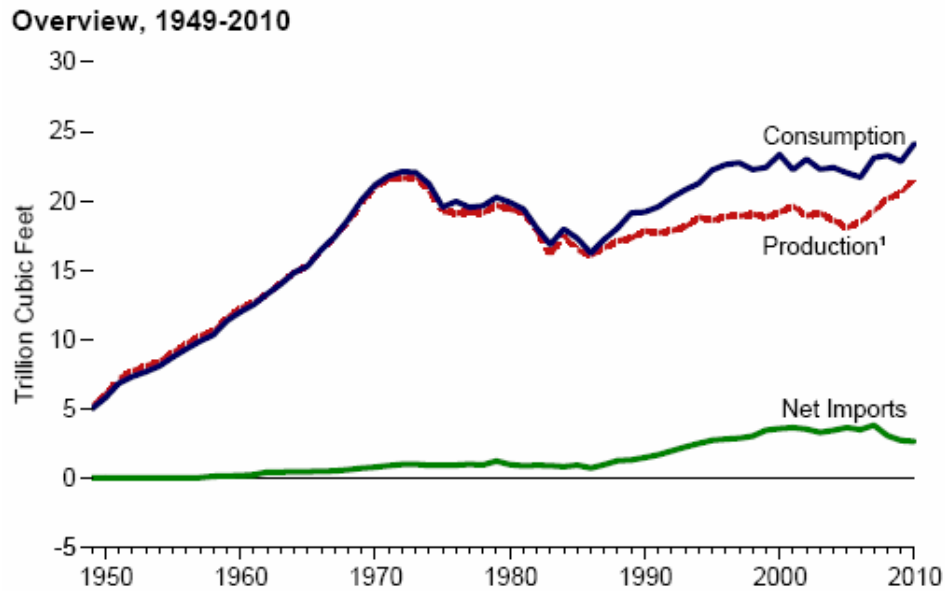
Amerika Birleşik Devletleri'nin doğalgaz açısından profiline bakıldığında ise petrolden çok da farklı bir tablo karşımıza çıkmamaktadır. Dönemler itibariyle ABD'nin doğalgaz rezervleri mercer altına alındığında ülke rezervlerinin yıllara göre önemli ölçüde değişmediği görülecektir. 1980 yılında 5,6 trilyon metreküplük varillik rezerve sahip olan ABD'nin 2010 yılındaki rezervi 7,7 trilyon metreküptür. 1980 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında ABD'nin rezervlerinde 2010 yılı itibariyle %40 oranında bir artma olmuştur. Ülkenin sahip olduğu doğalgaz rezervinin dünya doğalgaz rezervi içindeki payına bakıldığında ise bir azalış içerisinde olduğu görülmektedir.

²⁴⁷U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.134.

²⁴⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

²⁴⁹U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.133.

Ülkenin doğalgaz rezervinin dünya doğalgaz rezervi içindeki oranı 1980’de %4,4’ken 2010 yılında bu oran %4,1 düşmüştür.²⁵⁰

Şekil-19: Doğalgaz Üretim-Tüketim-İthalat Miktarı²⁵¹

Yukarıdaki grafikten de görüleceği gibi rezerv miktarına bağlı olarak ülkenin doğalgaz üretim miktarı az da olsa artmıştır. Ülkenin 1980 yılında 550 milyar metreküp olan doğalgaz üretim miktarı 2010 yılında 611 milyar metreküpe çıkmıştır. Bu rakam dünya doğalgaz üretim miktarının %19,3’dür.²⁵² Gelişen sanayiye bağlı olarak ülkenin doğalgaz tüketim miktarı da artmaktadır. Ülkenin 1980 yılında 560 milyar metreküp olan doğalgaz tüketim miktarı 2010 yılında 683 milyar metreküp olmuştur. Bu rakam dünya doğalgaz tüketim miktarının %21,7’sidir.²⁵³ Artan tüketimle birlikte ülke doğalgaz ithal eder konuma gelmiştir. 1960 yılından itibaren doğalgaz ithal eden ülkenin ithalatında ciddi artış ise 1990 yılında yaşanmıştır. Ülkenin doğalgaz ithalat miktarı 2007’de zirve yaparak 106 milyar metreküpe

²⁵⁰BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy...”, s.20.

²⁵¹U.S. Energy Information Administration (EIA), “Statistical Energy Review 2010...”, s.192.

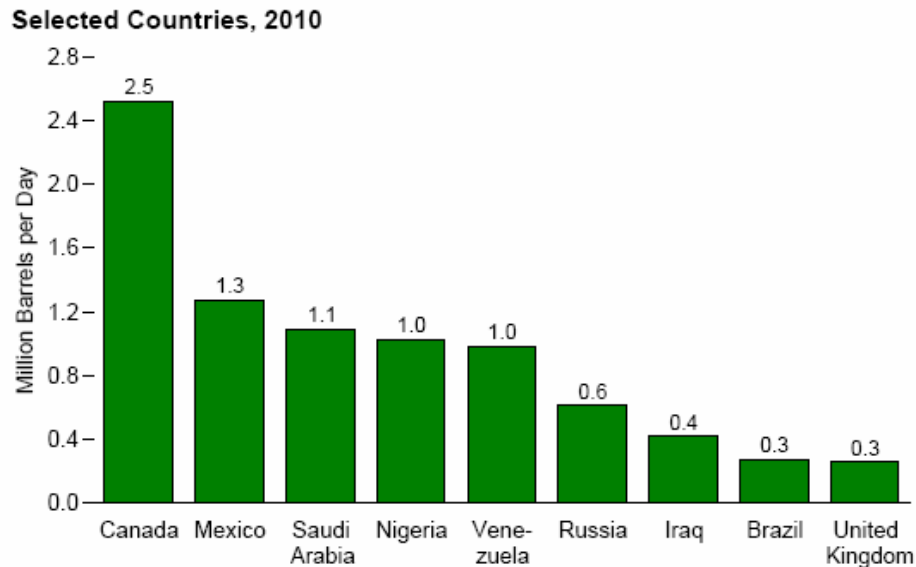
²⁵²BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy...”, s.22.

²⁵³BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy...”, s.23.

ulaşmıştır. Ancak sonrasında dünya ekonomik krizinden dolayı bu miktar zamanla azalmıştır.²⁵⁴

4.2.2. Ülkenin Irak Politikası

Dünya üzerinde en çok enerji tüketen ülke konumunda olan ABD, doğal olarak ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan karşılamaktadır. ABD enerji piyasası ihtiyacının karşılanmasında %27 gibi bir oranını ithalat yolu ile tedarik etmektedir. Bu ülkenin enerjiyi verimli kullanmasına rağmen enerji ihtiyacının gelecek yıllarda artacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. 2025 yılında ithalatının yaklaşık %38 olacağı tahmin edilmektedir.²⁵⁵ Ülkenin petrolde dışa bağımlılığı ise çok daha fazladır. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre ABD'nin dünya petrol üretimindeki payı %8'ken petrol tüketimindeki payı %21'dir. Günlük 19 milyon varil petrol tüketen ülke bunun 11,5 milyon varilini dışarıdan ithal etmektedir. Petrol ithalatında birinci olan ülkenin 2010 yılında petrolde dışa bağımlılığı %60 düzeyine ulaşmıştır. Yıllık 683 milyar metreküp doğalgaz tüketen ülkenin dünya doğalgaz tüketimindeki payı yine %21'dir. Doğalgazda dışa bağımlılık ise %10 dolaylarındadır.²⁵⁶

Şekil 20: ABD'nin Petrol İthal Ettiği Ülkeler²⁵⁷

²⁵⁴U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.193.

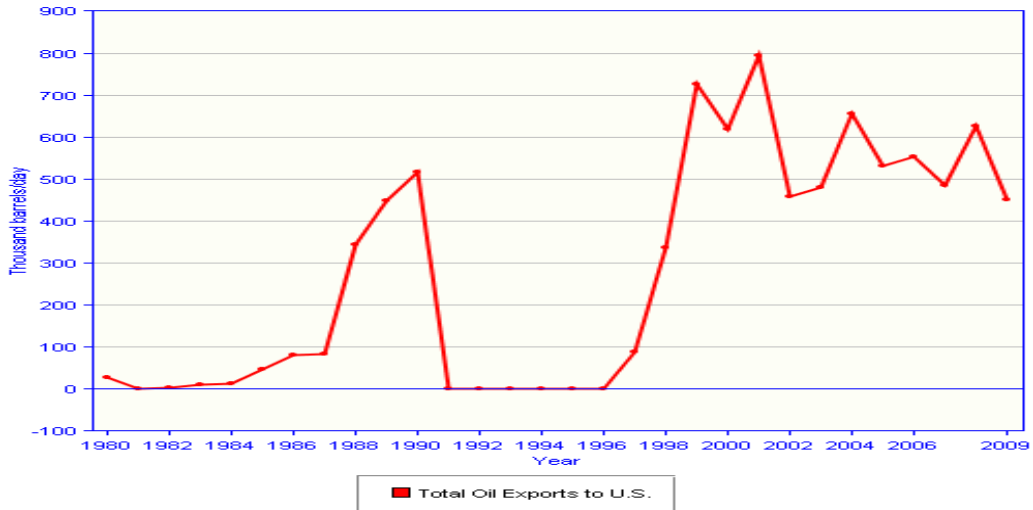
²⁵⁵A. Necdet Pamir, **a.g.e.**, s.24.

²⁵⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

²⁵⁷U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.140.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi ABD'nin petrol ithal ettiği bölgeler çok çeşitli olmakla birlikte petrolde Kanada'ya olan bağımlılık dikkat çekici boyuttadır. İthal edilen petrolün %20'si bu ülkeden gelmektedir. Ülke Ortadoğu'dan petrol ithalatını ise daha çok Suudi Arabistan ve Irak'tan yapmaktadır. Sadece Suudi Arabistan'dan gelen petrol her gün 1,1 milyon varildir. 2010 yılında ithal edilen petrolün %15'i Ortadoğu'dan gelmiştir.²⁵⁸

ABD'nin petrol ithal ettiği ülkeler içinde Irak'ın yeri pek dikkat çekici değildir. Ancak ABD Enerji Bilgi İdaresi'nin Irak raporuna göre ülkeden ABD'ye ihraç edilen petrol miktarı istikrarlı bir yol izlememiştir. Irak'ın ABD'ye petrol ihracı 1990 yılında günlük 518 bin varile kadar çıkmıştır. Ancak Körfez savaşının etkisiyle hızlı bir şekilde gerileyen ihracat BM'nin ülkeye ambargo uygulamasından dolayı 1991–1996 yılları arasında sıfırlanmıştır. 1996'dan sonra hızla artan ihracat 2001 yılında günlük 795 bin varili görmüştür. Daha sonraki yıllarda inişli çıkışlı bir seyir izleyen ABD'nin Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı 2010 yılında günlük 414 bin varilde kalmıştır.²⁵⁹ Bu rakam ABD'nin günlük petrol ihtiyacının %3,5'dir. Irak'ın günlük petrol ihracatının ise %23'dür. Irak'ta üretilen her 5 varil petrolden biri ABD'ye ihraç edilmektedir.

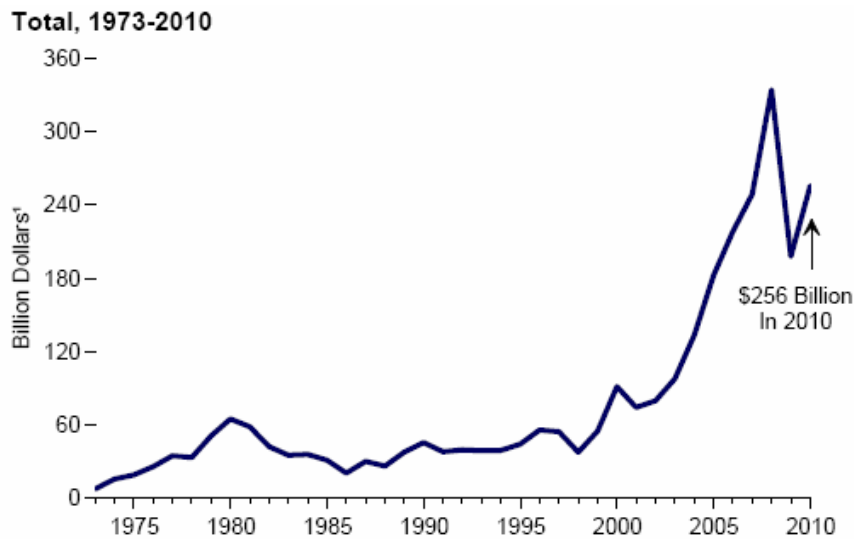
Şekil 21: Irak'ın ABD'ye Petrol İhracı²⁶⁰

²⁵⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

²⁵⁹U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.141.

²⁶⁰U.S. Energy Information Administration, "Iraq Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/countries/img/charts_png/IZ_pettoe_img, 01 Mart 2012.

Ülkenin yüksek oranda petrol ithalatına bağlı olması ciddi oranda ekonomik yükü de beraberinde getirmektedir. Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi 1973 yılından itibaren ülkenin dışarıdan ithal ettiği petrole ödediği para her geçen yıl artmıştır. 1973 yılında petrole ödenen para 7,6 milyar dolarken 2003 yılında bu rakam 97,7 milyar dolara çıkmıştır. Dikkat çekici olan şu ki bu rakamın ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinin ardından daha da hızlı bir şekilde artmasıdır. Yalnızca beş yıl sonra artan petrol fiyatlarının etkisiyle ülkenin petrol ithalatına ödediği para %350 artarak 334 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak 2008 yılındaki ekonomik krizden dolayı bu rakam 2010 yılında 256 milyar dolara gerilemiştir. Bu paranın 48 milyar doları Basra Körfezi'nden ithal edilen petrole ödenmiştir.²⁶¹

Şekil 22: ABD'nin Petrol İthalat Maliyeti²⁶²

İthal edilen bir petrol varilin ülkeye olan maliyeti 2010 yılında ortalama 76.43 dolardır. Ancak Basra Körfezi'nden ithal edilen petrol daha fazla maliyetlidir. Bu bölgeden ithal edilen petrol varilinin maliyeti 78.31 dolardır.²⁶³

Bu rakamlar doğrultusunda ABD'nin enerji profiline bakıldığında gerek ülke rezerv miktarı gerekse dünya rezervi içindeki payında bir gerileme

²⁶¹U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.179.

²⁶²U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.178.

²⁶³U.S. Energy Information Administration (EIA), "Statistical Energy Review 2010...", s.177.

olduğu görülmektedir. Dönemler itibariyle bakılırsa ABD'nin petrol üretiminde büyük miktarda bir azalma olduğu görülmektedir. Üretimdeki bu azalma ABD'nin büyük petrol ithalatçısı bir ülke olduğunun açık kanıtıdır. Böylelikle ABD gibi bir süper güç olarak adlandırılan bir ülkenin enerjinin en önemli parametrelerinden biri olan petrole ulaşılması açısından dışa bağımlılığını son derece artırmaktadır.²⁶⁴ Bu sonuç ABD'nin süper güç ülke niteliğine aykırı bir durumu ortaya çıkardığından ABD ortaya çıkan bu petrol açığını ve bu nedenle olası yaptırım zafiyetini örtülemek adına son 10–15 yıldır rezerv zengini Ortadoğu'daki petrol ülkelerine karşı bir takım politikalar izlemektedir. ABD Ortadoğu bölgesindeki temel çıkarlarının başında ham petrole kolay bir şekilde ulaşmak gelmektedir. Körfez bölgesinde bulunan zengin enerji kaynaklarının dünya piyasalarına en ufak bir aksaklık meydana gelmeden sevkiyatının gerçekleştirilmesi ulusal stratejilerinin ana hedefleridir.²⁶⁵ Bu enerji faktöründen ötürü ABD, BOP gibi yüksek risk taşıyan bir girişime kalkışmıştır.²⁶⁶ Bu açıdan enerji nakil hatlarının kontrolünü elinde bulundurmak ABD için stratejik önem taşımaktadır.²⁶⁷

Ortadoğu petrolünün taşınmasında Basra Körfezi çok önemli bir yer sahiptir. 2020 yılında, Basra Körfezinden deniz yoluyla ihraç edilen petrolün yıllık 12 milyar varile ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bir başka deyişle günlük 33 milyon varillik bir petrol akışı Basra Körfezi'nden yapılacaktır. 2020 yılında tüm dünyada gerçekleştirilecek petrol ihracatının %38'i bu noktadan geçecektir.²⁶⁸ Bu veriler ışığında dünyanın diğer önemli petrol üretim alanlarından deniz yoluyla taşınacak petrol miktarı da eklendiğinde, denizlerin dünya ekonomisinin can damarını oluşturur. Basra Körfezi'nin 2020'de de dünyanın en önemli ve kilit arz merkezi olacağı açıktır.²⁶⁹ ABD'nin Basra Körfezi'nden yaptığı petrol ithalatı dikkat çekici boyuttadır. Ülkenin

²⁶⁴Dr. Ertuğrul Kızılkaya, Dr. Cem Engin, "Enerjinin Jeopolitiği...", s.203.

²⁶⁵Yrd. Doç. Dr. Poyraz Gürson, "**Suriye...**", s.240.

²⁶⁶Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.70.

²⁶⁷Doç. Dr. Atilla Sandıklı, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları...", s.1.

²⁶⁸Dr. Ertuğrul Kızılkaya, Dr. Cem Engin, **a.g.m.**, s.201.

²⁶⁹Yrd. Doç. Dr. Kamil Uslu, **a.g.m.**, s.108.

günlük petrol ihtiyacının %15'i olan 1,7 milyon varil petrol Basra Körfezi'nden gelmektedir.²⁷⁰

Basra körfezinden yaptığı petrol ithalatında öne çıkan ABD şirketleri ise Marathon Petroleum, Chevron, Exxon Mobil, Conoco Phillips'dir. Bu şirketler için ithal ettikleri petrol miktarı açısından Basra Körfezi'nin önemi çok büyüktür.

Tablo 13: ABD'li Şirketler İçin Basra Körfezi'nin Önemi²⁷¹

Petrol Şirketleri	İthal Edilen Petrol Miktarı (Bin varil / Gün)	Basra Körfezinden İthal Edilen Miktar (Bin varil / Gün)	Basra Körfezi'nin Payı (%)
Marathon Petroleum	187	94	%50
Chevron	263	90	%34
Exxon Mobil	444	140	%32
Conoco Phillips	414	17	%4

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi günlük 187 bin varil petrol ithal eden Marathon Petroleum şirketi bu miktarın %50'sini Basra Körfezi'nden sağlamaktadır. Günlük 263 bin varil petrol ithal eden Chevron petrol şirketi bu miktarın %34'ünü Basra Körfezi'nden sağlamaktadır. Exxon Mobil şirketinin petrol ithalatında Basra Körfezi'ne bağımlılığı ise %32'dir. Günlük 414 bin varil petrol ithal eden şirket bunun 140 bin varilini Basra Körfezi'nden sağlamaktadır.

Petrol ithalatında Basra Körfezine bu kadar bağımlı olmak ülkeye ek bir mali yük getirmektedir. ABD'nin Ortadoğu'ya ihracatı 20 milyar dolar, ithalatı ise 48 milyar dolarıdır. Halen bu rakamlar ABD için çok büyük rakamlar olmasa da, gelecekte ABD'nin artan petrol ihtiyacı ile birlikte bu rakam daha da artacaktır. Ortadoğu petrolüne her geçen gün daha fazla bağımlı hala gelen ülke Basra Körfezini denetlemek istemektedir. Zbigniew Brzezinski'nin ifadesiyle "ABD, Ortadoğu'ya egemen olmak için çok uzak;

²⁷⁰BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

²⁷¹U.S. Energy Information Administration, "Crude Oil Imports From Persian Gulf", (Erişim): <http://www.eia.gov/petroleum/imports/companylevel/summary.cfm>, 01 Mart 2012

ancak dışında kalamayacak kadar da güçlüdür".²⁷² Bu bölgenin Avrupa ve Çin gibi diğer rakiplerin yönetimine geçmesi, petrolün yanı sıra, küreselleşen dünya ticaretinin rantlarının paylaşılması açısından da ABD için büyük bir sakıncadır. Çünkü enerji kaynaklarının denetimini sağlamak ve bu kaynakların rakip güçlerin eline geçerek kendisine karşı kullanılmasını engellemek bir süper güç için kendi hegemonik üstünlüğünü sürdürebilmesi ve diğer ülkelerin kaderini belirleyebilecek gücü elinde bulundurması için son derece önemlidir.²⁷³ Nitekim BP'nin 2011 dünya enerji raporuna göre dünyada ithal edilen petrolün %35,3'ü Ortadoğu'da üretilmiştir. Bölgeden günlük ithal edilen petrol 18,8 milyon varildir. İngiltere ve Norveç dışında ciddi bir enerji kaynağına sahip olmayan Avrupa ülkeleri petrol gereksinimleri açısından bu bölgeye %20 civarında bağımlıdır. 2010 yılında günlük 12 milyon varil petrol ithal eden AB'ye Ortadoğu'dan 2,4 milyon varil petrol gitmektedir. Bu bağımlılık Çin için %40, Japonya için ise %80 dolayındadır. Görüldüğü gibi Avrupa, Çin ve Japonya'nın petrolde bölgeye olan bağımlılığı ABD'den çok daha fazladır. Dolayısıyla Ortadoğu petrol kaynaklarının kontrolü ABD'nin süper güç olma koşullarının devamını sağlayacağı gibi, diğer ülkeleri de ABD'nin bu kontrolüne bağımlı kılacağı için yeni süper güçlerin ortaya çıkışlarını engelleyebilecektir.²⁷⁴

ABD'nin muhalif gruplar içerisinde Çin'e ayrı bir önem verdiği görülmektedir.²⁷⁵ Gelişen ekonomisi, siyasi ve askeri yapılanmasıyla birlikte, her fırsatta dile getirdiği çok kutupluluk düşüncesiyle küresel hegemonyasını tehdit eden Çin'e karşı ABD, 'Çevreleme Politikası'nı uygulamaya koymuştur. Bu amaçla; Asya-Pasifik'te Çin karşıtı ittifak arayarak bölgede Çin'in etkisini kırmaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD, Çin için hayati önem arz eden deniz yoluyla enerji temini ve ticaretini kontrol altına almaya çalışmaktadır. Buna

²⁷²Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri**, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 2005, s.206.

²⁷³Tayyar Arı, **a.g.e.**, s.71.

²⁷⁴Dr. Burak Çınar, "ABD'nin Bölgeden Bölgeye Sıçrama Stratejisi" , (Erişim): <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3017&kat=1>, 22 Mart 2012, s.1.

²⁷⁵Yrd. Doç Dr. Harun Öztürkler, "Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının Öneminin Ekonomi-Politik Bir Değerlendirmesi", **Ortadoğu Analiz Dergisi, ORSAM Yayınları**, C.1, S.7-8, Ankara, 2009, s. 75

benzer sebeplerle Çin'in petrol ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayan Ortadoğu'da Körfez Savaşı sonrasında kalıcı olduğunu ispatlayan ABD, kendisine karşı olan İran'ı kontrol altına alabilmek için fırsat kollamaktadır. Ortadoğu'nun ABD'nin kontrolünde olması, Çin'in Afrika'dan temin ettiği enerji yollarının da ABD'nin kontrolünde olması anlamına geleceğinden bu bölgelerde de gelecek zamanda ABD-Çin çekişmesinin şiddeti artarak devam edecektir.²⁷⁶

ABD'nin petrol temini bakımından artan bağımlılığı genel düşüncenin aksine Ortadoğu'ya değil, Kuzey Amerika ile Güney Amerika'ya yöneliktir. ABD'nin 2003 Irak müdahalesi öncesinde Venezüella başta olmak üzere önemli miktarda petrol alımı yaptığı Latin Amerika ülkelerinin, yükselen bağımsız enerji politikalarını ABD'ye dayatabilmeleri, bu ülkenin Irak gibi alternatiflere daha sıkı bağlanmasına sebep olmuştur. Sadece ülke içindeki talebin yüksek olmasından ötürü bile, ABD'nin Irak gibi petrol rezervi zengini bir bölgeyi gözden çıkarma veya göz ardı etme gibi bir lüksünün olmadığı gerçektir. Bunun üstüne bir de müdahale öncesi Irak'ın Saddam nezaretinde Çin, Rusya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerle petrol üretimine yönelik paylaşım anlaşmaları yaptıkları gerçeği eklendiğinde; ABD'nin Irak ısrarı daha anlaşılır hale gelecektir. Ayrıca hidrokarbon fiyatlarının artması ile en büyük tedarikçisi olan Rusya ve en büyük ideolojik hasımlardan biri olan İran'a çok büyük bir ekonomik zenginlik ve jeopolitik güç kattığı düşünüldüğünde, ABD'nin büyük riskler almak pahasına Irak'a neden bu kadar büyük bir kararlılıkla önem verdiği daha iyi anlaşılacaktır. İşte bu yüzden ABD'nin yoğunlaştığı enerji konusunda Irak en önemli mihenk taşlarından biridir.²⁷⁷ Bu bakımdan ABD'nin Irak'ı işgali iki temel sebebe dayandırılabilir; enerjide dışa olan bağımlılık, enerji kaynaklarının kontrolünü elinde bulundurarak gelişmiş ülkeler üzerinde bir nevi yaptırım gücüne sahip olmak...²⁷⁸ Nitekim ABD işgalin ardından, Irak petrol kaynaklarının işletilmesi için vakit kaybetmemiştir. Petrolün

²⁷⁶R. Kutay Karaca, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Orta Doğu, Orta Asya Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye'ye Etkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, SAREM Yayınları, S.7, Ankara, 2006, ss.20–32.

²⁷⁷Mert Bilgin, a.g.e. , s.29.

²⁷⁸Mert Bilgin, a.g.e. , s.25.

bulunmasının ardından çok uluslu şirketlerin ilgi alanına giren Irak'ta petrol kaynaklarının işletilmesi konusunda hassasiyet hat safhadadır. Bu açıdan 1960'ların başından itibaren başlayan ve en son Baas iktidarıyla millileştirilen Irak petroleri, 2003 Irak işgalinden sonra çok uluslu petrol şirketlerini bir kez daha harekete geçirmiştir. 2003 sonrası dönemde kurulan Irak hükümetleri petrol ve gaz kaynaklarının en kısa sürede ekonomiye kazandırılması için uluslararası petrol şirketleri ile ihaleye yoluyla servis kontratları imzalama politikasına da öncülük vermiştir. Irak Petrol Bakanlığı bu amaçla Nisan 2008'de Saddam döneminde yapılan tüm petrol kontratlarının hükümsüz olduğunu ilan edip, petrol ve gaz lisanslarına ilişkin yeni dönemi başlatmış ve 2008'den bugüne kadar 4 tur ihale dönemi açmıştır. İlk tur Ekim 2008'de başlayıp Haziran 2009'da sonlandırılmış, ikinci tur Nisan 2009'da ilan edilip Aralık 2009'da sonlandırılmış, üçüncü tur Mayıs 2010'da başlayıp Eylül 2010'da sonlandırılmış, dördüncü tur Kasım 2011'de ilan edilmiş Ocak 2012'ye kaydırılmıştır.²⁷⁹

Irak petrol sahalarının işletilmesinde ABD'li, Chevron, Conoco Phillips, Exxon Mobil, Marathon Petroleum, Occidental Petroleum petrol şirketleri ön plana çıkmaktadır. Ancak son yapılan enerji ihalelerinde aslan payını Exxon Mobil ve Occidental Petroleum almıştır.

Tablo 14: ABD'li Şirketlerin Irak'taki Faaliyetleri²⁸⁰

Petrol Şirketleri	Petrol Sahası	Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
Exxon Mobil	West Qurna-1	14,8	%60
Occidental Petroleum	Zubair	4,8	%23
Conoco Phillips	West Qurna-2	12,4	%17

²⁷⁹Hakan Demir, **a.g.e.** , s.6.

²⁸⁰Hakan Demir, **a.g.e.** , s.8.

Exxon Mobil Haziran 2009'da tamamlanan birinci tur petrol ihalesinde Hollandalı ortağı Shell ile birlikte West Qurna-1 sahasının işletim hakkını kazanmıştır. Şirket 14,8 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %60'ını almıştır. Petrol sahasından günlük 2,3 milyon varil petrol üretimi hedefleyen şirket petrolün varil maliyetini ise 1,9 dolara getirmeyi hedeflemektedir.

Irak'ta faaliyetleri açısından dikkat çeken bir diğer şirket ise Occidental Petroleum'dur. Şirket, Haziran 2009'da tamamlanan birinci tur petrol ihalesinde İtalyan ortağı Eni ve Güney Koreli ortağı Kogas ile birlikte Zubair sahasının işletim hakkını kazanmıştır. Şirket 4,8 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %23'nü almıştır. Petrol sahasından günlük 1,2 milyon varil petrol üretimi hedefleyen şirket petrolün varil maliyetini ise 2 dolara getirecek.

Conoco Phillips Irak'taki petrol kaynakları üzerinde dolaylı yoldan işletim hakkı kazanmıştır. Rus Lukoil şirketi Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde Norveçli ortağı Statoil ile birlikte West Qurna-2 sahasının işletim hakkını %56'sını kazanmıştır. Conoco Phillips şirketi ise Lukoil'in %20 hissesine sahiptir. 12,4 milyar varil petrol rezervi bulunan sahasında 1,8 milyon varil petrol üretimi hedefleyen şirket petrolün varil maliyetini ise 1,14 dolara getirmeyi hedeflemektedir.²⁸¹

Exxon Mobil'in faaliyetlerini Irak'ın kuzeyinde yoğunlaştırdığı görülmektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesine yaklaşık 1 ay kala Exxon ile 18 Ekim 2011'de Al Qush, Baeshiqa, Pirmam, Betwata, Qara-Hanjeer ve Arbat içeren 6 petrol sahası için anlaşma yapmıştır. Exxon Mobil'in bu sahalardaki hissesi ise %75'dir.²⁸²

Exxon dışında Kürt Bölgesel Yönetimi ile görüşen Shell ve Lukoil Basra bölgesindeki anlaşmaların zarar görmemesi için bölgesel yönetim ile görüşmeleri kestiğini ilan etmişlerdir. Yani Exxon, Irak Federal hükümeti ile Bölgesel Kürt Yönetimi arasında petrol sahaslarının yönetimi konusunda yaşanan krize dâhil olmayı göze almıştır. Fakat bu durum, Bölgesel Kürt

²⁸¹Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

²⁸²Hakan Demir, **a.g.e.**, s.17.

Yönetimi ile üretim paylaşımı yapılırken Exxon'a hissesi oranında petrol mülkiyet hakkı verilmesiyle Exxon'u daha kârlı ve avantajlı duruma getirmiştir.

Hakan Demir yapılan anlaşmaları şöyle anlatmaktadır:“Federal hükümet petrol bakanlığı ile yapılan anlaşmalar geliştirme ve üretim servis kontratı ve teknik servis kontratları olmasına karşın Bölgesel Kürt Yönetimi'nin yaptığı anlaşmalar ise üretim paylaşımı anlaşmasıdır. Servis hizmeti anlaşmasında ise sadece hizmet karşılığı brüt gelir tahsisi söz konusudur. Ayrıca şirketler tarafından ürettikleri petrol için devletten yaptıkları masrafları ve ihalede varil başına ibraz ettikleri hizmet bedeli almakta ve aynı zamanda %35 gelir vergisi ödemektedirler. Servis hizmeti kontratlarında da süre 20 yıldır ve kurulan konsorsiyumlarda %25 devlet hissesi vardır. Üretim paylaşımı anlaşmasının en önemli özelliği kontratçı şirkete hissesi oranında petrol üzerinde mülkiyet hakkı vermektedir.”²⁸³ Anlaşmaları Irak merkezi yönetimi yasadışı ilan etmiştir.²⁸⁴

Exxon ile yapılan ekonomik değeri yüksek bu anlaşmaya bölgesel yönetim önem vermektedir. Bölgesel yönetimin kendi bölgesinde yer alan petrol kaynaklarını yönetmesi uzun dönemde bağımsızlığını devam ettirmesi bakımından çok önemlidir. Bu bakımdan petrol ve doğalgaz gibi maddi getirisi yüksek kaynakların yönetiminin elinde bulundurulması iktidar-güç ilişkisinde anahtar-kilit rolü oynamaktadır. ABD'nin Irak'tan çekilmesinden önce birden fazla sahayı kapsayan bir anlaşmanın yapılmasının arkasında bölgesel yönetim açısından ekonomik getirisinin olmasının yanında politik açıdan da getirisinin olması yatmaktadır. Bu noktada Bölgesel Yönetim ABD'nin Irak'tan çekilmesinden doğan politik boşluğu çok büyük bir petrol şirketiyle işbirliği yaparak doldurma yoluna gitmeyi amaçlamıştır. Bu hedefle aynı zamanda Federal yönetimin baskısının da önlenebileceği öngörülmüştür. Bunun yanında Exxon gibi büyük bir şirketin var olması diğer

²⁸³Hakan Demir, **a.g.e.** , s.11.

²⁸⁴Hürriyet Gazetesi Resmi İnternet Sayfası, “Kuzey Irak'ta ‘yasadışı’ Anlaşma İmzalayan Exxon'a Bağdat'tan Tehdit Gibi Uyarı”, (Erişim): <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/19221070.asp>, 12 Şubat 2012.

petrol şirketlerine de Bölgesel yönetim ile daha güvenli bir anlaşma yapacaklarını hissettirecektir.²⁸⁵

Böylelikle Exxon ile birlikte Marathon, Hess gibi Amerikan şirketleri ABD ile bölgesel yönetim arasında önemli bir köprü olma rolünü üstlenebilecektir.²⁸⁶ Ayrıca, özellikle petrol ve gaz yasası konusunda mecliste kendi çıkarlarına aykırı olabilecek bir tasarının geçmesini önlemek için Bölgesel Yönetim, Exxon ve diğer petrol şirketlerinin meclis ve Federal hükümet üzerinde baskı oluşturabileceğini düşünmektedir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda, Bölgesel yönetim üretilen petrolü uluslararası piyasaya satma imkânı da bulacaktır. Bu koşullarda ilk akla gelen güzergâh ise Türkiye olmaktadır.

Petrol kaynaklarının yönetiminde yaşanan anlaşmazlıkların temelinde merkezi yönetimin tüm kaynaklar üzerinde hâkimiyet sağlama isteği ile bölgesel yönetimin merkezden ayrı özerk bir yönetime sahip olma çabası yatmaktadır.²⁸⁷ Kürtler petrol anlaşmalarını otonom yapı içerisinde yapmak ve elde edilen gelirleri merkez hükümetten bağımsız olarak kullanma çabasıdadırlar.²⁸⁸ Bölgesel yönetimin bu çabası, Basra Bölgesi gibi Irak'ın diğer bölgelerinde kendilerine benzer kurumsal yapıların oluşmasıyla daha da kolay hale gelecektir. Irak'ın önemli petrol ve gaz kaynağı olan Basra bölgesi Şii-Arap nüfusun yoğun olduğu bir bölgedir.²⁸⁹ Basra Valiliği Bölgesel Kürt Yönetimi'ne benzer bir federatif yapının kurulmasını istemektedir. Fakat bölgesel yönetim isteklerinin önüne geçmek için hükümet diğer yönetim bölgelerine karşı politikasında değişikliğe gitmiştir. Bu bakımdan hükümet Selahaddin bölgesinin yıllık bütçeden payına düşen miktarı nerdeyse yarı yarıya indirmiştir.²⁹⁰ Öte yandan Kuzey Irak'la anlaşma

²⁸⁵Hakan Demir, **a.g.e.** , s.17.

²⁸⁶Hakan Demir, **a.g.e.** , s.17.

²⁸⁷Dünya bülteni Resmi İnternet Sayfası, "Bağdat-Erbil Kavgası Büyüyor", (Erişim): <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=205257>, 23 Mart 2012.

²⁸⁸Mert Bilgin, **a.g.e.** , s.41.

²⁸⁹Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **a.g.e.** , s.60.

²⁹⁰Hakan Demir, **a.g.e.** , s.18.

yapan Exxon'un merkezi yönetimin düzenleyeceği 4'üncü tur enerji ihalesinden çıkartıldığı haberleri dillendirilmektedir.²⁹¹

ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinin en önemli etkisi doğal olarak bu ülkedeki etkinliğinin zayıflaması olacaktır.²⁹² Ancak, bu durum ABD'nin Irak'tan tamamen vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Irak'ta kalmaya devam edecek Amerikan askerinin destek amaçlı bir görevi olacağı ve bir yandan da ABD çıkarlarını korumaya devam edeceği açıktır.²⁹³ Ayrıca ABD Irak'tan askerlerini çekmiş olsa da Körfez bölgesindeki üslerini korumaya devam etmektedir. Bu da ABD'nin Körfez üzerinden gerektiğinde bölgeye güç enjekte etmesini sağlayacaktır.²⁹⁴

ABD'nin ülkedeki siyasal gücü kısmen zayıflasa da ekonomik etkinliği devam etmektedir. 2003 işgali sonrasında Irak'ın petrol ve türevlerinden elde edilen gelirler Amerikan Federal Rezerv Bankası (FED)'nda Irak Merkez Bankası adına oluşturulan Irak Kalkınma Fonu (Iraq Development Fund-IDF) hesabına aktarılmıştır. Bu açıdan Irak'ın petrol gelirlerinin harcanması konusunda Amerikan Federal Rezerv Bankası önemli bir güce sahiptir.²⁹⁵ Halen mali konularda ABD'nin Irak üzerindeki bu etkisi sürmektedir. Günümüzde de Irak maliyesinin ABD'nin kontrolünde olduğu söylenebilir.²⁹⁶

4.2. ÇİN'İN ENERJİ POLİTİK HAMLELERİ

4.2.1. Ülkenin Enerji Profili

Çin dikkat çeken büyüme oranı ve buna bağlı olarak artan enerji ihtiyacı ile süper güç olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Bu büyüme oranı ile devam ettiği takdirde ülkenin 2050 yılında dünyanın en büyük sanayisine sahip olacağı tahmin edilmektedir.²⁹⁷ Dünyanın bu süper güç

²⁹¹TRT Haber Resmi İnternet sitesi, "Irak'tan Exxon Mobil'e Darbe", (Erişim): <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iraktan-exxon-mobile-darbe-37650.html>, 20 Nisan 2012

²⁹²Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.44.

²⁹³Doç. Dr. Cenan ÇAKMAK, Fadime Gözde ÇOLAK, "**ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Ve Türkiye'ye Etkileri**", İstanbul, BİLGESAM, s.2.

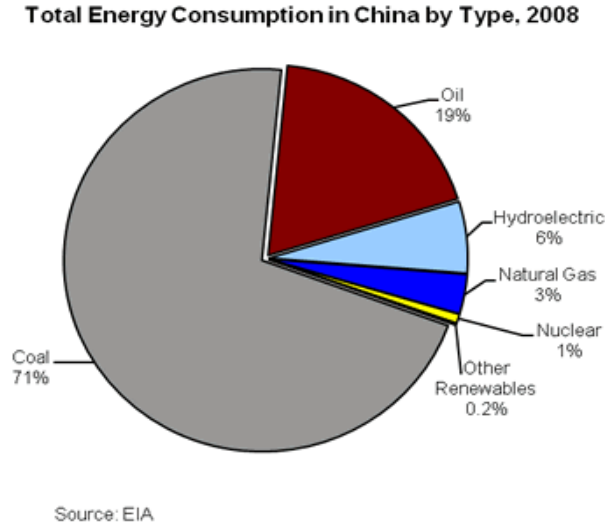
²⁹⁴Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.56.

²⁹⁵Hakan Demir, **a.g.e.**, s.5.

²⁹⁶Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **ABD'nin Irak'tan Çekilmesi...**, s.46.

²⁹⁷R.Kutay Karaca, **a.g.e.**, s.22.

olma yolunda emin adımlarla ilerleyen ülkesinin enerji politikasının daha iyi anlaşılması için öncelikle ülkenin enerji sektöründe öne çıkan doğal kaynakların ve bu kaynakların ülke tüketimindeki yerinin bir analizinin yapılması gerekmektedir.

Şekil 23: Çin'in Enerji Tüketimi²⁹⁸

Ülkenin enerji tüketimi her yıl artışı için buna paralel olarak petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji kaynaklarının tüketimi de artmaktadır. ABD Enerji Bilgi İdaresi'nin 2008 yılı ülke enerji raporuna göre ülkenin enerji tüketiminde kömürün önemi çok fazladır. Yukarıdaki grafikten de görüleceği gibi 2008 yılında ülke enerji tüketiminde kömürün oranı %71'dir. Kömürü %19 ile petrol takip etmektedir. Ülke enerji tüketiminde doğalgazın yeri ise yalnızca % 3'tür. Dünya kömür üretiminin %48'ini yapan ülke ancak kendi ihtiyacının tamamını ülke içinden karşılamaktadır.²⁹⁹ Ancak ülke petrol ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan ithal etmektedir.

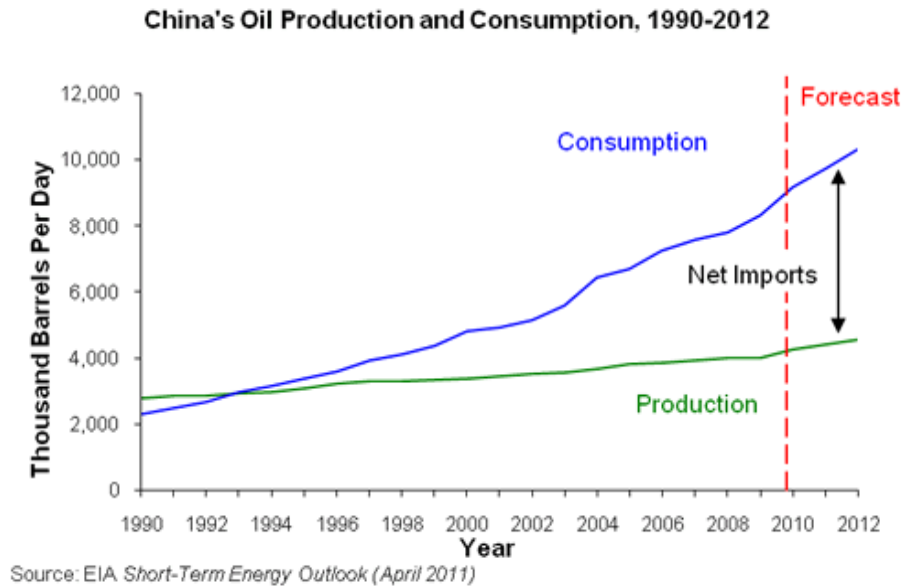
Ülkenin petrol profiline daha yakından bakacak olursak ülke petrol rezervinin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 1980 yılında 20 milyar varillik bir rezerve sahip olan Çin'in 1995 yılında petrol rezervi 24 milyar varile

²⁹⁸U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEUCABS/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.1.

²⁹⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.32.

çıkıyorsa da 2010 yılında 14,8 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Ülkenin Petrol Rezervinin dünya petrol rezervi toplamındaki payına bakıldığında ise bu oran 1980’de %3,1’ken 2010 yılında %1,1’e düşmüştür.

Şekil–24: Çin’in Petrol Üretim-Tüketim- İthalat Miktarı ³⁰⁰

Ülkenin petrol üretim miktarı ise sürekli artmaktadır. Çin’in 1980 yılında %3,3 olan toplam dünya petrol üretimindeki payı 2010 yılında %5,2’ye çıkmıştır.³⁰¹ Çin’in günlük üretim miktarı 1980’de 2 milyon varilken 2010’da bu rakam 4 milyon varil olmuştur. Ülkenin petrol tüketim performansına bakıldığında ise bambaşka bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Gelişen sanayiye bağlı olarak ülkenin petrol tüketim miktarı da artmaktadır. Aşağıdaki şekilde de görüleceği gibi ülkenin günlük tüketim miktarı 1980’de yaklaşık 2 milyon varilken bu rakam 2010’da 9 milyon varile çıkmıştır. Ülkenin dünya petrol tüketimdeki payı 1980 yılında %2,7 iken bu oran yaklaşık 3 kat artarak 2010 yılında %10,4’e çıkmıştır. Yani dünyadaki üretilen tüm petrolün onda birinden fazlasını Çin tüketmektedir.³⁰² 1980 yılında sonraki 30 yıllık süreçte hızlı

³⁰⁰U.S. Energy Information Administration, “China Country Analysis Brief”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

³⁰¹BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy...”, s.8.

³⁰²BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy...”, s.9.

sanayileşmeye bağlı olarak ülkenin petrol üretimi %200 oranında artarken tüketim %500 artmıştır. Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı gibi üretim ve tüketim arasındaki bu farktan dolayı ülkenin petrol ithalatı her geçen yıl artmıştır.

1993 yılına kadar üretim tüketimi karşılarken, 1993 yılından sonra tüketimdeki artış oranı üretimden daha fazla olmuştur. Her geçen yıl daha fazla petrol ithal eden ülke 2010 yılında günlük 5,9 milyon varil petrol ithal etmiştir.³⁰³ Bu rakam petrol tüketiminin %65'i demektir. Çin'in diğer petrol ülkelerine olan bağımlılığı ABD'den daha fazladır.

Çin'in doğalgaz açısından profiline bakıldığında da petrolden çok da farklı bir tablo karşımıza çıkmamaktadır. 1980 yılında 0,7 trilyon metreküp varillik rezerve sahip olan Çin'in 2010 yılındaki rezervi 2,8 trilyon metreküptür. Ülkenin doğalgaz rezervinin dünya doğalgaz rezervi toplamındaki payı ise 2010 yılında %1,5'tir.³⁰⁴ 1980 yılına göre bir karşılaştırma yapıldığında Çin'in rezervlerinde 2010 yılı itibariyle %400 oranında bir artma olmuştur. Rezerv miktarına bağlı olarak ülkenin doğalgaz üretim miktarı da artmıştır. Ülkenin 1980 yılında 15 milyar metreküp olan doğalgaz üretim miktarı 2010 yılında 97 milyar metreküpe çıkmıştır. Bu rakam dünya doğalgaz üretim miktarının %3'dür.³⁰⁵ Gelişen sanayiye bağlı olarak ülkenin doğalgaz tüketim miktarı da artmaktadır. Ülkenin 1980 yılında 15 milyar metreküp olan doğalgaz tüketim miktarı 2010 yılında 109 milyar metreküp olmuştur. Bu rakam dünya doğalgaz tüketim miktarının %3,4'dür.³⁰⁶ 1989 yılına kadar ülkenin doğalgaz üretimi tüketimini karşılamıştır. 1989 yılından itibaren üretim tüketiminin önüne geçmişse de 2006 yılı ile birlikte ülkenin doğalgaz tüketimi üretimin önüne geçmiştir. Sonraki yıllarda ise üretim ve tüketim arasındaki bu fark artarak devam etmiştir. BP'nin 2011 dünya enerji raporuna göre Çin 2010 yılında 11 milyar metreküp petrol ithal etmiştir.³⁰⁷

³⁰³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

³⁰⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.20.

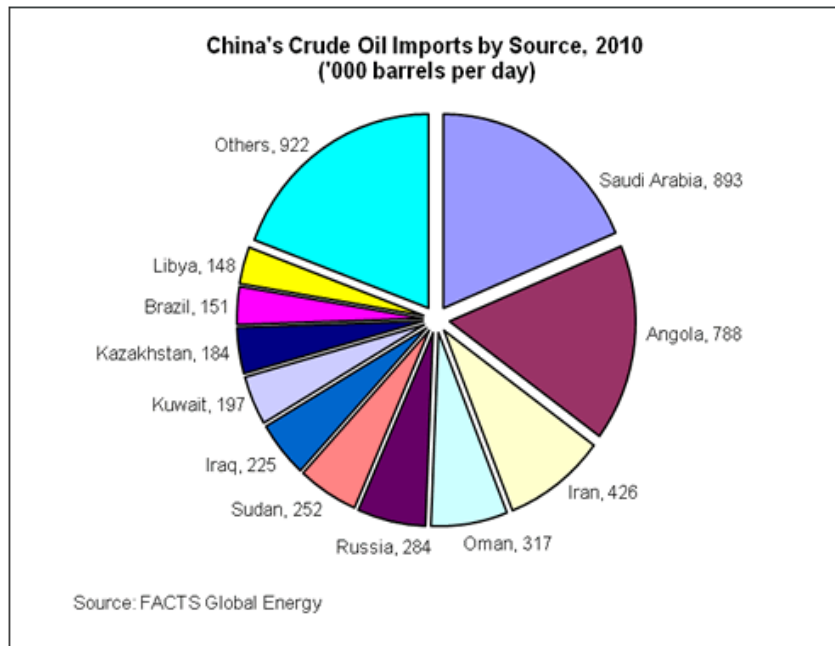
³⁰⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.21.

³⁰⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.22.

³⁰⁷BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.28.

4.2.2. Çin'in Irak Politikası

Dünya üzerinde en çok enerji tüketen ülkelerden biri Çin doğal olarak ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan karşılamaktadır. Ülkenin petrol de dışa bağımlılığı oldukça fazladır. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre Çin'in dünya petrol üretimindeki payı %5,2'ye yakın petrol tüketimindeki payı %10,4'tür. Günlük 9 milyon varil petrol tüketen ülke bunun 5,9 milyon varili dışarıdan ithal etmektedir. 2003'ten beri petrol ithalatında ikinci olan ülkenin 2010 yılında petrolde dışa bağımlılığı %65'dir. Yıllık 109 milyar metreküp doğalgaz tüketen ülkenin dünya doğalgaz tüketimindeki payı yine %3,4'dür. Doğalgazda dışa bağımlılık ise %12 dolaylarındadır.³⁰⁸

Şekil-25: Çin'in Ülkeler Bazında Petrol İthalat Miktarları³⁰⁹

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi Çin'in petrol ithal ettiği bölgeler çok çeşitli olmakla birlikte petrolde Suudi Arabistan'a olan bağımlılığı dikkat çekmektedir. İthal edilen petrolün %19'unu buradan temin etmektedir. Suudi Arabistan'ın ardından günlük 788 bin varil petrolle Angola gelmektedir. Çin

³⁰⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

³⁰⁹U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.8.

petrolde Ortadoğu'ya olduğu kadar Afrika'ya da bağımlıdır. 2010 yılında ithal edilen petrolün %23'ü Afrika'dan gelirken %40'ı Ortadoğu'dan gelmiştir.³¹⁰ Çin'in petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığının ABD'den çok daha fazla olduğu görülmektedir. Çin'in Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı 2010 yılında günlük 225 bin varilde kalmıştır.³¹¹ Bu rakam Çin'in günlük petrol ihtiyacının %4,7'sidir. Irak'ın günlük petrol ihracatının ise %12,5'dir. Irak'ta üretilen her 10 varil petrolden biri Çin'e ihraç edilmektedir. Çin'in petrolde Irak'a ABD'den daha fazla bağımlı olduğu görülmektedir.

Ülkenin yüksek oranda petrol ithalatına bağlı olması ekonomik yükün de fazla olmasını beraberinde getirmektedir. 1997 yılından itibaren ülkenin dışarıdan ithal ettiği petrole ödediği para her geçen yıl artmıştır. 1997 yılında petrole ödenen para 9,1 milyar dolarken 2008 yılında bu rakam 17 kat artarak 161 milyar dolara çıkmıştır. Ancak 2008 yılındaki ekonomik krizden dolayı bu rakam 2009 yılında 108 milyar dolara gerilese de 2010 yılında tekrar 160 milyar dolarlar seviyesine çıkmıştır. Bu paranın 65 milyar doları Basra Körfezi'nden ithal edilen petrole ödenmiştir.³¹²

2050 yılında Çin'in dünyanın en büyük sanayisine sahip olacağı tahmin edilmektedir. Artan sanayileşmenin enerji harcamasını da artırdığı Çin'in dünya piyasasındaki enerji tüketimi 2009'da %10,4 iken 2020'de bu rakamın %16,1'e çıkması beklenmektedir. Çin günümüzde petrol ihtiyacının üçte ikisini dış ülkelerden karşılamaktadır, bu oranın 2030 yılında %80'e çıkacağı tahmin edilmektedir.³¹³ Çin 2003'ten bu yana dünyanın en fazla petrol tüketen ikinci ülkesidir. Gelecekte ABD, Avrupa ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin petrol tüketiminde önemli bir artış beklenmezken Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan Uzak Doğu Asya ülkelerinin 10 yıl sonra günlük petrol tüketiminin 90 milyon varil gibi önemli bir değere ulaşması beklenmektedir. Bu açıdan ülke ekonomisini ayakta tutacak sağlam petrol kaynaklarına ulaşmak Çin dış politikasının temel amaçlardandır. Çin'in enerji

³¹⁰BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

³¹¹U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.8.

³¹²Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, "Value Of Oil Imports", (Erişim): http://www.indexmundi.com/china/oil_imports.html, 01 Mart 2012.

³¹³R.Kutay Karaca, a.g.e. , s.22.

sorununu çözmesi ise küresel konumunu pekiştirmede kilit rol oynamaktadır.³¹⁴ İşte bu yüzden 21. yüzyılda kaynakların denetimi konusu Çin'in gelişmesi açısından çok önemlidir. Özellikle 11 Eylül'den sonra ABD'nin Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını kontrol etmek istemesi, Çin'i petrol sağladığı kaynakları çeşitlendirmeye itmiştir. Bu sebepten Çin, enerji konusunda daha farklı alanlar oluşturarak bu alanlara yönelik dikkatli politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden Çin, diğer ülkelerin girmekten çekindikleri Sudan ve Venezüella gibi ekonomik ve siyasal riskler taşıyan ülkeleri enerji temin edebileceği pazarlar olarak görmeye başlamıştır. Çin'in bu kadar çabasına karşılık yine de esas petrol kaynağı Ortadoğu'dur. 2010 yılında ülkenin ithal ettiği petrolün %40'ı bu bölgeden gelmiştir.³¹⁵ Çin, bölge ülkelerinden Suudi Arabistan'la özellikle petrol ticareti konusunda yakın bir ilişki içerisinde. Suudi Arabistan Çin'in petrol ithalatında %19'lık bir paya sahiptir.³¹⁶ Neticede Ortadoğu ülkeleri, Çin açısından mutlak surette sağlam ilişkiler kurulması gereken devletler olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁷

Ortadoğu'ya olan ilgisi 1950'li yıllarda başlayan Çin, 1949 Devriminden 1970'lere kadar olan dönemde, bölgeyi Maoist ideolojiyi yayabileceği bir alan olarak görmüştür. SSCB ile arasındaki ideolojik farklılıklar arttıkça Umman Özgürlük Cephesi ve Filistin Kurtuluş Örgütü gibi oluşumları destekleyen Çin, uluslararası alanda kendisini üçüncü dünyanın savunucusu olarak görmüştür. 1980'lerde İran-İrak Savaşı sırasında silah pazarının genişlemesiyle bölgeye ilgisi artan Çin'in Ortadoğu'yu dış politika gündeminde üst sıralara çekmesi 1990'lara dayanmaktadır. Bunun başka bir sebebi ise, Çin'in ABD ile olan politikasıdır. Hong Kong'la birleşme, Tayvan sorunu, insan hakları ihlalleri gibi Çin'in dış politikasında önemli gündem maddeleri olan konularda ABD ile farklı taraflarda yer almaktadır. Bunun gibi sebeplerden ötürü Çin, gerektiğinde ABD'ye karşı kullanabileceği Ortadoğu gibi önemli bir gücü elinde bulundurmamak istemektedir. Bunun yanında, Irak savaşından sonra

³¹⁴Mert Bilgin, "Küresel, a.g.e. , s.27.

³¹⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

³¹⁶İnanç Özekmekçi, "Türkiye'nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin", Aralık 2005, (Erişim): www.dispolitikaforumu.com/cin.pdf, 12 Mart 2012, s.2.

³¹⁷İnanç Özekmekçi, a.g.m. , s.2.

gündeme gelen ABD'nin uygulamaya koyduğu Büyük Ortadoğu Projesi, projenin kapsamında yer alan ülkeler ile bu projeyi kendi komünist sistemine karşı tehlikeli bulan Çin'i yakınlaştırmıştır. Nitekim Çin bu bölgeye ideolojik açıdan bakmadığından ve bölgedeki ülkelerin siyasi yönetimlerini değiştirmek veya insan hakları ihlalleri kaygısı taşımadığından, Çin'in bu bölgede kolaylıkla yer alabileceği düşünülmektedir.³¹⁸

İşgal öncesi dönemde Çin'in petrol ithalatında büyük payı olan Ortadoğu'da Irak, bu ithalatın sadece binde 5–10'luk kısmını oluşturmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, gün geçtikçe petrole olan bağımlılığın arttığı Çin için, petrol ithalatına katkısının yok denecek kadar az olduğu Irak kaçırılmayacak bir fırsat durumundaydı.³¹⁹

Saddam Hüseyin yönetimi döneminde Irak, BM Güvenlik Konseyi'nde ABD ve İngiltere haricinde yer alan Rusya, Çin ve Fransa ile eskiyen petrol endüstrisinin teknolojik alt yapısının yenilenmesi ve bu ülke firmalarıyla birlikte yapılacak üretim paylaşma anlaşmalarının uygulamaya konarak üretimde artış sağlanması konusunda anlaşmıştır. Çin ise bu anlaşmalarla; 4 milyar varil rezervi olan Halfaya'da CNPC, 1 milyar varillik rezerve sahip Ahdab'da CNPC/Norinco ortaklığıyla, yarım milyar varillik rezervi olduğu öngörülen Rafidain'de ise Norinco/Sinochem ortaklığıyla bir takım ayrıcalıklar elde etmiştir. Bu anlaşmalar 1972'de ülkenin millileştirilmesiyle ülkeden çıkartılan İngiltere ile ABD'nin bir daha geri dönmek üzere Ortadoğu'dan dışlanması anlamına gelmekteydi. Nitekim ABD'nin İngiltere ile birlikte 20 Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinin altında bu anlaşmalar ve bu anlaşmaların ardından Ortadoğu'daki değişen dengenin neden olacağı maliyet artışı yatmaktadır.³²⁰ İşte bu yüzden Irak'ın işgal altına alınmasıyla bu anlaşmalar geçersiz sayılmıştır. Fakat 2009'da petrol sahalarının işletilmesi konusunda yapılan ihalelerde Çin bu sahaları işletme hakkını geri almıştır. Çinli CNOOC (China National Offshore Oil Corporation), CNPC (China National Petroleum Corporation), Sinopec ve Sinochem adlı petrol şirketleri Irak petrol

³¹⁸İnanç Özekmekçi, a.g.m. , s.2.

³¹⁹Mert Bilgin, a.g.e. , s.27.

³²⁰Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

sahalarının işletilmesinde öne çıkmaktadır. Bu şirketlerin Irak'taki faaliyetlerine bakacak olursak CNPC şirketinin Rumelia ve Halfaya petrol sahalarını, CNOOC şirketinin ise Ahdab ve Missan petrol sahalarını işlettiği görülmektedir.

Tablo 15: Çin Şirketlerinin Irak'taki Faaliyetleri³²¹

Petrol Şirketleri	Petrol Sahası	Petrol Sahasının Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
CNPC	Rumelia	22,7	%37
CNPC	Halfaya	3,9	%38
CNOOC	Missan	3,2	%63,75
CNOOC	Ahdab	1	%75

188 milyar doları aşkın geliriyle Çin'in en büyük petrol üreticisi olan CNPC şirketi, Haziran 2009'da tamamlanan birinci tur petrol ihalesinde Rumelia sahasının işletim hakkını kazanmıştır. 22,7 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %37'sini alan bu şirket petrolün varil maliyetini 2 dolara getirerek bu sahadan günlük 2,85 milyon varil petrol üretmeyi hedeflemektedir. CNPC şirketi, Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde ise Halfaya sahasının işletim hakkını kazandı. Şirket 3,9 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %38'ini elinde bulundurmaktadır. Petrol sahasından günlük 535 bin varil milyon petrol üretimi hedefleyen şirket, petrolün varil maliyetini ise 1,4 dolara getirmeyi hedeflemektedir.³²²

CNOOC şirketi ise Missan ve Ahdab petrol sahalarını işletim hakkını elde etmiştir. Şirket 3,2 milyar varil petrol rezervi bulunan Missan sahasının işletim hakkının %63,75'ini, 1 milyar varil petrol rezervi bulunan Ahdab sahanın ise işletim hakkının %75'ini almıştır. Missan sahasında şirket, petrolün varil maliyetini 1,5 dolara getirmeyi ve bu petrol sahasından günlük 450 bin varil milyon petrol üretmeyi hedeflemektedir. Ahdab sahasından ise,

³²¹Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

³²²Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

günlük 100 bin varil milyon petrol üretimi yaparak petrolün varil maliyetini 1,6 dolara getirmeyi hedeflemektedir.³²³

ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile doğan boşluğu Çin'in doldurmak isteyeceği açıktır. Çin 2009'dan bu yana üç kez yapılan enerji ihalelerinde önemli kazanımlar elde etmiştir. 2012'de tamamlanması beklenen dördüncü tur enerji ihalesi ise Musul, Anbar ve Necef bölgelerinde yer alan altı gaz bloğu ile Anbar, Babil, Mutanna, Vasit, Necef, Basra ve Diyala bölgelerine yayılan altı petrol bloğunu içermektedir. Çin bu sahalarda önemli kazanımlar elde etmek ve ülkedeki yerini sağlamlaştırmak istemektedir. Nitekim ABD'nin Irak'tan çekilmesinden 5 ay önce Çin Başbakanı Ciabao ile Irak Başbakanı Nuri El Maliki Pekin'de bir araya gelmiştir. Görüşmede Çin Başbakanı Ciabao Irak'la petrol ve doğalgaz arama, çıkarma ve işleme çalışmalarında işbirliğini geliştirmek istediklerini belirtmiştir.³²⁴

4.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ENERJİ POLİTİK HAMLELERİ

4.3.1. Avrupa Birliği'nin Enerji Profili

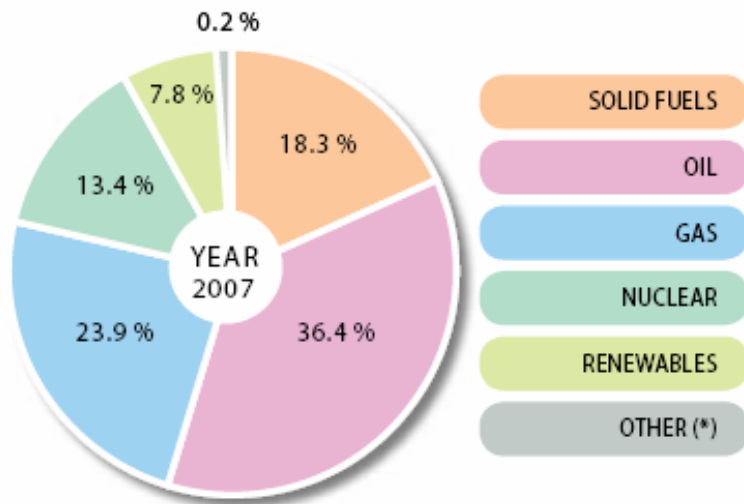
Toplam enerji tüketiminin yarısını dış kaynaklardan temin eden AB dünya enerji tüketiminde Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Petrol tüketiminin %82'sini, doğalgaz tüketiminin %60'ını ve katı yakıtların %40'ni yabancı kaynaklardan tedarik eden birlik global enerji piyasasında ithalatta birinci konumdadır. 2030 yılında ise dışa bağımlılığın petrolde %95, doğalgazda %84, katı yakıtlarda ise 63'e çıkacağı tahmin edilmektedir.³²⁵ Birliğin enerji politikasının daha iyi anlaşılması için enerji sektöründe öne çıkan doğal kaynakların bir analizi yapılacaktır.

³²³Hakan Demir, **a.g.e.** , s.20.

³²⁴Dünya Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, "Irak, Çin'den Fon Oluşturmasını İstedi", 18 Temmuz 2011, (Erişim):<http://www.dunya.com/irak,-cinden-fon-olusturulmasini-istedi-127859h.htm> , 1 Nisan 2012.

³²⁵European Commision, "European Energy and Transport in Figures 2007", (Erişim: http://ec.europa.eu/dqs/energy_transport/figures/trends_2030_update_2007/energy_transport_trends_2030_update_2007_en.pdf, 21 Mart 2012, s.13.

Şekil 26: AB'nin Enerji Tüketimi³²⁶

Avrupa Birliği enerji alanında azalan üretim ve artan tüketim oranlarıyla enerjiye yönelik büyük bir ihtiyaç duymaktadır. Ülke enerji raporuna göre ülkenin enerji tüketiminde petrolün önemi çok büyüktür. Enerjinin tüketiminde petrolün oranı %36, doğalgazınki ise %24'tür. Enerjinin geri kalan %40'lık kısmı da kömür, nükleer ve yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır. Birlik 2006 yılında 1722 milyon ton petrol eş değeri enerji tüketimi gerçekleştirmiştir. Tüketimin yaklaşık üçte ikisini 706,3 milyon ton ile petrol, 420,6 milyon ton ile doğalgaz gibi hidrokarbonlar oluşturmaktadır.³²⁷ Ancak ülke petrol ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan ithal etmektedir.

Ülkenin petrol profiline daha yakından bakacak olursak Petrol rezervlerinin büyük çoğunluğu Norveç, İngiltere ve Danimarka'nın bulunduğu Kuzey Denizi bölgesi ve Romanya'dadır. Bu ülkelerin toplam petrol rezervi ise 7 milyar varildir. Bu rakam dünya petrol rezervlerinin dünya rezervlerinin %0,5'ne tekabül etmektedir.³²⁸ Rezerv miktarına bağlı olarak Avrupa Birliği'nin petrol üretimi de düşüktür. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre petrolün %5'i Avrupa Birliği içerisinde üretilmiştir. Üretimde Norveç ve

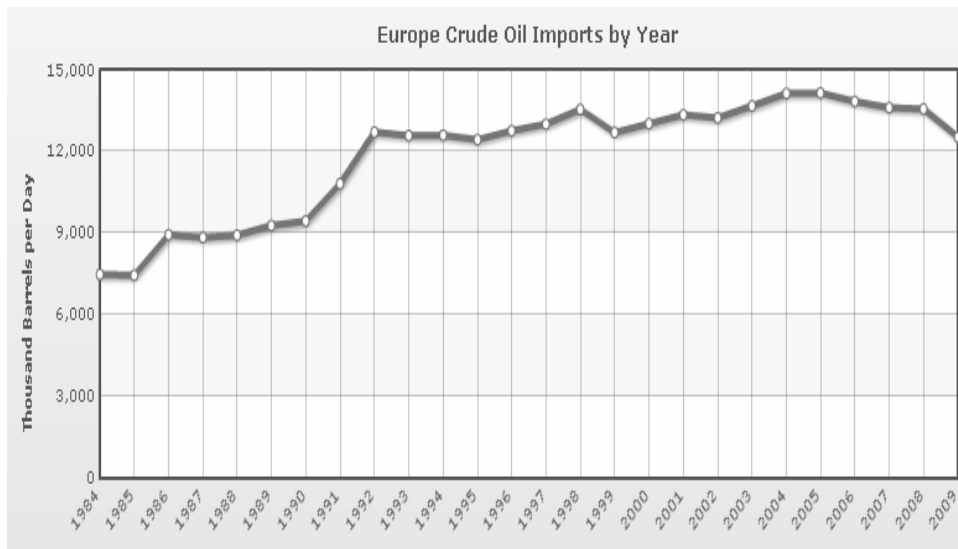
³²⁶European Commision, "European Energy...", s.12.

³²⁷Ariel Cohen, "Europe's Strategic Dependence on Russian Energy", Kasım 2007, (Erişim): <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/13043.pdf>, 25 Mart 2012, s.2.

³²⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

İngiltere ön plandadır. Bu iki ülkenin petrol üretimi birliğin petrol üretiminin neredeyse tamamına denk gelmektedir.³²⁹

Avrupa Birliği'nin petrol tüketim performansına bakıldığında ise bambaşka bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Birliğin petrol tüketimi yıllara göre fazla değişmemekle birlikte yine de dikkat çekici boyuttadır. Birlik petrol tüketiminde ABD'den sonra ikinci gelmektedir. Birliğin petrol tüketimi 2010 yılında günlük 14,5 milyon varile ulaşmıştır. Bu rakam dünya petrol tüketiminin %17'sine tekabül etmektedir.³³⁰

Şekil 27: AB'nin Petrol İthalat Miktarı³³¹

Üretim ve tüketim arasındaki bu bariz fark petrol ithalatına da yansımıştır. Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere Avrupa Birliği'nin petrol ithalatı aradan geçen 30 yılda nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir. Birliğin 1984 yılında günlük 7,8 milyon petrol ithalatı 1992 yılında 12 milyon varile ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise ithalat bu seviyeden çok da fazla sapmamıştır. BP'nin 2011 dünya enerji raporuna göre Avrupa Birliği'nin 2010 yılında ithal ettiği petrol miktarı günlük 12 milyon varildir. Bu rakam dünya

³²⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

³³⁰BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

³³¹Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, "EU Crude Oil Imports By Year", (Erişim): <http://www.indexmundi.com/energy.aspx?region=eu&product=oil&graph=imports> , 01 Mart 2012.

petrol ithalatının %22,6'sıdır.³³² Avrupa Birliği günlük petrol ihtiyacının %82'sini dışarıdan ithal etmektedir. Petrol tüketiminde ABD'den sonra gelen Avrupa petrol ithalatında ise birinci sıradadır. Bu yönü ile bakıldığında, AB'nin petrolde dışa bağımlılığı ABD'den çok daha şiddetlidir.³³³

Doğalgaz rezervi açısından Avrupa Birliği'nin profiline bakıldığında da petrolden çok da farklı bir tablo karşımıza çıkmamaktadır. Avrupa Birliği'nin ispatlanmış gaz rezervlerinin 2,7 trilyon metreküp ile 3,5 trilyon metreküp arasında olduğu belirtilmektedir. Bu rakam dünya doğalgaz rezervinin %1,6'sına tekabül etmektedir. Önemli gaz rezervleri ise Norveç, Hollanda, İngiltere ve Romanya'da bulunmaktadır. Üç yıllık düşüşten sonra 2008 yılında Hollanda'da üretim 85 milyar metre küpe kadar gerilemiştir.³³⁴ İngiltere kıta sahanlığı da bir diğer doğalgaz üretim alanıdır ve ispatlanmış toplam rezerv yaklaşık 625 milyar metre küptür. Buna karşın İngiltere'nin 2000 yılındaki gaz tedariki 115 milyar metreküp iken 2008 yılında 73 milyar metreküpe düşmüştür.³³⁵ Avrupa Birliği'nin 2010 yılında doğalgaz üretim miktarı 225 milyar metreküp olmuştur. Bu dünya doğalgaz üretiminin %7'sidir. Doğalgaz rezervi ve buna bağlı olarak doğalgaz üretimi açısından fakir olan birliğin doğalgaz tüketim performansına bakıldığında ise farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Enerji ihtiyacının %24'ünü doğalgazdan karşılayan Avrupa Birliği'nin doğalgaz tüketimi son 30 yılda %150 oranında artmıştır. Birliğin doğalgaz tüketim miktarı 2010 yılında 485 milyar metreküptür. Bu rakam dünya doğalgaz tüketim miktarının %15'idir.³³⁶ Avrupa Birliği'nin doğalgaz ithalatı 2010 yılında 260 milyar metreküp olmuştur. Bu günlük ihtiyacının %54'üne tekabül etmektedir.

³³²BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

³³³Yrd. Doç Dr. Harun Öztürkler, a.g.e. , s. 77.

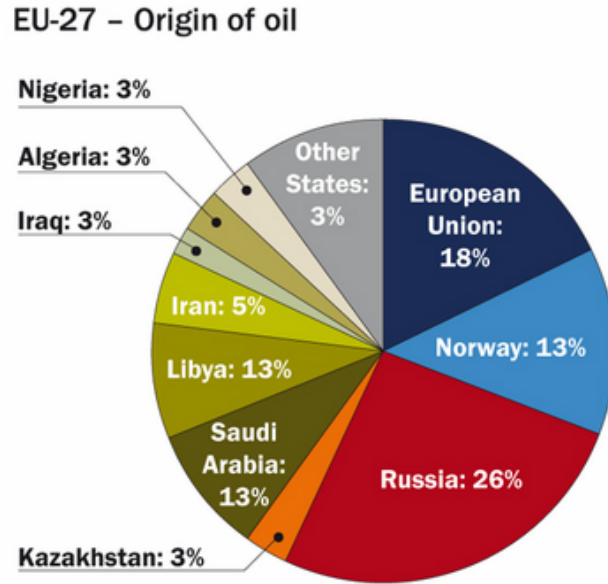
³³⁴International Energy Agency (IEA), "World Energy Outlook 2009", (Erişim): <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2009/weo2009.pdf>, 1 Nisan 2012, s. 479.

³³⁵International Energy Agency (IEA), "World Energy Outlook 2009", (Erişim): <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2009/weo2009.pdf>, 1 Nisan 2012, s. 480.

³³⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.25.

4.3.2. Avrupa Birliği'nin Irak Politikası

Dünya üzerinde ABD'den sonra en çok enerji tüketen Avrupa Birliği doğal olarak ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan karşılamaktadır. Avrupa Birliği'nin dünya petrol üretimindeki payı %5'ken petrol tüketimindeki payı %17'dir. Günlük 14,5 milyon varil petrol tüketen Avrupa bunun 12 milyon varilini dışarıdan ithal etmektedir. 2007'den beri petrol ithalatında birinci olan Avrupa Birliği'nin 2010 yılında petrolde dışa bağımlılığı %82'dir. Yıllık 485 milyar metreküp doğalgaz tüketen ülkenin dünya doğalgaz tüketimindeki payı yine %15'dir. Doğalgazda dışa bağımlılık ise %54 dolaylarındadır.³³⁷

Şekil-28: AB'nin Ülkeler Bazında Petrol İthalat Oranları³³⁸

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi AB'nin petrol ithal ettiği bölgeler çok çeşitli olmakla birlikte petrolde Rusya'ya olan bağımlılığı dikkat çekecek boyuttadır. AB'nin petrol ihtiyacının %26'sı Rusya tarafından karşılanmaktadır.³³⁹ Rusya'nın ardından %13'lük oranla Norveç ve Suudi Arabistan gelmektedir. AB petrolde Ortadoğu'ya olduğu kadar Afrika'ya da

³³⁷BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

³³⁸Stratejik Trends Analysis, "EU-27Origin Of Oil", (Erişim): [http://sta.ethz.ch/Graphics/\(by\)/topic/\(direct\)/360](http://sta.ethz.ch/Graphics/(by)/topic/(direct)/360), 24 Mart 2012.

³³⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.18.

bağımlıdır. 2010 yılında ithal edilen petrolün %22'si Afrika'dan gelirken %20'si Ortadoğu'dan gelmiştir.³⁴⁰ AB'nin petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığının ABD'den çok daha fazla olduğu görülmektedir. AB'nin Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı 2010 yılında günlük 360 bin varilde kalmıştır.³⁴¹ Bu rakam AB'nin günlük petrol ihtiyacının %3'dür. Irak'ın günlük petrol ihracatının ise %20'sidir. Sonuç olarak Irak'ta üretilen her 5 varil petrolden biri AB'ye ihraç edilmektedir. AB'nin petrolde Irak'a ABD ile aynı derecede bağımlı olduğu görülmektedir.

Avrupa Komisyonu, tüketim miktarının önümüzdeki yirmi yıl içinde iki katına çıkacağını ve buna bağlı olarak da enerji ithalatında bağımlılığın 2030 yılında %70'lere varacağını tahmin etmektedir.³⁴² Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım alanını genişletmeyi amaçlayan AB'nin, enerjide petrole olan bağımlılığının çok zaman daha devam edeceği kesindir. Bu bakımdan enerji konusu Avrupa Birliği'nin dış politikada en önemli gündem maddelerinden biridir. Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan kriz, enerjide Rusya'ya olan bağımlılığında AB'nin elini kolunu bağlamıştır. AB, petrol ve doğalgaz ihtiyacının yaklaşık %30'unu Rusya'dan karşıladığından enerji temininde alternatif yolların aranması tekrar gündeme gelmiştir.³⁴³ Bu bakımdan AB'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Ortadoğu'daki petrol ve doğalgazın kullanımını amaçlanmıştır. Bunun anlamı, Ortadoğu'daki petrol ve doğalgaz kaynaklarına erişmek AB açısından stratejik önem kazanmıştır.³⁴⁴ Bu bakımdan Avrupa petrol piyasasının önde gelen şirketleri Basra Körfezi'nden ithal edilen petrolü önemsemektedir.³⁴⁵ Günlük 250 bin varil petrol ithalatı olan BP şirketinin bu ithalatın %20'sini Basra Körfezi'nden temin ettiği aşağıdaki şekilden de görülmektedir. Aynı zamanda günlük 40 bin varillik ithalat yapan Total petrol şirketi bu miktarın

³⁴⁰BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

³⁴¹European Commission, "EU Crude Oil Imports from Countries", (Erişim): <http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/doc/import/coi/eu-coi-2010-01-12.pdf>, 12 Ocak 2012.

³⁴²European Commission, "European Energy and Transport...", s.13.

³⁴³Deniz Altınbaş, a.g.m. , s.31.

³⁴⁴Doç. Dr. Mehmet Dikkaya, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun: Türkiye, Rusya ve İran", **Avrasya Dosyası Dergisi, ASAM Yayınları**, S. 3, Ankara, 1999, s. 204.

³⁴⁵Hakan Demir, a.g.e. , s.7.

%24'ünü Basra Körfezi'nden sağlamaktadır. Shell şirketi ise günlük 21 bin varil petrol ithalatı yaparken bu ithalatın %18'ini Basra Körfezi'nden sağlayarak günlük 4 bin varil petrol almaktadır.

Tablo 16: Avrupalı Şirketler İçin Basra Körfezi'nin Önemi³⁴⁶

Petrol Şirketleri	İthal Etiği Petrol Miktarı (Bin varil / Gün)	Basra Körfezinden İthal Edilen Miktar (Bin varil / Gün)	Basra Körfezi'nin Payı
BP	250	50	%20
Shell	21	4	%18
Total	40,4	9,5	%24
StatoilHydro	5,5	0,5	%8

Petrolde Ortadoğu'ya olan bağımlılığı gün geçtikçe artan Avrupa Birliği Ortadoğu'nun önemli rezerv kaynaklarına sahip olan İran'a mesafe koymayı sürdürmektedir. 23 Ocak 2012'de Brüksel'de alınan bir kararla, eğer İran 1 Temmuz 2012'ye kadar nükleer silahlanma çalışmalarını durdurmazsa; AB ülkeleri İran'dan petrol alımını durduracaktır.³⁴⁷ İran'ın Çin'den sonra en çok petrol ihracatı yaptığı AB, bu kararı hiç de kolay almamıştır.³⁴⁸ Nitekim AB ülkeleri İran'dan günde yaklaşık 450 bin varil petrol almaktadır ki bu rakam İran petrol ihracatının %18'ini, Avrupa'nın petrol ihtyacının ise %5'ini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği içerisinde İran'dan en çok petrol alan ülkelerden biri olan İtalya tek başına günlük 183 bin varil, İspanya ise 137 bin varil petrol ithal etmektedir.³⁴⁹ Bu rakamlardan da anlaşılmaktadır ki İran'dan petrol ithal eden AB ülkeleri açısından bu ambargo istenen bir durum değildir. İran'dan kaynaklanan bu açığı kapatmak için AB, Ortadoğu'daki diğer petrol

³⁴⁶U.S. Energy Information Administration, "Crude Oil Imports From Persian Gulf", (Erişim): <http://www.eia.gov/petroleum/imports/companylevel/summary.cfm>, 01 Mart 2012

³⁴⁷Doç. Dr. Celalettin Yavuz, "ABD'den Sonra AB'nin İran Petrolüne Ambargosu Türkiye'yi Nasıl Etkiler?", TÜRKSAM, 24 Ocak 2012, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/a2584.html>, 15 Nisan 2012, s.1.

³⁴⁸Işık Kardaş, "İran'da Ambargolar Dönemi", Küresel Sorunlar Platformu, 24 Ocak 2012, (Erişim): <http://www.platformforglobalchallenges.org/files/KSP-Iran-240112.pdf>, 15.04.2012, s.2.

³⁴⁹U.S. Energy Information Administration, "Iran Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iran/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.4.

ihraç eden ülkelerden Suudi Arabistan, Irak ve Libya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

Bu doğrultuda AB'nin Irak ile ilişkilerine bakılacak olursa, AB'nin Ortadoğu'daki önemli petrol rezervlerine sahip Irak ile faaliyetlerini gün geçtikçe arttırdığı görülmektedir. Nitekim Irak Petrol Bakanlığı Nisan 2008'de Saddam hükümeti döneminde yapılan tüm petrol anlaşmalarının geçersiz olduğunu ilan ederek petrol ve gaz lisanslarında yeni bir dönem başlatmıştır. Bu kararlar 2008'den bugüne kadar 4 tur ihale dönemi açmıştır.³⁵⁰ İlk 3 turu tamamlanan ihalelerde İtalyan ENI, Hollandalı Shell, Norveçli StatoilHydro, İspanyol Resol, Fransız Total, İngiliz BP, Alman Wintershall BASF Group, Avustralyalı BHP Billiton şirketleri ön plana çıkmaktadır. Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi Avrupalı şirketler yapılan ihaleler sonucunda hemen hemen tüm önemli petrol sahalarında işletim hakkı kazanmıştır.

Tablo 17: Avrupalı Şirketlerin Irak'taki Faaliyetleri³⁵¹

Petrol Şirketleri	Ülkeler	Petrol Sahası	Oran
BP	İngiltere	Rumelia	%38
ENI	İtalya	Zubair	%33
Shell	Hollanda	West Qurna-1	%15
Shell	Hollanda	Majnoon	%60
StatoilHydro	Norveç	West Qurna-2	%15
Total	Fransa	Halfaya	%19

Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere AB ülkeleri enerji stratejilerinde ABD veya Rusya kadar etkili olamasa da uluslararası enerji piyasasında önemli rol oynamaktadır. AB'nin Ortadoğu ile ortak bir siyaset geliştirme çabasında olmasına rağmen ABD ve Rusya'nın engeli ile ortaya net bir strateji koyamadığı görülmektedir.³⁵² AB ülkeleri dünya güç dengesindeki yerini koruyabilmek için Rusya'dan yararlanabilmesinin yanında Rusya'ya

³⁵⁰Hakan Demir, **a.g.e.**, s.6.

³⁵¹Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

³⁵²Dr. Tuğçe Varol, "AB'nin Ortak Enerji Politikası Çıkması", (Erişim): http://www.21yyte.org/tr/yazi6559-ABnin_Ortak_Enerji_Politikasi_Cikmazi.html, 13 Mart 2012.

olan bağımlılıklarından kurtulmak için de Ortadoğu'daki ham petrol ve doğalgaza ihtiyaç duymaktadır. Bu bakımdan AB'nin, ABD veya Rusya arasında tercihte pek bulunamayacağı aşikârdır.

İngiltere 2,8 milyar varil petrol ve 300 milyar metreküp doğalgaz rezervleri ile Avrupa Birliği içerisinde dikkat çeken bir ülkedir.³⁵³ Ülke petrol ve doğalgaz'da 2005 yılına kadar net ihracatçı durumundayken bu tarihten sonra üretim tüketimi karşılayamadığından enerjide dışa bağımlı bir ülke konumuna gelmiştir.³⁵⁴ Norveç'ten ithal ettiği petrolü Hollanda, Almanya ve ABD'ye ihraç eden İngiltere bir geçiş ülkesi konumundadır.³⁵⁵ Tüketiminin üretiminden fazla olması ve rezervlerin yakın zamanda sonra erecek olması İngiltere'nin 1972 yılında çıkmak zorunda kaldığı Irak'a dikkatini tekrar yöneltmesine neden olmuştur.

Saddam Hüseyin yönetimi döneminde BM Güvenlik Konseyi'nin ABD ve İngiltere haricinde yer alan ülkeleri Rusya, Fransa ve Çin ile eskiyen petrol endüstrisinin teknolojik alt yapısının yenilenmesi ve bu ülke firmalarıyla birlikte yapılacak üretim paylaşma anlaşmalarının uygulamaya konarak üretimde artış sağlanması konusunda anlaşmıştır. Bu ülkeler Irak'la günlük yaklaşık 4,7 milyon varil petrol üretimi ile 38 milyar dolar getirisi olacak anlaşmalara imza atmıştır. Bu anlaşmalar 1972'de ülkedeki enerji kaynaklarının millileştirilmesiyle ülkeden çıkarılan İngiltere'nin, bir daha dönmek üzere ABD ile birlikte Ortadoğu'dan dışlanması anlamına gelmekteydi. Nitekim ABD'nin İngiltere ile birlikte 20 Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinin altında bu anlaşmalar ve bu anlaşmaların ardından Ortadoğu'da değişecek dengenin neden olacağı maliyet artışı yatmaktadır.³⁵⁶ Nitekim Irak petrolerinin paylaşım görüşmeleri işgalden önce başlamış ve dönemin

³⁵³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

³⁵⁴U.S. Energy Information Administration, "United Kingdom Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/EMEU/cabs/United_Kingdom/pdf.pdf, 01 Mart 2012, s.3.

³⁵⁵U.S. Energy Information Administration, "United Kingdom Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/EMEU/cabs/United_Kingdom/pdf.pdf, 01 Mart 2012, s.4.

³⁵⁶Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

hükümet yetkililerinin büyük petrol şirketleriyle Irak rezervlerinin paylaşımı konusunda görüştüğü ortaya çıkmıştır.³⁵⁷

İngiltere Irak'ta BP, BG International ve Premier petrol şirketleri ile boy göstermektedir. Özellikle 308 milyar dolar geliriyle Shell ve Exxon Mobil'den sonra üçüncü sırada gelen BP'nin faaliyetleri dikkat çekici boyuttadır. BP Haziran 2009'da tamamlanan birinci tur petrol ihalesinde Çinli ortağı CNPC şirketi ile Irak'ın en büyük petrol sahası olan Rumelia'nın işletim hakkını kazanmıştır. 22,7 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %38'sini alan şirket sahadan günlük 2,85 milyon varil petrol üretmeyi ve petrolün varil maliyetini 2 dolara getirmeyi hedeflemektedir.

Tablo 18: BP'nin Irak'taki Faaliyetleri³⁵⁸

Ülke	Petrol Sahası	Petrol Sahasının Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
İngiltere	Rumelia	22,7	%38

Temmuz 2009'da Irak'taki askerlerini çekmeye başlayan İngiltere, ülkedeki askeri misyonuna Mayıs 2011'de resmen son vermiştir. Ülke Amerika'nın da askerlerini çekmesiyle birlikte Irak'taki önemli dayanak noktalarından birini kaybetmiştir. İngiltere'nin amacı İşgal sonrası dönemde ülkenin enerji alanlarının işletilmesi noktasında kazandığı mevziiyi korumak olacaktır.

AB'nin Irak üzerinde aktif politika talep eden bir diğer ülkesi ise Fransa'dır. Fransa, günlük 1,8 milyon varil petrol tüketimi ile Avrupa'da en çok petrol tüketen ikinci ülkedir.³⁵⁹ Ülkenin petrol üretimi yok denecek kadar azdır. Günlük yalnızca 78 bin varil petrol üreten ülke net petrol ithalatçısı konumundadır. Fransa 1,7 milyon varil petrol ithalatı ile Avrupa'da

³⁵⁷Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, "Petrol İçin İşgal Edildiği Belgelendi", (Erişim): <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=6af85d0a-b777-475a-8052-496248c647d8>, 26 Mart 2012.

³⁵⁸Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

³⁵⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

Almanya'dan sonra en çok petrol ithal eden ülkedir.³⁶⁰ Bu durum ülkenin petrol rezerv coğrafyalara dair aktif bir politika izlemesine neden olmuştur. Avrupa Birliği 23 Ocak 2012'de Brüksel'de aldığı bir kararla, İran'dan petrol alımını 1 Temmuz 2012'den itibaren durduracaklarını açıklamıştır. İran ise bu karara tepki olarak beş Avrupa ülkesine petrol ihracatını durdurmuştur.³⁶¹ Bu ülkelerden biri olan Fransa, İran'dan günlük 46 bin varil petrol ithal etmektedir. Bu miktarın ülkenin petrol tüketimindeki yeri fazla olmasa da ülke bu açığı Irak üzerinden kapatmaya çalışmak istemektedir. Fransa Saddam Hüseyin döneminde de Irak petrollerine karşı aktif bir politika izlemiştir. Saddam Hüseyin de ABD ve İngiltere'ye karşı BM'nin bir diğer daimi üyesi olan Fransa'ya dayanma yolunu seçmiştir. Fransa Saddam döneminde Total firması aracılığıyla 14,7 milyar varil rezervli Majnoon'la 6 milyar varil rezerve sahip Nahr Umr petrol yataklarında imtiyazlar elde etmiştir.³⁶² Ancak işgalin ardından bu anlaşmalar iptal edilmiştir. İşgal sonrası dönemde Fransa, Irak petroleri üzerindeki imtiyazını kaybetmiştir. Nitekim 14,7 milyar varillik petrol rezervine sahip olan Majnoon sahasını kaybeden Fransızlar Halfaya petrol sahası ile yetinmek zorunda kalmışlardır.

Tablo 19: Total'in Irak'taki Faaliyetleri³⁶³

Ülke	Petrol Sahası	Petrol Sahasının Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
Fransa	Halfaya	3,9	%19

Fransız Total Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde Çinli CNPC ve Malezyalı Petronas ortakları ile birlikte Irak'ın en büyük petrol sahalarından biri olan Halfaya işletim hakkını kazanmıştır. Şirket 3,9

³⁶⁰U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

³⁶¹BBC Resmi İnternet Sitesi, "İran İngiltere Ve Fransa'ya Petrol İhracatını Durdurdu", (Erişim): http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120220_iran_oil.shtml, 26 Mart 2012.

³⁶²Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

³⁶³Hakan Demir, a.g.e. , s.20.

milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %19'unu almıştır. Petrol sahasından günlük 1,8 milyon varil petrol üretimi ile şirket petrolün varil maliyetini 1,39 dolara getirmeyi hedeflemektedir.

Fransa, ABD ve İngiltere'nin askerlerini çekmesinin ardından doğan boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Fransa bu çerçevede dördüncü tur enerji ihalesini iyi değerlendirerek ülkenin enerji kaynaklarında daha fazla söz sahibi olmak istemektedir.

İtalya günlük 1,5 milyon varil petrol tüketimi ile Avrupa'da en çok petrol tüketen dördüncü ülkedir.³⁶⁴ Günlük yalnızca 106 bin varil petrol üreten ülke petrol ihtiyacının neredeyse tamamını dışarıdan ithal etmektedir. İtalya 1,4 milyon varil petrol ithalatı ile Avrupa'da en çok petrol ithal eden dördüncü ülkedir.³⁶⁵ Ülke Avrupa'da Ortadoğu'ya en çok bağımlı olan ülkedir. Beş Avrupa ülkesine petrol ihracatını durduran İran, İtalya seçeneğini de masada tutmaktadır.³⁶⁶ İran'dan gelen petrolün kesilmesi durumunda İtalya'nın çok zor durumda kalacağı açıktır. İtalya İran'dan tek başına günlük 208 bin varil petrol ithal etmektedir.³⁶⁷ Bu rakam İtalya'nın günlük ihtiyacının %10'nuna tekabül etmektedir. Bu durum İtalya'nın petrol kaynaklarını daha fazla çeşitlendirmesini teşvik etmektedir. Ülke özellikle Irak enerji kaynakları üzerinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir.

İtalya da Fransa gibi Saddam Hüseyin döneminde de Irak petrollerine karşı aktif bir politika izlemiştir. ABD ve İngiltere'nin Irak üzerinde bıraktığı boşluktan yararlanmak isteyen İtalya, Eni şirketi ile 1 milyar varil rezerve sahip olduğu düşünülen Nasıriye'de imtiyazlar elde etmiştir.³⁶⁸ İşgal sonrası dönemde İtalya Irak petroleri üzerindeki bu imtiyazını kaybetmiştir. Ancak işgal sonrası dönemde İtalya'nın daha karlı çıktığı söylenebilir. Nasıriye'de sahasını kaybeden İtalyanlar Zubair petrol sahası elde etmişlerdir.

³⁶⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

³⁶⁵U.S. Energy Information Administration, "China Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

³⁶⁶Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, "İran Almanya'ya da Petrol İhracatını Durdurdu", (Erişim): <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-almanya-ya-da-petrol-ihracatini-durdurdu-36374.html>, 12 Nisan 2012.

³⁶⁷U.S. Energy Information Administration, "Iran Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iran/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s4.

³⁶⁸Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

İtalyan Eni Haziran 2009'da tamamlanan birinci tur petrol ihalesinde ABD'li Occidental Petroleum ve Güney Koreli Kogas ortakları ile birlikte Irak'ın en büyük petrol sahalarından biri olan Zubair petrol sahasının işletim hakkını kazanmıştır. Şirket 4,8 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %33'nü almıştır. Şirket petrol sahasından günlük 1,2 milyon varil petrol üretimi ile birlikte petrolün varil maliyetini 2 dolara düşürmeyi hedeflemektedir.

Tablo 20: Eni'nin Irak'taki Faaliyetleri³⁶⁹

Ülke	Petrol Sahası	Petrol Sahasının Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
İtalya	Zubair	4,8	%33

4.4. RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİK HAMLELERİ

4.4.1. Ülkenin Enerji Profili

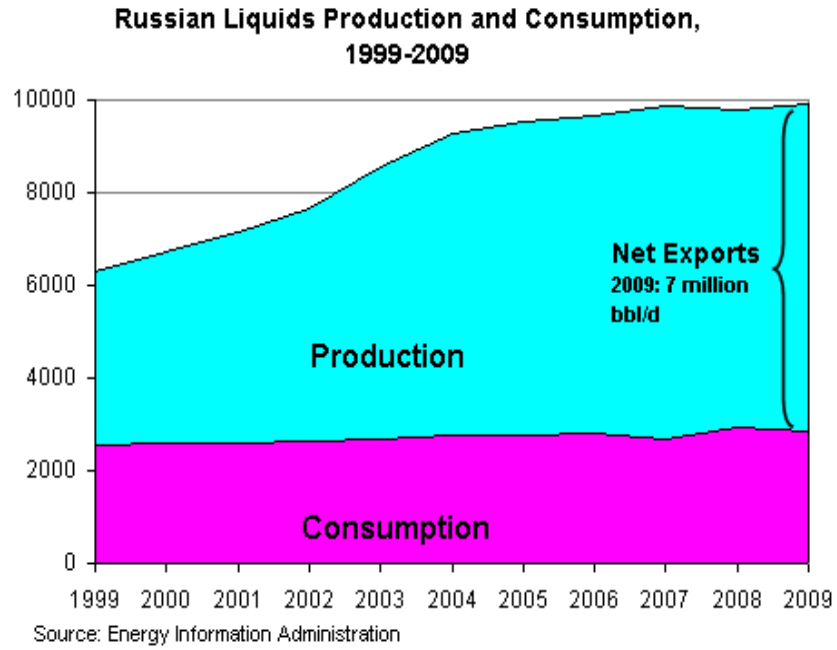
Rusya Federasyonu (RF), dünyanın en zengin ikinci büyük kömür rezervlerine ve sekizinci büyük petrol rezervlerine sahiptir. Ayrıca RF en büyük doğalgaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı konumundadır.³⁷⁰ Ülkenin enerji politikasının daha iyi anlaşılması için Rus enerji sektöründe öne çıkan doğal kaynakların bir analizi yapılacaktır

Ülkenin petrol profiline daha yakından bakıldığında petrol rezervlerinin dikkat çekici bir büyüklükte olduğu görülmektedir. BP'nin 2011 dünya enerji raporuna göre Rusya'nın petrol rezervleri 77,4 milyar varildir. Bu rakam dünya petrol rezervinin %5,6'sına tekabül etmektedir.³⁷¹

³⁶⁹Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

³⁷⁰BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

³⁷¹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.6.

Şekil 29: Rusya Petrol Üretim-Tüketim-İhracat Miktarı³⁷²

Rusya sadece rezerv değil aynı zamanda petrol üretimi açısından da dikkat çeken bir ülkedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla önemli ölçüde azalan petrol üretimi, 2000'lerde petrol fiyatlarının artması sonucu Rus hükümetinin enerji sektörüne sağladığı teşvikler sayesinde artmıştır. 2000 yılında günlük üretim miktarı 6,5 milyon varilken 2010'da bu rakam %50 artarak 10 milyon varile çıkmıştır. Bu rakam dünya petrol üretiminin %13'üdür.³⁷³ Ülkenin petrol tüketim performansı son on yılda çok fazla değişiklik göstermemiştir. 2010 itibariyle ülkenin günlük tüketim miktarı ortalama 3 milyon varil ile toplam dünya tüketiminin %3,2'sini oluşturmaktadır. 2000 yılından sonraki on yıllık süreçte üretim ve tüketim arasındaki farktan dolayı ülkenin petrol ihracatı her geçen yıl artmıştır. 2009 yılında ülkenin petrol ihracatı günlük 7 milyon varile kadar çıkmıştır.³⁷⁴

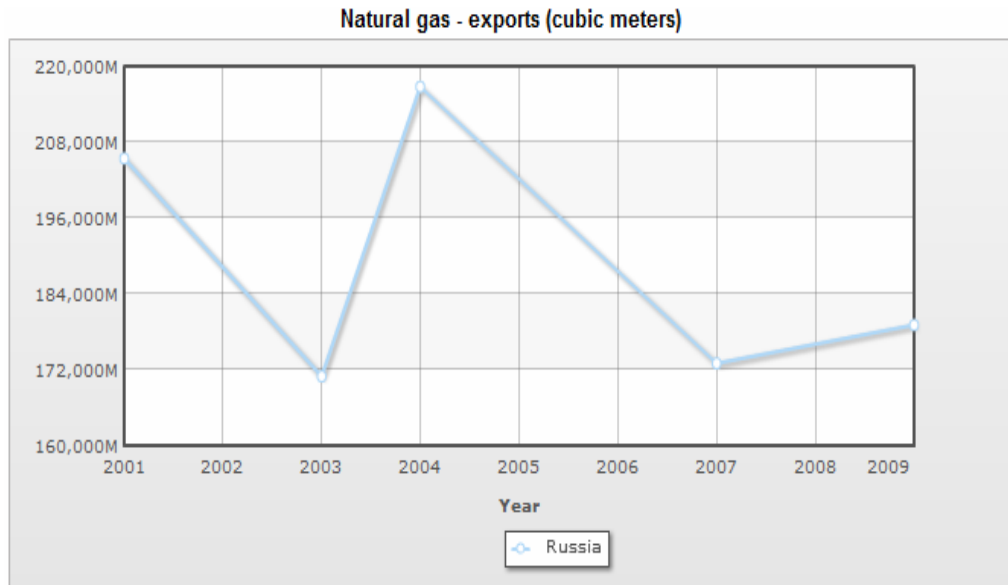
Rusya Federasyonun doğalgaz açısından profiline bakıldığında petrolden çok da farklı bir tablo karşımıza çıkmamaktadır. Dönemler itibariyle

³⁷²U.S. Energy Information Administration, "Russia Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Russia/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.2.

³⁷³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.8.

³⁷⁴BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

doğalgaz rezervleri mercek altına alındığında ülke rezervlerinin önemli ölçüde değişmediği görülecektir. Ülke 44,8 trilyon m³ değerindeki doğalgaz rezervi ile dünyanın en büyük gaz rezervine sahiptir. Ülkenin doğalgaz rezervinin dünya doğalgaz rezervi toplamındaki payı %24'tür. Yani dünyadaki toplam doğalgazın dörtte biri bu ülkededir.³⁷⁵ Ülkenin doğalgaz üretim miktarı 2000 yılından itibaren düzenli bir artış göstererek yıllık 601 milyar metreküpe kadar çıkmıştır. Ancak yaşanan ekonomik kriz nedeniyle bu rakam 2010 yılında 588 milyar metreküpe düşmüştür. Bu rakam dünya doğalgaz üretim miktarının %18,4'üdür.³⁷⁶

Şekil 30:Doğalgaz İhracat Miktarı³⁷⁷

Ülkenin doğalgaz ihracatında 1991 yılı bir dönüm noktasıdır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu ürettiği doğalgazın büyük bir kısmını ihraç etmeye başlamıştır. Ülkenin doğalgaz ihracat miktarı inişli çıkışlı bir seyir izlese de yıllık 150 milyar metreküpün altına düşmemiştir. Doğalgaz ihracatı 2004 yılında zirve yaparak 216 milyar metreküpe ulaşsa da sonraki yıllarda düşme eğilimi

³⁷⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.20.

³⁷⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.22.

³⁷⁷Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, "Russia Natural Gaz-Exports" (Erişim): <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=138&c=rs&l=en> , 01 Mart 2012.

göstermiştir. Ülkenin 2010 yılındaki doğalgaz ihracat miktarı 175 milyar metreküptür.³⁷⁸

4.4.2. Ülkenin Irak Politikası

Rusya en büyük doğalgaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı ülke konumundadır. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre Rusya'nın dünya petrol rezervindeki payı %5,6'yken petrol üretimindeki payı %13'tür. Rusya'nın dünya doğalgaz rezervindeki payı %24'ken doğalgaz üretimindeki payı %18'dir. Ülke 2009 yılında günlük 7 milyon varil petrol, 2010 yılında 175 milyar metreküp doğalgaz ihraç etmiştir.³⁷⁹

Source: Global Trade Atlas, FACTS, and EIA.

Şekil 31: Rusya'nın 2009 Petrol İhracat Oranları³⁸⁰

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi Rusya'nın petrol ihraç ettiği bölgeler çok çeşitli olmakla birlikte, ülke ihracatın büyük bir kısmını Avrupa'ya yapmaktadır. Rusya, petrolünün %81'ini Avrupa'ya göndermektedir. AB ise petrol ihtiyacının %26'sını Rusya'dan karşılamaktadır. Rusya'nın petrol ihracında ikinci sırasında ise Asya bölgesi yer almaktadır.

³⁷⁸BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.22.

³⁷⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

³⁸⁰U.S. Energy Information Administration, "Russia Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Russia/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.3.

Ülkeler bazında bakıldığında ise Rusya'nın en çok petrol ihraç ettiği ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. Almanya günlük 700 bin varil petrolü Rusya'dan ithal etmektedir.³⁸¹ Bu Almanya'nın günlük ihtiyacının %30'una tekabül etmektedir. Rusya'nın en fazla petrol ihraç ettiği ikinci ülke günlük 520 bin varille Hollanda'dır. Bu Hollanda'nın günlük ihtiyacının %50'sine tekabül etmektedir.³⁸² Çin ise günlük 300 bin varil petrolü Rusya'dan ithal etmektedir.

Enerji bağlamında RF, eski Sovyet dış politikasında etkin olan ideoloji ve askeri (sert) güç gibi araçları kullanmak yerine uluslararası sistemde diğer yöntemlerin kullanılması gerektiğine inanmaktadır. Bu bakımdan enerji konusu Rusya'nın en önemli ekonomik ve siyasi önceliği olmasının yanında ülke enerjisi 21'inci yüzyıldaki "yumuşak güç"ü olarak nitelendirmektedir.³⁸³ Bu bakımdan Rusya enerjisi, bulunduğu bölge itibariyle dünyadaki emellerine ulaşabilmek için bir diplomasi aracı olarak kullanmaktadır. Nitekim bu diplomasi anlayışı hem bölgelerle hem de ülkelerle olan ikili ilişkilerde etkisini göstermektedir. Bu doğrultuda enerji diplomasisinde üç temel özellik dikkat çekmektedir. Bu özelliklerden birincisi, enerji ve yakıt sanayisindeki Rus şirketlerinin devlet korumasında olması; ikincisi, Rusya'nın enerji ile ilgili politikalarında bölgesel temele odaklanmasıdır. Bir diğeri ise yakıt ve enerji alanında sahip olunan karşılaştırmalı üstünlüğün siyasi ve ekonomik avantaja dönüştürülmesidir.³⁸⁴ Fakat sadece enerji alanında kullanılan kaynakların tedarik edicisi olmak Rusya'nın dış politikasında hedeflediği bir yer değildir. Kendisini dünya enerji piyasasına yön veren bir ülke konumunda görmek isteyen Rusya, dünya petrol ve gaz piyasalarındaki yerinin güçlendirilmesine stratejik anlamda önem vermektedir.

Rusya'nın dış politikasına bölgeler bazında bakıldığında ise enerji arzında açık pozisyonda bulunan, dünyanın en büyük enerji ithalatçılarından

³⁸¹U.S. Energy Information Administration, "Russia Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Russia/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.4.

³⁸²BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

³⁸³Danila Bochkarev, **Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies**, London, GMB Publishing, 2006, s.1.

³⁸⁴Kevin Rosner, **Gazprom and the Russian State(Russian Foreign Energy Policy)**, London, GMB Publishing, 2006, ss. 273–274.

biri olan AB'nin, ülkenin enerji politikasında öncelikli hedefleri arasında olduğu görülmektedir. RF, yaptığı petrol ve doğalgaz ihracatları ile ülkesini ekonomik olarak canlandırmayı ve Avrupa gibi önemli bölgelere enerji ihraç ederek dünyada “enerji süper gücü” olmayı hedeflemektedir.³⁸⁵

‘Enerji süper gücü’ kavramı, hidrokarbon zenginliği olan bir ülkenin etkinliğinin artması sonucu küresel ekonominin de bu ülkeye bağımlı olması durumu olarak ifade edilmektedir.³⁸⁶ Özetle askeri ve siyasi bakımdan etkinliği azalan RF'nin, ekonomik vasıtalarla kendisini sistemin temel gücü haline getirmeye çalıştığı görülmektedir.³⁸⁷

Bunun yanında enerjinin diğer ülkelerle ilişkilerde baskı aracı olarak kullanılması Rus dış politikası açısından önemlidir. Bu doğrultuda enerjinin hangi amaçlar doğrultusunda baskı aracı olarak kullanıldığının bilinmesi gerekmektedir. Robert Robert Larsson'a göre enerjinin siyasi veya ekonomik baskı aracı olarak faydalanılmasında pek çok yol bulunmaktadır. Bunlar; tamamen veya kısmi olarak tedarikin kesilmesi, tedarikin kesilmesi yönünde tehditte bulunmak, fiyatlandırma politikası uygulamak, var olan enerji borçlarının kullanmak, yeni enerji borçları yaratmak ve şirketleri ve altyapıları devralmak olarak sayılabilir.³⁸⁸ RF'nin enerjiiyi baskı aracı olarak ilk kez 1992'de bölgedeki Rus ordusunun çekilmesine yönelik Baltık taleplerine misilleme olarak kullandığı görülmüştür. 1993 ve 1994 yıllarında Rusya, Ukrayna'yı gaz ödemelerini yapmasına zorlamak ve bu ülkedeki enerji altyapısını kontrol altına almak için bu ülkeye verdiği gazı azaltmıştır. Aynı zamanda 2004 yılında RF'nin tedarik kesintisi Beyaz Rusya'yı dolaylı olarak da Polonya ve Litvanya'yı etkilemiştir.³⁸⁹ En son 2009 yılının Ocak ayında Rusya'nın Ukrayna'ya gazı kesmesinden sadece bu ülke değil tüm Avrupa

³⁸⁵Eugene B. Rumer, **Russian Foreign Policy Beyond Putin**, London , Routledge Publishing, , 2007, s. 31.

³⁸⁶Eugene B. Rumer, **a.g.e.** , s. 57.

³⁸⁷Bobo Lo, **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, London, Blackwell Publishing, 2003, s. 66.

³⁸⁸Robert L. Larsson, “Russia’s Energy Policy: Security Dimensions and Russia’s Reliability as an Energy Supplier”, Mart 2006, (Erişim): <http://www2.foi.se/rapp/foir1934.pdf>, 12 Şubat 2012, s. 177.

³⁸⁹Keith C. Smith, “Russian Energy Policy and its Challenge to Western Policy Makers”, Mart 2008, (Erişim): http://csis.org/files/media/isis/pubs/080407_helsinki.pdf, 5 Mart 2012, s.4.

etkilenmiştir. Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan bu kriz, AB'nin de elini kolunu bağlamış ve böylece AB Rusya'ya olan aşırı bağımlılığın tehlikelerini görmeye başlamıştır.³⁹⁰

Sahip olduğu potansiyeller ile dünyadaki en önemli güç olmayı hedefleyen Rusya, bu hedefini gerçekleştirebilmek için Ortadoğu meselesine çok hassas bakmaktadır. Nitekim dünyada hâkim güç olabilmenin yolunun Ortadoğu'ya hâkim olmaktan geçtiği çok açıktır. Bu doğrultuda Rusya özellikle gücünü kaybettirecek ya da gücüne güç katacak olan Ortadoğu'daki kaynaklara büyük bir ilgi göstermektedir.³⁹¹ Bir başka deyişle Rusya'yı Ortadoğu'daki oyuna dâhil eden en önemli etkenlerin başında enerji ve hammadde kaynakları gelmektedir. Bu noktada Ortadoğu bölgesi, artık Rusya için stratejik öneme sahip yakın çevre olarak ifade edilmektedir.³⁹²

Bu doğrultuda RF, dünyada artan ABD ve emperyalist politikalarına karşı özellikle son dönemde Ortadoğu'da uygulanmaya çalışılan ABD politikalarının karşısında durduğunu açıkça ifade etmektedir. Ayrıca Ortadoğu bölgesinin enerji ve ham madde kaynakları için önceden mesafeli davrandığı Avrupa Birliği ile yakın ilişki içerisinde olma çabası da dikkat çekicidir. Bu yaklaşmanın temelinde AB ve Rusya politikalarının Ortadoğu Bölgesi'ne benzerlik göstermesi yatmaktadır.³⁹³ Diğer taraftan Rusya Devlet Başkanı Putin'in NATO'nun Libya'ya müdahalesinin enerji ve hammadde kaynaklarına yönelik olduğu açıklamasını yapması Rusya'nın bu bölgede ABD ve AB'ye karşı duruşunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.³⁹⁴ Rusya, İran ile ABD'ye ve diğer uluslararası kuruluşlara karşı olmasına rağmen Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirme çabasıdadır.

³⁹⁰Deniz Altınbaş, a.g.m. , s.31.

³⁹¹Haydar Efe, a.g.e. , s.77.

³⁹²Aslıhan Turan, "Hazar Havzası'nda Enerji Diplomasisi", **Bilge Strateji Dergisi, BİLGESAM Yayınları**, C.2, S.2, İstanbul, 2010, s. 53

³⁹³Aslan Yavuz Şir, "Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı", **Ortadoğu Analiz Dergisi, ORSAM Yayınları**, C.1, S.2, Ankara, 2009, s.30.

³⁹⁴Vatan Gazetesi İnternet Sayfası, "Putin: Libya Operasyonu Haçlı Seferlerini Çağırıyor", (Erişim): <http://haber.gazetevatan.com/putin-libya-operasyonu-haclı-seferlerini-cagristiriyor/366460/30/Haber>, 23 Mart 2012.

Son dönemde Ortadoğu'da yaşanan olaylara bakacak olursak Arap Baharı ile başlayan süreçte Rusya'nın Afrika kıtasından Mısır ve Libya'ya yapılan uluslararası müdahaleleri devlet başkanı düzeyinde eleştirdiği görülmektedir.³⁹⁵

ABD'nin Irak işgali Rusya için Ortadoğu'da yeni bir açılım yapmak adına bir fırsat olmuştur. Savaşın çıkacağı beklenirken Rusya'nın Irak'ta iki temel amacı olduğu söylenebilir. Bunların ilki, Irak'ın Rusya'ya olan borçlarını tahsil edebilmek; ikincisi, özellikle Rus petrol şirketleri için iş bağlantıları elde etmektir ki bunları yapabilmek ancak BM yaptırımları kalktığında mümkün olabilmektedir. Bu sebeple Rusya yaptırımların kaldırılması doğrultusunda çaba harcamıştır. 2000 yılının sonlarına doğru yaptırımlar ortadan kalkınca Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Rusya ile bağlantıların genişletilmesi yönünde adımlar atmıştır.³⁹⁶ Ancak Rusya denge siyasetine Irak konusunda da devam etmiş ve Irak'taki muhalefet ve ABD ile de bağlarını koparmamıştır. Rusya'nın bu tutumu Saddam Hüseyin'i tatmin etmemiştir.³⁹⁷

ABD'nin Irak saldırısı yakınlaştığında Rusya, Almanya ve Fransa ile birlikte bu saldırıya karşı çıkmıştır. ABD'nin Irak işgali sürecinde Rusya, dengeli bir siyaset izleyerek taraflarla bağlantı halinde olması seçeneklerini açık tutulmasını sağlamıştır. Bu tutum hem işgalin ardından BM'de alınan karardan ekonomik çıkarlar elde etmesini sağlamış hem de Putin'in gerek Rus kamuoyunda gerekse Müslüman dünyada prestij konusunda sıkıntı yaşamamasını sağlamıştır.³⁹⁸

Rusya'nın enerji şirketlerini kullanarak küresel anlamda politik nüfuzunun genişlemesini sağlamak Rus dış politikasının uygulanmasında

³⁹⁵ Haydar Efe, **a.g.e.** , s.76.

³⁹⁶ Sedide Kayrak, "Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası", BİLGESAM, 27 Şubat 2012, (Erişim):http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2092:rusya-federasyonunun-ortadoğu-politikasi&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136, 13 Mart 2012, s.15.

³⁹⁷ Robert Freedman, "Russian Policy Toward The Middle East Under Putin: The Impact of 9/11 And The War in Iraq", 2003, (Erişim):
<http://www.alternativesjournal.net/volume2/number2/Putin.pdf>, 25 Mart 2012, s.71.

³⁹⁸ Sedide Kayrak, **a.g.m.** , s.15.

önemli bir parçayı oluşturmaktadırlar.³⁹⁹ Bu anlamda Rus Şirketlerinin Irak petrollerine olan bu ilgisi yeni değildir. Ülke, Saddam Hüseyin döneminde de Irak petrollerine karşı aktif bir politika izlemiştir. Saddam Hüseyin de ABD ve İngiltere'ye karşı BM'nin bir diğer daimi üyesi olan Rusya'ya dayanma yolunu seçmiştir. Saddam Rusya ile aksayan petrol endüstrisinin teknolojik alt yapısının yenilenmesi ve bu ülke firmalarıyla beraber yapılacak üretim paylaşma anlaşmalarının hayata geçirilerek üretim artışı sağlanması konusunda anlaşmıştır. Rusya Saddam döneminde Lukoil'le 12 milyar varil rezerve sahip West Qrna-2 yatağında imtiyazlar elde etmiştir.⁴⁰⁰ Saddam Ruslarla "oil for food" kisvesinin altında petrol ticaretine girişmiş, Ruslar ise tüm petrolün üçte birini elde ederek, üçüncü taraflara satmışlar ve böylelikle çok büyük karlar elde etmişlerdir.⁴⁰¹ Sadece Irak'la ilgili bir paylaşım savaşı gibi görünen Güvenlik Konseyi'ndeki bu çatlak, aslında Soğuk Savaş döneminin çok merkezliliğe doğru giden sisteminde, ABD'nin hegemon olma isteğine temelden yapılan bir saldırıdır. Sonuçta Irak'ın Çin, Rusya ve Fransa ile petrol odağında ilişkilerini geliştirme girişimi, ideoloji sonrası dünyada gücün Anglo-Sakson kanat tarafından hangi oranda konsolide edilebileceğinin bir nevi sınanmasıydı.⁴⁰²

Irak'ta etkinliğini artırmaya çalışan Rusya'nın yanı sıra, Çin ile Fransa'nın da bulunması bu girişimin petrol üzerinden yapılan jeopolitik bir hamle olduğu fikrini güçlendirmektedir. ABD'nin İngiltere ile birlikte 20 Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesinin ardındaki en önemli neden, bu anlaşmaların ve bu anlaşmalar üzerinden Ortadoğu'da yaygınlaşabilecek yeni denge arayışının yaratabileceği maliyetin çok büyük olmasıdır.⁴⁰³ Nitekim işgalin ardından bu anlaşmalar iptal edilmiştir. Ancak 2009'da başlayan petrol sahalarının işletilmesi ihalelerinde Rusya kaybettiği sahaların işletilmesi hakkını geri kazanmak için ciddi mücadele vermiştir. Aralık 2009'da son

³⁹⁹Nina Poussenkova, "The Global Expansion of Russia's Energy Giants", **Journal of International Affairs**, C. 63, S.2, 2010, s. 118.

⁴⁰⁰Mert Bilgin, a.g.e. , s.33.

⁴⁰¹Mert Bilgin, a.g.e. , s.32.

⁴⁰²Mert Bilgin, a.g.e. , s.33.

⁴⁰³Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

bulan ikinci petrol ihalesi öncesinde Rusya Enerji Bakanı Sergey Şmatko, Rus enerji şirketleri yöneticileriyle birlikte 7 Eylül 2009 tarihinde Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Ziyaretin hedefinde, Irak'ın işgalinden önce 1997 yılında Bağdat ile imzalanan West Qrna–2 bölgesi petrol yatırımları ile ilgili anlaşmanın yenilenmesi vardır. Irak'ın SSCB döneminden kalan 12 milyar dolarlık borcunu silen Moskova, bunun karşılığında Bağdat'tan enerji yatırımları için bölge tahsis edilmesini talep etmektedir.⁴⁰⁴

ABD ve İngiltere'nin yanında, Çin ve Japonya'nın da Irak'taki enerji kaynakları konusunda anlaşmalar yapmasının Rusya'yı da harekete geçirdiği söylenebilir. Nitekim bu ziyaretten iki ay sonra ikinci tur petrol ihalesinin sonuçları açıklanmış ve Lukoil, West Qrna–2 petrol sahasının işletilme hakkını elde etmiştir. 100 milyar doları aşkın cirosuyla Rusya'nın en büyük petrol üreticisi olan Lukoil, Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde Norveçli ortağı Statoil ile birlikte West Qrna–2 sahasının işletim hakkını kazanmıştır. 12,4 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %56'sını alan şirket petrol sahasından günlük 1,8 milyon varil petrol üretimi yapmayı hedeflemektedir. Ayrıca şirket petrolün varil maliyetini ise 1,14 dolara getirmeyi planlamaktadır.⁴⁰⁵

Tablo 21: Rus Şirketlerinin Irak'taki Faaliyetleri⁴⁰⁶

Petrol Şirketleri	Petrol Sahası	Petrol Sahasının Rezervi (Milyar Varil)	Petrol Sahasındaki Payı
Gazprom	Barda	2	% 30
Lukoil	West Qrna–2	12,4	% 56

Bir diğer Rus şirketi olan Gazprom ise Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde Güney Koreli Kogas, Malezyalı Petronas ve Türk TPAO ortakları ile birlikte Barda sahasının işletim hakkını kazanmıştır. Şirket

⁴⁰⁴Ali Semir, "Rusya, Çin ve Japonya'nın Irak'taki Petrol Rekabeti!" (Erişim): <http://www.sde.org.tr/print.aspx?pageID=0&columnID=0&newsID=108>, 26 Mart 2012.

⁴⁰⁵Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

⁴⁰⁶Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

2 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %30'unu aldı. Ayrıca şirket petrol sahasından günlük 175 bin varil petrol üretmeyi ve petrolün varil maliyetini 5,5 dolara getirmeyi hedeflemektedir.⁴⁰⁷

2003 yılında Irak'ın işgalinden sonra Irak'ta yeteri kadar aktif olamayan Rusya'nın, ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından, ülkede siyasi ve ticari anlamda aktif rol oynamak istediği değerlendirilebilir. Bu nedenle Rusya'nın, Irak'taki enerji konusunda rolünü artırarak Çin ve Japonya'nın önüne geçme niyetinde olduğunu öngörebiliriz.

4.5. TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİK HAMLELERİ

4.5.1. Ülkenin Enerji Profili

Petrol ve doğalgazın taşınmasında bir geçiş koridoru olarak önemi her geçen gün artan Türkiye, enerji kaynakları açısından fakir bir ülkedir. Ülkenin enerji politikasının daha iyi anlaşılması için enerji sektöründe öne çıkan doğal kaynakların bir analizi yapılacaktır.

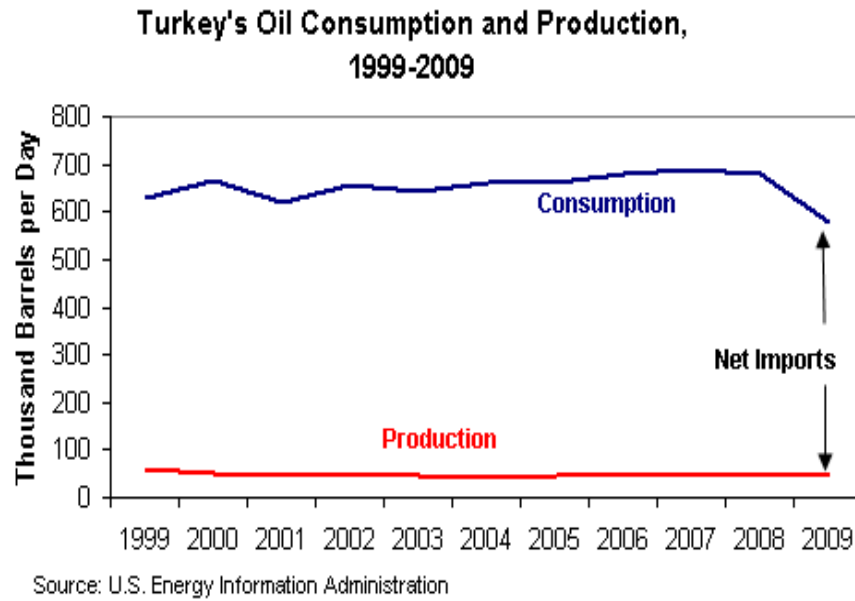
Türkiye enerji alanında azalan üretim ve artan tüketim oranlarıyla enerjiye yönelik büyük bir ihtiyaç duymaktadır. Ülkenin enerji tüketiminde petrolün rolü çok büyüktür. Enerji tüketiminde petrolün oranı %33'tür. Ülke enerji tüketiminde doğalgazın yeri ise %30'tür. Enerjinin geri kalan %27'lik kısmı da kömür, nükleer ve yenilenebilir kaynaklardan karşılanmaktadır.

Ülkenin petrol profiline daha yakından bakacak olursak ülkenin petrol rezervinin 2010 yılı itibariyle yalnızca 291 milyon varil olduğu görülmektedir. Yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 17,2 yıllık bir ömrü bulunmaktadır.⁴⁰⁸ Rezerve bağlı olarak ülkenin petrol üretimi de yok denecek kadar azdır. Son on yılda Türkiye petrol üretiminde %4 oranında düşüş gözlenmiştir. 2010 yılında günlük petrol üretimi sadece 47 bin varildir. Bu rakam ülkenin ihtiyacı olan petrolü karşılamaktan uzaktır.

⁴⁰⁷Hakan Demir, **a.g.e.** , s.20.

⁴⁰⁸Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.16.

Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi ülkenin petrol tüketimi yıllara göre fazla değişmemekle birlikte petrol üretiminin bir hayli üstündedir. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre ülkenin günlük petrol tüketimi 624 bin varildir. Bu rakam dünya tüketiminin %0,7'si demektir.⁴⁰⁹ Ülkenin 2010 yılında ithal ettiği petrol miktarı günlük 580 bin varildir.

Şekil 32: Türkiye Petrol Üretim-Tüketim- İthalat Miktarı⁴¹⁰

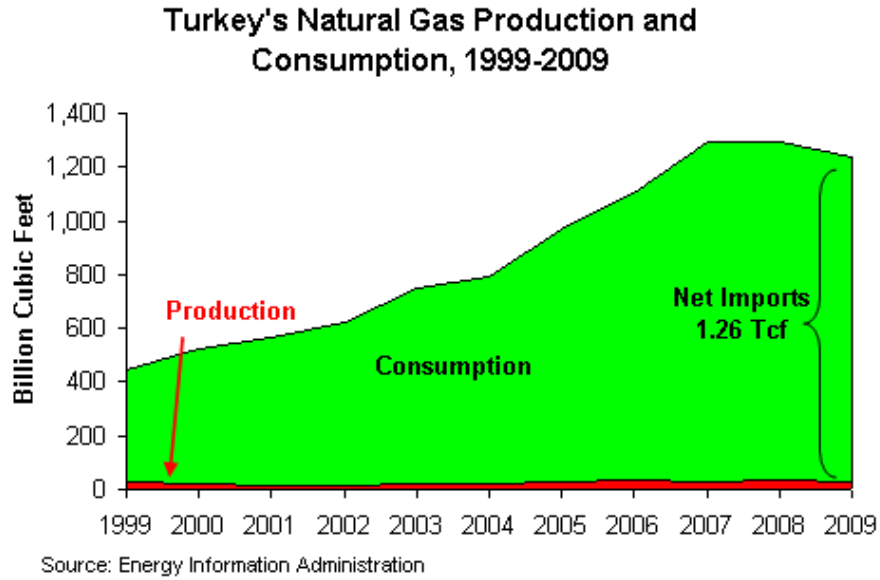
Ülkenin doğalgaz kaynaklarına bakıldığında da aynı tablo karşımıza çıkmaktadır. 2010 yılı yurtiçi üretilebilir doğalgaz rezervi 6,2 milyar metreküptür. Yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi doğalgaz rezervinin 8,6 yıllık bir ömrü bulunmaktadır.⁴¹¹ Rezerve bağlı olarak ülkenin doğalgaz üretimi de yok denecek kadar azdır. Doğalgaz üretimi 2001 yılından itibaren yükselişe geçmiştir ve 2008 yılında 1 milyar metreküp üretim ile tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak bu artış 2009 yılında itibaren ekonomik kriz dolayısıyla azalarak 2010 yılında 726

⁴⁰⁹BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

⁴¹⁰U.S. Energy Information Administration, "Turkey Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Turkey/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.2.

⁴¹¹Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...**, s.16.

milyon metreküp olarak gerçekleşmiştir.⁴¹² Bu rakam ülkenin ihtiyacı olan doğalgazı karşılamaktan uzaktır. Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi ülkenin doğalgaz tüketimi son 10 yılda çok ciddi şekilde artmıştır. 2000 yılında ülkenin doğalgaz tüketimi 15 milyar metreküpken bu rakam 2010 yılında %250 artarak 39 milyar metreküpe çıkmıştır. Bu rakam dünya tüketiminin %1,2'si demektir.⁴¹³ Aşağıdaki şekilden de görüleceği gibi ülkenin doğalgaz ithalatı her geçen yıl artarak 2010 yılında 37 milyar metreküpe ulaşmıştır.

Şekil 33: Türkiye Doğalgaz Üretim-Tüketim- İthalat Miktarı⁴¹⁴

4.5.2. Ülkenin Irak Politikası

Petrol ve doğalgazın taşınmasında bir geçiş koridoru olan Türkiye'nin enerji tüketimi her geçen gün artmaktadır. BP'nin 2011 yılı dünya enerji raporuna göre Türkiye'nin petrol üretimi yok denecek kadar azken, ülkenin dünya petrol tüketimindeki payı %0,7'dir. Günlük 624 bin petrol tüketen ülke bunun 580 bin varilini dışarıdan ithal etmektedir. Ülkenin 2010 yılında

⁴¹²Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO), **2010 Yılı Ham Petrol Ve...** , s.15.

⁴¹³BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

⁴¹⁴U.S. Energy Information Administration, "Turkey Country Analysis Brief", (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Turkey/pdf.pdf>, 01 Mart 2012, s.5.

petrolde dışa bağımlılığı %92'dir.⁴¹⁵ Yıllık 39 milyar metreküp doğalgaz tüketen ülkenin dünya doğalgaz tüketimindeki payı yine %1,2'dir. Doğalgazda dışa bağımlılık ise %97 dolaylarındadır.⁴¹⁶

Tablo 22: Türkiye'nin Ükelere Göre Petrol İthalat Miktarları⁴¹⁷

Ülke	Payı (%)		
	2008	2009	2010
İran	36	23	43
Rusya	33	41	20
S.Arabistan	14	15	12
Irak	9	12	12

Yukarıdaki şekilden de görüleceği gibi Türkiye'nin petrol ithalatında Ortadoğu bölgesi ve Rusya'ya olan bağımlılığı dikkat çekiyor. Türkiye 2010 yılında petrol ihtiyacının %43 gibi büyük bir oranını İran'dan ithal etmektedir. İran'ın ardından % 20'lik oranla Rusya gelmektedir. Suudi Arabistan'ın Türkiye petrol ithalatında oranı ise %12'dir. Türkiye'nin Irak'tan ithal ettiği petrol miktarı 2010 yılında günlük 70 bin varilde kalmıştır.⁴¹⁸ Bu rakam Türkiye'nin günlük petrol ihtiyacının %12'sidir. Irak'ın günlük petrol ihracatının ise %4'üdür. Ayrıca buradan Türkiye'nin petrolde Irak'a ABD ve AB'den daha fazla bağımlı olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkenin yüksek oranda petrol ithalatına bağlı olması ciddi oranda ekonomik yükü de beraberinde getirmektedir. 2000 yılından itibaren ülkenin dışarıdan ithal ettiği petrole ödediği para her geçen yıl artmıştır. 2000 yılında petrole ödenen para 9,5 milyar dolarken 2008 yılında bu rakam 5 kat artarak

⁴¹⁵BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.9.

⁴¹⁶BP Resmi İnternet Sitesi, "Statistical Review of World Energy...", s.23.

⁴¹⁷Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), **2010 Petrol Piyasası Sektörel Raporu**, Ankara, 2011, s.14.

⁴¹⁸Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), **2010 Petrol Piyasası Sektörel Raporu...** s.14.

48 milyar dolara çıkmıştır.⁴¹⁹ Ancak 2008 yılındaki ekonomik krizden dolayı bu rakam 2009 yılında 30 milyar dolara gerilese de 2010 yılında tekrar 38,5 milyar dolarlar seviyesine çıkmıştır.⁴²⁰

Literatürde de belirtildiği gibi artık 21'inci yüzyılda enerji ve hammadde kaynaklarına sahip olmak tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte bunun yanında bu kaynakların güvenli, hızlı, ucuz ve istikrarlı bir şekilde istenen yere ulaştırılması da çok büyük önem taşımaktadır. Türkiye de bu açıdan zengin enerji kaynaklarına sahip olmasa da doğalgaz ve ham petrolün güvenli yollarla ihtiyaç duyulan pazarlara iletilmesi konusunda stratejik nokta olmayı hedeflemektedir. Nitekim Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya ve jeopolitik konumuyla enerji nakil hatları konusunda vazgeçilemez bir ülke olması itibariyle bölgenin önde gelen tüketim ve transit terminali olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Halen Türkiye'de yapımı biten, devam eden ve proje aşamasında olan doğalgaz ve ham petrol boru hatları, Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının batıdaki ülkelere taşınması adına Türkiye'yi uluslararası arenada daha üstün bir yere getirmektedir. Tabii ki bu çalışmaların Türkiye'nin AB'yle olan ilişkilerini daha da iyileştirmesi ve AB üyeliğine olumlu etkilerinin olması düşünülmektedir. Geçmişte İran'ın kış aylarında Türkiye'ye doğalgaz vermeyi kesmesinden kaynaklanan kriz gibi başka krizlerin yaşanması için yeni hatların oluşturulması Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır.⁴²¹

Dünya enerji arzının karşılanmasında Türkiye enerji koridoru olarak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi ise Türkiye'nin, Ortadoğu'dan Güney Afrika'ya kadar enerji kaynaklarının aktarılmasında coğrafi konum, güvenlik, uygunluk, siyasal istikrar ve işletim garantörlüğü bakımından rakipsiz olarak görülmesidir.⁴²² Enerji hatlarının gelişerek Avrupa ülkelerine ilerlemesi

⁴¹⁹Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, "Value Of Oil Imports", (Erişim): http://www.indexmundi.com/turkey/oil_imports.html, 01 Mart 2012.

⁴²⁰Elektrik Üreticileri Derneği Resmi İnternet Sitesi, "Enerji İthalatı İçin 40 Milyar Dolar Ödedik", <http://www.eud.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF2BD1C92DB6F52C54>, Erişim: 26 Mart 2012.

⁴²¹Haydar Efe, **a.g.e.**, s.74.

⁴²²İlyas Kamalov, "Türkiye'nin Enerji Koridoru Hayali Gerçek Oluyor", 9 Ocak 2012, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3050>, 12 Mart 2012.

Türkiye'ye o ölçüde menfaat sağlayacaktır ve böylece Türkiye Doğu ile Batı arasında enerji koridorunun kilit ülkesi haline gelecektir.⁴²³

Dünya siyasetinde çok çeşitli niteliklere sahip Türkiye'nin belirlediği enerji stratejisinin öncelikleri arasında; enerji kaynaklarını çeşitlendirerek enerji mahkûmiyetinden kurtulmak, enerji arzı güvenliğini sağlamak ve böylece yer aldığı bölgede sözü geçen ve önde gelen transit terminali olmak yer almaktadır.

Dışa olan bağımlılığını önlemek için enerji ihtiyacının yarısını dışarıdan temin eden AB, ithalat kaynaklı riskleri minimuma düşürmek amacıyla alternatif üretici ve taşıyıcılara ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden bu konu Türkiye'nin arz güvenliği politikasını da yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye'nin de yer aldığı Ortadoğu bölgesinde diğer alanlarda olduğu gibi enerji alanında da iki önemli aktör olan ABD ve Rusya Federasyonu hâkimiyet mücadelesi vermektedir.⁴²⁴ Enerji konusunda çok stratejik bir konumda olan Türkiye ise bu hâkimiyet mücadelesinden çok derinden etkilenmektedir. Ortadoğu coğrafyasında bulunan ham petrol ve doğalgaz kaynaklarının doğu ve batı enerji koridoru ile Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara ulaştırılmasında Türkiye tam bir koridor görevi görmektedir. Bu noktada ABD ve Rusya'nın Türkiye'nin içinde bulunduğu bu koridorun oluşturulmasını kendi çıkar politikalarına göre destek vermesinin yanında çıkarlarına ters düşen durumlarda ise bu oluşumu engelleme çabasına girdikleri görülmektedir. ABD, Türkiye'nin Rusya ile enerjide işbirliğine gitmesine pek sıcak bakmamaktadır. ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı Rusya'nın güç dengesinde eksenini daralttığından Rusya ABD'yi Ortadoğu'da istememektedir. Bu nedenle Türkiye enerji hamlelerinde ABD ile Rusya Federasyonu arasında sıkışmaktadır.⁴²⁵

⁴²³Sedat Laçiner, a.g.m. , s.36–66.

⁴²⁴Dr. Gamze Güngörmüş Kona, "Orta Doğu Siyasetini Belirleyen Üç Temel Aktör: Türkiye-A.B.D-Rusya Federasyonu", (Erişim): http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=520%3Aorta-dou-siyasetini-belirleyen-uec-temel-aktoer-tuerkiye-abd-rusya-federasyonu&catid=37%3Aorta-dou-calmalar-makale-ve-raporlar&Itemid=320&lang=tr, 26 Mart 2012, s.1.

⁴²⁵Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAE), "Türkiye'nin Enerji Satrançı", Ekim 2007, (Erişim): http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, 25 Mart 2012, s.1–6.

Avrupa Birliği'nin nükleer faaliyette bulunduğunu gerekçe göstermesiyle İran'dan aldığı petrolü kesmeye karar vermesi Türkiye'nin İran politikasında bakışını değiştirmiştir. Bu doğrultuda petrol ithalatında %43 oranında İran'a bağımlı olan Türkiye İran'dan alınacak petrol miktarını azaltma kararı almıştır. Nitekim Türkiye, İran'dan alınan ham petrolün 1 milyon tonunu Libya'dan alma kararı almıştır.⁴²⁶ Aynı zamanda İran'dan temin edilen petrolün yerine farklı kaynaklar arayışına giren Türkiye, Libya'nın yanı sıra Irak'a dikkat kesilmiş durumdadır. Irak'taki petrol üretiminin üçte ikisi Güney Irak'tan, kalan kısmı ise Kuzey Irak'tan sağlanmaktadır.⁴²⁷ Kuzey Irak petrolerinin taşınmasında tek yol olan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı için 2010 yılında iki ülke bakanlarının katılımı ile Kerkük-Yumurtalık ham petrol boru hattı anlaşması imzalanmıştır. On beş yıl geçerliliği olan bu anlaşmayla hattan taşınacak petrolden Türkiye varil başına 1 dolar alacaktır.⁴²⁸ 23 Ocak 2012'de Brüksel'de alınan bir kararla, AB ülkeleri İran'dan petrol alımını durduracaklarını açıklamışlardır. Şayet İran nükleer silahlanma çalışmalarını durdurmazsa, 1 Temmuz 2012'den itibaren bu karar uygulamaya konulacaktır. AB'nin aldığı bu karara misilleme olarak İran İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya ve Yunanistan'dan oluşan beş Avrupa ülkesine yapılan petrol ihracatını durdurma kararı almıştır. Ayrıca İran Basra Körfezi'ndeki petrol taşımacılığında kilit noktada olan Hürmüz Boğazı'nı kapatma tehdidini sık sık tekrarlamaktadır.⁴²⁹ Petrol ihracatının %80'ini Basra Körfezi'nden yapan Irak Hürmüz Boğazı'ndaki bu gerginliği endişe ile takip etmektedir. Üretilen petrolün ihracatında Hürmüz Boğazı'na daha fazla bağımlı kalmak istemeyen Irak yönetimi Kerkük Yumurtalık boru hattının kullanım kapasitenin artırılmasını planlanmaktadır. Günlük 1,6

⁴²⁶Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, "Türkiye'den İran Petrolüyle İlgili Önemli Karar", (Erişim): <http://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-iran-petroluyle-ilgili-onemli-karar-34695.html>, 26 Mart 2012.

⁴²⁷Mert Bilgin, a.g.e. , s.34.

⁴²⁸Dünya Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, "Kerkük-Yumurtalıktan 15 Yıl Daha Ham Petrol Akacak", (Erişim): <http://www.dunya.com/kerkuk-yumurtaliktan-15-yil-daha-ham-petrol-akacak-100629h.htm>, 1 Nisan 2012.

⁴²⁹Habertürk Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, "İran, Hürmüz Boğazı'nı Kapatma Tehdidini Yineledi", (Erişim): <http://www.haberturk.com/dunya/haber/700946-iran-hurmuz-bogazini-kapatma-tehdidini-yineledi-video>, 1 Nisan 2012.

milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip olan bu hat yalnızca 450 bin varil kapasite ile çalışmaktadır. Bu rakamın ilk etapta 850 bin varile çıkartılması hedeflenmektedir.⁴³⁰

Türk şirketlerinin de ülkenin bu politikası gereği faaliyetlerini Kuzey Irak'ta yoğunlaştırdığı görülmektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi Türk firmalarıyla ciddi üretim paylaşımı anlaşması yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Genel Enerji, Ber Bahr sahasında %40, Dohuk sahasında %40, Miran sahasında %18.75 hisseye sahiptir. Petoil, Bina Bawi sahasında %23, Pulkhana sahasında %20, Shakal sahasında %9, Chia Surkh sahasında %20 hisseye sahiptir. Doğan Holding'in Khalakan sahasında hissesi %80'dir. Petroquest (Çalık Enerji)'nin Sulevani sahasında hissesi %80 ve Central Dohuk sahasında ise %30'tur.

Tablo 23: Türk Şirketlerin Kuzey Irak'taki Faaliyetleri⁴³¹

Petrol Şirketleri	Petrol Sahası	Petrol Sahasındaki Payı
Genel Enerji	Ber Bahr	%40
Genel Enerji	Dohuk	%40
Genel Enerji	Miran	%18.75
Genel Enerji	Taq Taq	%44
Genel Enerji	Tawke	%25
Genel Enerji	Chia Surkh	%20
Petoil	Bawi	%23
Petoil	Pulkhana	%20
Petoil	Shakal	%9
Petoil	Chia Surkh	%20
Doğan Holding	Khalakan	%80
Petroquest	Sulevani	%80
Petroquest	Dohuk	%30

TPAO ise daha çok güneydeki petrol sahalarına yönelmiş durumdadır. TPAO Aralık 2009'da tamamlanan ikinci tur petrol ihalesinde Güney Koreli

⁴³⁰ Haber7 Resmi İnternet Sitesi, "Kerkük-Yumurtalık'tan 450 Bin Varil Petrol", (Erişim): "<http://www.haber7.com/haber/20120127/KerkukYumurtaliktan-400-bin-varil-petrol.php>, 1 Nisan 2012.

⁴³¹ Hakan Demir, **a.g.e.**, s.11.

Kogas, Malezyalı Petronas ve Rus Gazprom ortakları ile birlikte Barda sahasının işletim hakkını kazanmıştır. Şirket 2 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %7,5'ini almıştır. Şirket petrol sahasından günlük 175 bin varil petrol üretimi ile petrolün varil maliyetini 5,5 dolara düşürmeyi hedeflemektedir.⁴³² TPAO, Çinli ortağı CNOOC şirketi ile birlikte Missan sahasının işletim hakkını da kazanmıştır. Şirket 3,2 milyar varil petrol rezervi bulunan sahanın işletim hakkının %11,25'ini almıştır. Petrol sahasından günlük 450 bin varil milyon petrol üretimi hedefleyen şirket petrolün varil maliyetini ise 1,5 dolara getirmeyi hedeflemektedir.⁴³³

Tablo 24: TPAO'nun Irak'taki Faaliyetleri⁴³⁴

	Saha Rezervi	Sahadaki Payı
Barda Petrol Sahası	2 Milyar Varil	%7,5
Missan Petrol Sahası	3,2 Milyar Varil	%11,25
Mansuriye Doğalgaz Sahası	850 Milyar Metreküp	%37,5
Siba Doğalgaz Sahası	42 Milyar Metreküp	%37,5

TPAO, Eylül 2010'da sonlanan üçüncü tur enerji ihalesinde ise Mansuriye ve Siba doğalgaz sahalarının işletim hakkını kazanmıştır. Koreli ortağı KOGAS ile 850 milyar metreküp rezervi bulunan Mansuriye doğalgaz sahasının işletim hakkının %37,5'ni satın alan TPAO, doğalgaz sahasından 13 yıl boyunca günlük 6 milyon 428 bin metreküp doğalgaz çıkarmayı hedeflemektedir. 1 varil petrole denk gelen doğalgazın çıkarma ücreti ise 7 doları bulmaktadır. TPAO Kuveytli ortağı ile 42 milyar metreküp rezerve sahip Siba doğalgaz sahasının %37,5'nin işletim hakkını da almıştır. TPAO 1 varil petrole denk gelecek doğalgazın çıkarma ücretinin 7,5 dolar olarak

⁴³²Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

⁴³³Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

⁴³⁴Hakan Demir, **a.g.e.**, s.20.

belirlendiği Siba sahasında 9 yıl boyunca günlük 2 milyon 857 bin metreküp doğalgaz çıkarmayı amaçlamaktadır.⁴³⁵

Nitekim Irak'tan doğalgaz ithal edilmesinin nnn açılmasıyla EPDK 2 yıl sonra gaz ithalatının yapılabilceğini açıklamıştır. Buna göre Türkiye Irak'tan, 2014 yılında yıllık 0,7 milyar metreküp, 2015 yılında 1,5 milyar metreküp, 2016 yılında 2,5 milyar metreküp, 2017'den sonra ise 3 milyar metreküp doğalgaz ithalatı yapabilecektir.⁴³⁶

Türkiye ABD'nin çekilmesinden sonra dikkatini daha çok Kuzey Irak'a yönlendirmiş durumdadır. Türkiye'nin buradaki asıl çıkarı, en azından bir üretim paylaşma anlaşması elde etmek ve Kerkük'ten çıkan tüm petrolün Yumurtalık'a akmasını temin etmektir. Kerkük'te elde edilecek bir kuyu dahi Türkiye'ye önemli kazanımlar sunarken, Türkmenlerin varlığının daha rahat konsolide edilmesini sağlayacaktır.⁴³⁷

---

⁴³⁵Hakan Demir, **a.g.e.** , s.20.

⁴³⁶EPDK Resmi İnternet Sayfası, (Erişim):

<http://www.epdk.gov.tr/web/guest;jsessionid=C29C0B6A8DEC8D2CF37E603ED061614E>, 1

Nisan 2012.

⁴³⁷Mert Bilgin, a.g.e. s.37.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Büyük endüstri ülkelerinin nüfusu dünya nüfusunun yüzde 30'u kadar olduğu halde, dünyada kullanılan enerjinin yüzde 84'ü bu ülkeler tarafından tüketilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde yaşayanlar dünya nüfusunun yüzde 20'sini oluşturmakta fakat enerjinin ancak yüzde 1'ini kullanabilmektedir. Bu noktada dünya enerji kaynaklarının üçte ikisine sahip olan Ortadoğu'da, petrol ve doğalgazın çıkarılma ve ihracının kontrolü konusundaki yarış bugün dünyanın en önemli güç mücadelesi olarak görülmektedir. Nitekim 21'inci yüzyıl Afganistan ve Irak'taki iki sıcak savaşla başlamıştır. Bu savaşlarda başı çeken aktör günümüzün de tek süper gücü olan ABD'dir. Ayrıca yeniden süper güç olma gayretindeki Rusya ile süper güç olma potansiyeli olduğu düşünülen Çin de uluslararası arenada yakından takip edilen iki diğer aktördür. Bir diğer aktör ise her ne kadar bütüncül bir politika takip edemese de Avrupa Birliği'dir. Bölgesel aktör olarak ise Türkiye ön plana çıkmaktadır.

ABD'nin petrolde dışa bağımlılığı %60, Ortadoğu'ya bağımlılığı ise %15'dir. Çin'in petrolde dışa bağımlılığı %65, Ortadoğu'ya bağımlılığı ise %40'dır. Durum Avrupa Birliği için de farklı değildir. AB'nin petrolde dışa bağımlılığı %82, Ortadoğu'ya bağımlılığı ise %20'dir. Bir diğer süper güç olan Rusya'ya bakıldığında farklı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin doğalgaz rezervinin dünya doğalgaz rezervindeki payı %24'dür. En büyük doğalgaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı olan Rusya petrolünün %81'ini Avrupa'ya göndermektedir. Irak açısından duruma bakacak olursak, ülke petrol ihracatının %23'nü Amerika'ya, %12,5'ni Çin'e, %20'sini Avrupa Birliği'ne yapmaktadır. Irak ürettiği petrolün yarısından fazlasını bu 3 ülkeye göndermektedir.

Küresel güçlerin Ortadoğu bölgesine bağımlılık düzeyleri böyleyken, 2003'ten beri ülkeyi işgal eden ABD'nin, 2011 yılının sonu itibarıyla Irak'tan çekilmesi birçok parametreyi değiştirecek potansiyele sahiptir. ABD'nin çekilmesi ülkede etnik ve mezhepsel çekişmenin dozajının giderek artmasına

neden olmuştur. Sonuçta enerji kaynakları açısından Irak'ta etnik, politik, mezhepsel vb. grupların katıldığı, uluslararası boyutta yoğun bir yönlendirme ve baskınının olduğu, gün geçtikçe daha da kızışan bir iktidar ve güç mücadelesi yaşanmaktadır. Bu durum küresel ve bölgesel güçlerin ülke üzerine enerji-politik hamleler geliştirilmesini de beraberinde getirmektedir.

ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinin en önemli etkisi ABD'nin doğal olarak bu ülkedeki etkinliğinin zayıflaması olacaktır. Ancak, bu durum ABD'nin Irak'tan tamamen vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. ABD, Irak'tan askerlerini çekmiş olsa da Körfez bölgesindeki üslerini korumaya devam etmektedir. Bu da ABD'nin Körfez üzerinden gerektiğinde bölgeye güç enjekte etmesini sağlayacaktır. Amerika'nın ülkedeki siyasi gücü kısmen zayıflasa da ekonomik etkinliği devam etmektedir. 2003 işgali sonrasında Irak'ın petrol ve türevlerinden elde edilen gelirler Amerikan Federal Rezerv Bankası'nda Irak Merkez Bankası adına oluşturulan Irak Kalkınma Fonu hesabına aktarılmıştır. Bu açıdan Irak'ın petrol gelirlerinin harcanması konusunda Amerikan Federal Rezerv Bankası önemli bir güce sahiptir. Günümüzde de Irak maliyesinin ABD'nin kontrolünde olduğu söylenebilir. Ayrıca ABD'de Irak'tan çekilmesinin ardından doğan politik boşluğu petrol şirketiyle işbirliği yaparak doldurma yoluna gitmeyi amaçlamıştır. Nitekim çekilmenin hemen öncesinde ABD'li Exxon Mobil'in bölgesel Kürt yönetimi ile kuzey Irak petrolünün işletilmesi için dev bir anlaşma imzalaması buna örnektir. Çin'in Ortadoğu'ya bağımlılığı ABD'den çok daha fazladır. Dolayısıyla bu bölgedeki enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmak Çin için daha önemlidir. Ortadoğu ülkeleri özellikle de Irak, Çin açısından mutlak surette sağlam ilişkiler kurulması gereken devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile doğan boşluğu Çin'in doldurmak isteyeceği açıktır. Çin, 2009'dan bu yana üç kez yapılan enerji ihalelerinde önemli kazanımlar elde etmiştir. 2012'de tamamlanması beklenen dördüncü tur enerji ihalesinde de önemli kazanımlar elde etmek ve ülkedeki yerini sağlamlaştırmak istemektedir. Durum Avrupa Birliği açısından da farklı değildir. AB enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak için Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının daha etkin kullanımını amaçlamaktadır. Bu noktada

AB'nin Irak'taki faaliyetlerini gün geçtikçe arttırdığı görülmektedir. Nitekim Irak Petrol Bakanlığı tarafından açılan enerji ihalelerinde Avrupalı şirketler hemen hemen tüm önemli petrol sahalarında işletim hakkı kazanmıştır. Ancak Avrupa Birliği kendi içinde Irak'a karşı ortak bir siyaset geliştirme çabasında olmasına rağmen ABD ve Rusya'nın engeli ile birlik, ortaya net bir strateji koyamamaktadır. ABD ile birlikte ülkeyi işgal eden İngiltere ülkedeki askeri misyonuna Mayıs 2011'de resmen son vermiştir. Ülke, Amerika'nın da askerlerini çekmesiyle birlikte Irak'taki önemli dayanak noktalarından birini daha kaybetmiştir. İngiltere'nin amacı İşgal sonrası dönemde ülkenin enerji alanlarının işletilmesi noktasında kazandığı mevziyi korumak olacaktır. Fransa ve İtalya ise Saddam Hüseyin döneminde Irak petrollerine karşı aktif bir politika izlemiş ve bu dönemde önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak İşgalin ardından bu anlaşmalar iptal edilmiştir. Fransa ve İtalya'nın amacı ABD ve İngiltere'nin askerlerini çekmesinin ardından doğan boşluğu doldurmaya çalışıp, eski kazanımlarını tekrar elde etmek olacaktır.

Sahip olduğu potansiyeller ile dünyadaki en önemli güç olmayı hedefleyen Rusya, bu hedefini gerçekleştirebilmek için Ortadoğu meselesine çok hassas bakmaktadır. ABD'nin Irak'ı işgali Rusya için Ortadoğu'da yeni bir açılım yapmak adına bir fırsat olmuştur. ABD'nin Irak saldırısı yakınlaştığında Rusya, Almanya ve Fransa ile birlikte bu saldırıya karşı çıkmıştır. Ancak, 2003 yılında ülkenin işgalinden sonra Irak'ta yeteri kadar aktif olamayan Rusya'nın, ABD'nin çekilmesinin ardından, ülkede siyasi ve ticari anlamda aktif rol oynamak istediği açıktır. Bu nedenle Rusya'nın, Irak'taki enerji konusunda rolünü artırarak Çin ve Japonya'nın önüne geçme niyetinde olduğunu öngörebiliriz. Türkiye ise ABD'nin çekilmesinden sonra dikkatini daha çok Kuzey Irak'a yönlendirmiş durumdadır. Türkiye'nin buradaki asıl çıkarı, en azından bir üretim paylaşma anlaşması elde etmek ve Kerkük'ten çıkan tüm petrolün Yumurtalık'a akmasını temin etmektir. Kerkük'te elde edilecek bir kuyu dahi Türkiye'ye önemli kazanımlar sunarken, Türkmenlerin varlığının daha rahat konsolide edilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Basılı Kaynaklar

- 1- ACAR, Çağdaş, BÜLBÜL, Sevtaç, GÜMRAH Fevzi, METİN, Çiğdem, PARLAKTUNA, Mahmut, “*Petrol ve Doğalgaz*”, ODTU Yayıncılık, Ankara, 2007.
- 2- ALEMDAROĞLU, Nusret, “Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye’nin Önündeki Fırsatlar”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2007.
- 3- ANDERSON, Liam, STANSFIELD, “*The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?*”, Palgrave Macmillan, New York, 2004.
- 4- ARMAOĞLU, Fahir, “*20. YY Siyasal Tarihi*”, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- 5- ARI, Tayyar, “*Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*”, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- 6- AYDIN, Mustafa, ÖZCAN, Nihat Ali, KAPTANOĞLU, Neslihan, “*Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği Ve Türkiye*”, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II, Ankara, 2007.
- 7- AYHAN, Veysel, “*Ortadoğu ve Petrol İmparatorluk Yolu*”, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2009.
- 8- BOCHKAREV, Danila, “*Russian Energy Policy During President Putin’s Tenure Trends & Strategies*”, GMB Publishing, London, 2006.
- 9- BRZEZİNSKİ, Zbigniew, “*Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri*”, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2005.
- 10- ÇAKMAK, Cenap, ÇOLAK, Fadime Gözde, “*ABD’nin Irak’tan Çekilmesi Ve Türkiye’ye Etkileri*”, İstanbul, BİLGESAM, 2011.
- 11- DAVUTOĞLU, Ahmet, “*Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*”, Küre Yayınları, İstanbul, 2010.
- 12- DEMİR, Hakan, “*Irak’ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar Ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz*”, ORSAM, Ankara, 2012.

- 13- EFE, Haydar, “*Türkiye’nin AB’nin Enerji Arz Kaynaklarını Çeşitlendirme Politikalarına Muhtemel Katkıları*”, 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- 14-ERKMEN, Serhat, “*Irak’ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler*”, ORSAM, Ankara, 2011.
- 15-GÖZEN, Ramazan, “*Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*”, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.
- 16-GÜRSON, Poyraz, “*Suriye, ABD’nin Ortadoğu Politikaları*”, Atılım Üniversitesi Yayınları, 32. İşletme Fakültesi Yayınları No: 3, Desen Ofset A.Ş., s.186.
- 17- JAREER E. , AMY M.Jafee, “*Iraq Oil Potential and Implications for Global Oil Markets and OPEC Politics*”, James A. Baker III Institute For Public Policy, Rice University, Texas, 2011.
- 18- LO, Bobo, “*Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*,” Blackwell Publishing, London, 2003.
- 19- MCMİLLAN, Joseph, “*U.S. Interests and Objectives, The United States and Persian Gulf: Reshaping Security Strategy For The Post-Containment Era*”, National Defense University Press, Washington, 2003.
- 20- ORAN, Baskın, *Kalkık Horoz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- 21- ÖZHAN, Taha, “*Petrol Fiyatları*”, SETA, Ankara, 2005.
- 22- PALABIYIK, Hamit, YAVAŞ, Hikmet, AYDIN, Murat, “*Nükleer Enerji ve Sosyal Kabul*”, Usak Yayınları, Ankara, 2010.
- 23- PAMİR, A. Necdet, “*ABD, AB, Rusya ve Çin’in Enerji İhtiyaçları ve Stratejileri*,” Sempozyum: Türkiye’nin Enerji Stratejisi Ne Olmalıdır? (26–27 Ocak 2006), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006.
- 24- ROSNER, Kevin, “*Gazprom and the Russian State(Russian Foreign Energy Policy)*”, GMB Publishing, London, 2006.
- 25- RUMER, Eugene, “*Russian Foreign Policy Beyond Putin*”, Routledge Publishing, London, 2007.
- 26- RUSSELL, Malcom B. “*The Middle East and South Asia*”, Stryker-Post Publications, ABD, 1999.

- 27- SEVİL, Yıldırım, “*Dünyada ve Türkiye’de Petrol*”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2003.
- 28- TOMANBAY, Mehmet, “*Dünya Su Bütçesi ve Ortadoğu Gerçeği*”, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1998.
- 29- TÜMERTEKİN, Erol, ÖZGÜÇ, Nazmiye, “*Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma*”, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1999.
- 30- ULUTAŞ, Ufuk, TORLAK, Furkan, “*Çekilme Sonrası Irak’ta Düzen Arayışı, Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği Ve Türkiye*”, SETA, Ankara, 2011.
- 31- YÜCEL, F. Behçet, “*Enerji Ekonomisi*”, Akay Ofset Matbaacılık, Ankara, 1994.

2. Makaleler

- 1- AKBAŞ, Zafer, “*Küresel Ekonomik Krizlerin Önemini Artırdığı Enerji Kaynakları Üzerinden Yaşanan Rekabetin Uluslararası İlişkilerde Etkisi*”, (Erişim): <http://web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/2.pdf>, 21 Ocak 2012.
- 2- BAYKAÇ, H. Naci, “*Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi*”, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM), 21 Ocak 2007, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/a1156.html>, 17 Şubat 2012.
- 3- BAYKAÇ, H. Naci, YENİLMEZ, Füsün, “*Türkiye’de Petrol Sektörü*”, (Erişim): www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci1.doc, 17 Şubat 2012.
- 4- BELEN, Tuncay, “*Türkiye’de Nükleer Enerjinin Politikası*”, (Erişim): http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=229:tuerkyede-nuekleer-enerjnn-polt&catid=6:nuekleer&Itemid=163, 24 Mart 2012.
- 5- COHEN, Ariel, “*Europe’s Strategic Dependence on Russian Energy*”, Kasım 2007, (Erişim): <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/13043.pdf>, 25 Mart 2012.
- 6- ÇINAR, Burak, “*ABD’nin Bölgeden Bölgeye Sıçrama Stratejisi*”, (Erişim): <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3017&kat=1>, 22 Mart 2012.
- 7- DOĞANAY, Hayati, HAYLİ Selçuk, “*Irak’ın Başlıca Coğrafi Özellikleri ve Petrol Yatakları*”, (Erişim):

- http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf, 21 Mart 2012.
- 8- EDİGER, Volkan Ş. “Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki”, (Erişim):<http://www.energy.net/makaleler/ediger%202007%20arz%20guvenligi.pdf>, 12 Mart 2012.
- 9- ENER, Meliha, AHMEDOV, Orhan, “Türkiye-Azerbaycan Petrol-Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi”, (Erişim):
<http://girisim.comu.edu.tr/dergi/2in2/ener.pdf>, 23 Mart 2012.
- 10- EROL, Mehmet Seyfettin, “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset”, 2007, (Erişim):
<http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/11-eylul-sonrasi-turk-dis-politikasinda-vizyon-arayislari-ve-dort-tarz-i-siyaset-1236245618.pdf>, 21 Mart 2012.
- 11- FREEDMAN, Robert , “Russian Policy Toward The Middle East Under Putin: The Impact of 9/11 And The War in Iraq”, 2003, (Erişim):
<http://www.alternativesjournal.net/volume2/number2/Putin.pdf>, 25 Mart 2012.
- 12-KARDAŞ, İdris, “İran’da Ambargolar Dönemi”, Küresel Sorunlar Platformu, 24 Ocak 2012, (Erişim):
<http://www.platformforglobalchallenges.org/files/KSP-Iran-240112.pdf>, 15.04.2012.
- 13- KAMALOV, İlyas, “Türkiye’nin Enerji Koridoru Hayali Gerçek Oluyor”, 9 Ocak 2012, Erişim: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3050>, 12 Mart 2012.
- 14- KIZILKAYA, Ertuğrul, ENGİN, Cem, “Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele”, Kasım 2002, (Erişim):
<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd9/sbd-9-11.pdf>, 12 Mart 2012.
- 15- KILINÇ, Nurcan, “Enerji Ekonomisinin Önemi ve Türkiye’nin Enerji Panoraması”, Nisan 2008, (Erişim):
http://www.cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=252%3Aenerji-ekonomisinin-oenemi-ve-tuerkiyenin-enerji-panoramas-&Itemid=99&lang=tr , 2 Nisan 2012.
- 16- KAYRAK, Sedide Kayrak, “Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikası”, BİLGESAM, 27 Şubat 2012, (Erişim):http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2092:rusya-federasyonunun-ortadoğu-politikasi&catid=104:analizler-rusya&Itemid=136, 13 Mart 2012.

- 17- KONA, Gamze Güngörmüş, “*Ortadoğu Siyasetini Belirleyen Üç Temel Aktör: Türkiye-A.B.D-Rusya Federasyonu*”, (Erişim):http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=520%3Aorta-dou-siyasetini-belirleyen-uec-temel-aktoer-tuerkiye-abd-rusya-federasyonu&catid=37%3Aorta-dou-calmalar-makale-ve-raporlar&Itemid=320&lang=tr, 26 Mart 2012.
- 18- LARSSON, Robert L. “*Russia’s Energy Policy: Security Dimensions and Russia’s Reliability as an Energy Supplier*”, Mart 2006, (Erişim):
<http://www2.foi.se/rapp/foir1934.pdf>, 12 Şubat 2012.
- SANDIKLI, Atilla, “*İran, Şii Hilali Ve Arap Baharı*”, BİLGESAM, (Erişim):
<http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/iransiihilali.pdf>, 21 Mart 2012.
- 19- ÖZEKMEKÇİ, İnanç, “*Türkiye’nin Doğu Sınırında Yeni Bir Güç: Çin*”, Aralık 2005, (Erişim): www.dispolitikaforumu.com/cin.pdf, 12 Mart 2012.
- 20- ÖZHAN, Taha, “*ABD Irak’a çekilerek yerleşiyor*,” (Erişim) :
http://www.sabah.com.tr/Perspektif/2010/11/20/kuresel_dengesizlikler_dengesisi , 24 Mart 2012.
- 21- SANDIKLI, Atilla, “*Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Stratejisi*”, Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları, TUIÇ Akademi, (Erişim):
<http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/173-atilla-sandikli-tum-yazilari/411-petrol-ve-dogalgaz-boru-hatlari-stratejisi> , 15 Mart 2012.
- 22- SANDIKLI, Atilla, “*İran’ın Jeopolitiği, ABD Ve Türkiye*”, 17 Mart 2008, (Erişim): <http://uiportal.net/iranin-jeopolitigi-abd-ve-turkiye.html> , 13 Mart 2012.
- 23- SAATÇIOĞLU, Cem, KÜÇÜKAKSOY, İsmail, “*Türkiye Ekonomisinin Enerji Yoğunluğu Ve Önemli Enerji Taşıma Projelerinin Ekonomiye Etkisi*” (Erişim): <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/11/19-41.pdf>, 20 Mart 2012.
- 24- SATMAN, Abdurrahman, “*Dünya Enerji Kaynakları*”, BİLGESAM, 24 Temmuz 2008, (Erişim):http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=170:duenya-enerji-kaynaklar&catid=131:enerji&Itemid=146, 14 Ocak 2011.
- 25- SEMİN, Ali “*Rusya, Çin ve Japonya’nın Irak’taki Petrol Rekabeti!*” (Erişim):
<http://www.sde.org.tr/print.aspx?pageID=0&columnID=0&newsID=108>, 26 Mart 2012

- 26- SMİTH, Keith C. “*Russian Energy Policy and its Challenge to Western Policy Makers*”, Mart 2008, (Erişim): http://csis.org/files/media/isis/pubs/080407_helsinki.pdf, 5 Mart 2012.
- 27- YAVUZ, Celalettin, “ABD’den Sonra AB’nin İran Petrolüne Ambargosu Türkiye’yi Nasıl Etkiler?”, TURKSAM, 24 Ocak 2012, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/a2584.html>, 15 Nisan 2012.
- 28- YAVUZ, Celalettin, “Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik”, TÜRK SAM, 17 Nisan 2010, (Erişim): <http://www.turksam.org/tr/yazdir1996.html>, 21 Mart 2012.

3. Süreli Yayınlar

- 1- ALTINBAŞ, Deniz, “*Avrupa Enerjide Rusya’ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor*”, Stratejik Analiz Dergisi, ASAM Yayınları, C.6, S.74, Ankara, 2006.
- 2- ARIBOĞAN, D. Ülke, “*Yeni Enerji Düzeni Siyaseti (Neopolitik): “Jeopolitik”ten “Enerjeopolitik”e*”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.5, S.20, İstanbul, 2009.
- 3- AYDIN, Fatma Fehime, “*Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme*”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 35, Kayseri, 2010.
- 4- BİLGİN, Mert, “*Küresel, Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrollerinin Ekonomik, Siyasi ve Stratejik Anlamı*”, Akademik Ortadoğu Dergisi, C.1, S.2, İstanbul, 2007.
- 5- DİKKAYA, Mehmet, “*Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun: Türkiye, Rusya ve İran*”, Avrasya Dosyası Dergisi, ASAM Yayınları, S. 3, Ankara, 1999.
- 6- KARACA, R. Kutay, “*Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ortadoğu, Orta Asya Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye’ye Etkileri*”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, SAREM Yayınları, S.7, Ankara, 2006.
- 7- LAÇİNER, Sedat, “*Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji Siyaset İlişkisi*”, OAKA, USAK, C.1, S.1, Ankara, 2006,
- 8- ÖZTÜRKLER, Harun “*Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının Öneminin Ekonomi-Politik Bir Değerlendirmesi*”, Ortadoğu Analiz Dergisi, ORSAM Yayınları, C.1, S.7–8, Ankara, 2009.
- 9- ÖZKAN, Gökhan, “*Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği*”, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt:4, sayı:7, Ankara, 2010.

- 10- PAMİR, A. Necdet, “Avrasya Boru hatları, Enerji Güvenliği Ve Türkiye”, Jeopolitik Dergisi, S.5, Ankara, Kasım 2003.
- 11- POUSSENKOVA, Nina, “The Global Expansion of Russia’s Energy Giants”, Journal of International Affairs, C. 63, S.2, 2010.
- 12- SOYLU, Hakkı, “Enerji Koridoru Olma Yolunda Türkiye İçin Doğal Gazın Önemi”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, SAREM Başkanlığı Yayınları, S.10, Ankara, Eylül 2007.
- 13- ŞİR, Aslan Yavuz, “Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı”, Ortadoğu Analiz Dergisi, ORSAM Yayınları, C.1, S.2, Ankara, 2009.
- 14- TURAN, Aslıhan, “Hazar Havzası’nda Enerji Diplomasisi”, Bilge Strateji Dergisi, BİLGESAM Yayınları, C.2, S.2, İstanbul, 2010.
- 15- USLU, Kamil, “Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynakları Ve Bu Kaynaklardan Elde Edilen Gelirin Kamu Harcamaları İçindeki Yapısı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, C.22, S.1, İstanbul, 2007.
- 16- YILMAZ, Necip Fazıl, “Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Tesisat Mühendisliği Dergisi, S.87, Ankara, 2005.
- 17- VAROL, Tuğçe, “AB’nin Ortak Enerji Politikası Çıkması”, (Erişim): http://www.21yyte.org/tr/yazi6559-ABnin_Ortak_Enerji_Politikasi_Cikmazi.html, 13 Mart 2012.
- 18- ZENGİN, Eyüp, ESEDOV Aqil, “Türkiye Ve Azerbaycan Örneğinde Boru Hatları Ulaştırmasının Çevre Üzerindeki Etkileri”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.5, S.9, Zonguldak, 2009.

4. Elektronik Kaynaklar

- 1- BP Resmi İnternet Sitesi, “Statistical Review of World Energy”, Haziran 2011,(Erişim):http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_worldenergy_full_report_2011.pdf, 15 Mart 2012.
- 2- BBC Resmi İnternet Sitesi, “İran İngiltere ve Fransa’ya Petrol İhracatını Durdurdu”, (Erişim):http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120220_iran_oil.shtml, 26 Mart 2012.

- 3- Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı A.Ş. (BOTAŞ), “*Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı*”, (Erişim): <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, 21 Mart 2012.
- 4- Bugün Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, “*Irak petrol ihracatında rekor kırdı*”, (Erişim): <http://dunya.bugun.com.tr/irak-petrol-ihracatinda-rekor-kirdi-188320-haberi.aspx> , 1 Nisan 2012.
- 5- Dünya Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, “*Kerkük-Yumurtalıktan 15 Yıl Daha Ham Petrol Akacak*”, (Erişim): “<http://www.dunya.com/kerkuk-yumurtaliktan-15-yil-daha-ham-petrol-akacak-100629h.htm>”, 1 Nisan 2012.
- 6- Dünya Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, “*Irak, Çin’den Fon Oluşturmasını İstedi*”, 18 Temmuz 2011, (Erişim):<http://www.dunya.com/irak,-cinden-fon-olusturulmasini-istedi-127859h.htm> , 1 Nisan 2012.
- 7- Dünya bülteni Resmi İnternet Sayfası, “*Bağdat-Erbil Kavgası Büyüyor*”, (Erişim): <http://www.dunjabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=205257>, 23 Mart 2012.
- 8- EPDK Resmi İnternet Sayfası, (Erişim): <http://www.epdk.gov.tr/web/guest.jsessionid=C29C0B6A8DEC8D2CF37E603ED061614E>, 1 Nisan 2012.
- 9- Elektrik Üreticileri Derneği Resmi İnternet Sitesi, “*Enerji İthalatı İçin 40 Milyar Dolar Ödedik*”, (Erişim): <http://www.eud.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF2BD1C92DB6F52C54>, 26 Mart 2012.
- 10- European Commision, “*European Energy and Transport in Figures 2007*”,(Erişim:http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/trends_2030_update_2007/energy_transport_trends_2030_update_2007_en.pdf, 21 Mart 2012.
- 11- European Commision, “*EU Crude Oil Imports from Countries*”, (Erişim): <http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/doc/import/coi/eu-coi-2010-01-12.pdf>, 12 Ocak 2012.
- 12- Habertürk Gazetesi Resmi İnternet Sitesi, “*İran, Hürmüz Boğazı'nı Kapatma Tehdidini Yineledi*”, (Erişim): “<http://www.haberturk.com/dunya/haber/700946-iran-hurmuz-bogazini-kapatma-tehdidini-yineledi-video>”, 1 Nisan 2012.
- 13- Haber7 Resmi İnternet Sitesi, “*Kerkük-Yumurtalık'tan 450 Bin Varil Petrol*”, (Erişim): “<http://www.haber7.com/haber/20120127/KerkukYumurtaliktan-400-bin-varil-petrol.php>”, 1 Nisan 2012.

- 14- Hürriyet Gazetesi Resmi İnternet Sayfası, “*Kuzey Irak’ta ‘yasadıışı’ Anlaşma İmzalayan Exxon’a Bağdat’tan Tehdit Gibi Uyarı*”, (Erişim): <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/19221070.asp>, 12 Şubat 2012
- 15- IAS Group Ltd. ,“*Iraq Oil Industry*”, Ocak 2010, (Erişim): <http://iasworldtrade.com/pdf/Iraqi%20Oil%20Industry.pdf>, 12 Mart 2012.
- 16- *Iraq Liberation Act of 1998*”, Erişim (01.03.2011): http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=105_cong_public_laws&docid=f:publ338.105
- 17- Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, “*Value Of Oil Imports*”, (Erişim): http://www.indexmundi.com/china/oil_imports.html, 01 Mart 2012.
- 18- Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, “*Value Of Oil Imports*”, (Erişim): http://www.indexmundi.com/turkey/oil_imports.html, 01 Mart 2012.
- 19- Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, “*Russia Natural Gaz-Exports*” (Erişim): <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=138&c=rs&l=en> , 01 Mart 2012.
- 20- Index Mundi Resmi İnternet Sitesi, “*EU Crude Oil Imports By Year*”, (Erişim):<http://www.indexmundi.com/energy.aspx?region=eu&product=oil&graph=imports> , 01 Mart 2012.
- 21- International Energy Agency (IEA), “*World Energy Outlook 2009*”, (Erişim):http://www.worldenergyoutlook.org/docs/weo2009/WEO2009_es_english.pdf, 1 Nisan 2011.
- 22- Special İnspector General For Iraq Reconstruction, “*Report on the Al Basrah Oil Terminal*”, Nisan 2007, (Erişim):http://ccoportal.org/sites/ccoportale.org/files/pa-06080_al_basrah_oil_terminal.pdf, 12 Mart 2012.
- 23- Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAE), “*Türkiye’nin Enerji Satrancı*”, Ekim 2007, (Erişim): http://www.turksae.com/sql_file/337.pdf, 25 Mart 2012, s.1–6.
- 24- Stratejik Trends Analysis, “*EU-27Origin Of Oil*”, (Erişim): [http://sta.ethz.ch/Graphics/\(by\)/topic/\(direct\)/360](http://sta.ethz.ch/Graphics/(by)/topic/(direct)/360), 24 Mart 2012.
- 25- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, “*Irak’ın Petrol Üretimi 3 Milyon Varili Geçti*”, (Erişim): <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=6a7badaa-465b-467a-be5b-022c2a724be8>, 26 Mart 2012.
- 26- Türk Mühendis ve Mimmar Odaları Birliği Makine Mühendisleri Odası İnternet Sitesi, “*Yenilenebilir Enerji Kaynakları*”, (Erişim):

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/9514e888b8f2aca_ek.pdf,
10 Ocak 2012.

- 27- The Institute for the Analysis of Global Security (IAGS), “*Iraq Pipelines*”, (Erişim): <http://www.iags.org/iraqpipelinewatch.htm>, 16 Şubat 2012.
- 28- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, “*Petrol İçin İşgal Edildiği Belgelendi*”, (Erişim): <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=6af85d0a-b777-475a-8052-496248c647d8>, 26 Mart 2012.
- 29- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, “*Türkiye’den İran Petrolüyle İlgili Önemli Karar*”, (Erişim) : <http://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-iran-petroluyle-ilgili-onemli-karar-34695.html>, 26 Mart 2012.
- 30- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Resmi İnternet Sitesi, “*İran Almanya’ya da Petrol İhracatını Durdurdu*”, (Erişim): <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-almanya-da-petrol-ihracatini-durdurdu-36374.html>, 12 Nisan 2012.
- 31- TRT Haber Resmi İnternet sitesi, “*İrak’tan Exxon Mobil’e Darbe*”, (Erişim): <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iraktan-exxon-mobile-darbe-37650.html>, 20 Nisan 2012
- 32- U.S. Energy Information Administration, “*Iraq Country Analysis Brief*”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012
- 33- U.S. Energy Information Administration, “*China Country Analysis Brief*”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/China/pdf.pdf>, 01 Mart 2012.
- 34- U.S. Energy Information Administration, “*Russia Country Analysis Brief*”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Russia/pdf.pdf>, 01 Mart 2012.
- 35- U.S. Energy Information Administration, “*Turkey Country Analysis Brief*”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Turkey/pdf.pdf>, 01 Mart 2012.
- 36- U.S. Energy Information Administration (EIA), “*Statistical Energy Review 2010*”, Ekim 2011, (Erişim): <http://www.eia.gov/totalenergy/data/annual/pdf/aer.pdf>, 20 Mart 2011.
- 37- U.S. Energy Information Administration, “*Iran Country Analysis Brief*”, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iran/pdf.pdf>, 01 Mart 2012.
- 38- U.S. Energy Information Administration, “*Crude Oil Imports From Persian Gulf*”, (Erişim):

<http://www.eia.gov/petroleum/imports/companylevel/summary.cfm>, 01 Mart 2012.

- 39- U.S. Energy Information Administration, "United Kingdom Country Analysis Brief", (Erişim): http://www.eia.gov/EMEU/cabs/United_Kingdom/pdf.pdf, 01 Mart 2012.
- 40- US Department of Defense, "Measuring Stability and Security in Iraq", Kasım 2009, (Erişim): [www.defense.gov/pubs/pdfs/9010 Report to Congress Nov 09.pdf](http://www.defense.gov/pubs/pdfs/9010_Report_to_Congress_Nov_09.pdf), 15 şubat 2012.
- 41- U.S. Energy Information Administration, "International Energy Outlook 2011", Eylül 2011, (Erişim): <http://www.eia.gov/EMEU/cabs/Iraq/pdf.pdf>, 01 Mart 2012.
- 42- Vatan Gazetesi İnternet Sayfası, "Putin: Libya Operasyonu Haclı Seferlerini Çağrıştırıyor", (Erişim): <http://haber.gazetevatan.com/putin-libya-operasyonu-haclı-seferlerini-cagristiriyor/366460/30/Haber>, 23 Mart 2012.
- 43- WTRG Economics, "Oil Price History and Analysis", (Erişim):http://www.wtrg.com/oil_graphs/oilprice1947.gif, 25 şubat 2012.

5. Raporlar

- 1- Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı A.ř. (BOTAş), (2011), "2010 Yılı Sektör Raporu", Ankara.
- 2- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK),(2010), "Irak Ülke Bülteni", İstanbul. (Erişim):http://deikweb.neosistem.com/1217/Irak_%C3%9Cİke_B%C3%BCİteni.html, 31 Mart 2012
- 3- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), (2011), *2010 Petrol Piyasası Sektörel Raporu*, Ankara.
- 4- İpekyolu Kalkınma Ajansı, (2011), "Ortadoğu Durum Raporu", Adıyaman. (Erişim):<http://www.ika.org.tr/dosya/%C4%B0KA%20Orta%20Do%C4%9Fu%20Durum%20Raporu.pdf>, 31 Mart 2012
- 5- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), (2011), "ABD'nin Irak'tan Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri Ve Türkiye'ye Yansımaları", Ankara.
- 6- T.C.Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu,(2011), "Linyit Sektör Raporu 2010", Ankara.
- 7- T.C.Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2010), *Irak Ülke Raporu*, Diyarbakır.

- 8- Türkiye Petrolleri A.O. Genel Müdürlüğü (TPAO) ,(2011), “2010 Yılı Ham Petrol Ve Doğalgaz Sektör Raporu”, Ankara.
- 9- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, (2009), “Irak Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Ankara.
- 10- T.C. Bağdat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği,(2009), “Irak Ülke Raporu”, Bağdat. (Erişim): http://www.basrahexpo.com/2012/belge/irak_rapor.pdf, 31 Mart 2012

6. Doktora Ve Yüksek Lisans Tezleri

- 1- BİÇİCİ, Rahim, ‘Türkiye’de Enerji Ekonomisi’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak, 2008, (Erişim): <http://tez2.yok.gov.tr/>, 17 Mart 2012.
- 2- KOÇGÜNDÜZ, Leyla, Melike, “Hazar Bölgesi Enerji Politikaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bolu, Mayıs 2009 ,(Erişim): <http://tez2.yok.gov.tr/>, 13 Mart 2012.
- 3- YATAR, Yüksel, (2007), “Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, (Erişim): <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00622.pdf>, 20 Mart 2012

ÖZET

ÇELİK, Ersin

ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Sonrası Ülkenin Hidrokarbon Yakıtları Üzerine Enerji-Politik Hamleler.

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

Bu tezle küresel düzeyde; ABD, AB, Çin ve Rusya bölgesel düzeyde ise Türkiye gibi aktörlerin hangi nedenlerle Irak'a ilgi duydukları irdelenmekte ve bu ilgi neticesinde bu ülkelerin Irak'ın hidrokarbon kaynakları üzerine enerji-politik hamleleri ele alınmaktadır. Özellikle de ABD'nin ülkeden çekilmesinin bu politikalar üzerindeki etkisi gözlemlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada uluslararası petrol şirketlerinin bu oyunda denklemin neresinde olduklarının da ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır.

ABD'nin çekilmesi ülkede petrolerin paylaşımı konusunda etnik ve mezhepsel çekişmenin dozajının giderek artmasına neden olmuştur. ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinin en önemli etkisi doğal olarak bu ülkedeki etkinliğinin zayıflaması olacaktır. Ancak, bu durum ABD'nin Irak'tan tamamen vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Amerika'nın ülkedeki siyasal gücü kısmen zayıflasa da ekonomik etkinliği hala devam etmektedir. Ayrıca ABD'de Irak'tan çekilmesinin ardından doğan politik boşluğu petrol şirketiyle işbirliği yaparak doldurma yoluna gitmeyi amaçlamıştır. Avrupa Birliği her ne kadar enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istese de Birliğin Irak'a karşı ortak bir siyaset geliştirmedeği görülmektedir. İngiltere işgalle birlikte elde ettiği mevziyi korumak isterken Fransa ve İtalya enerji pastasından daha fazla pay alma yarışındadır. Rusya ve Çin'in ise ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile doğan boşluğu doldurmak isteyeceği açıktır. Türkiye ise ABD'nin çekilmesinden sonra dikkatini daha çok Kuzey Irak'taki enerji kaynaklarına yönlendirmiş durumdadır.

Bu bağlamda çalışma 4 bölüm etrafında toplanmıştır. İlk bölümde enerji kavramı açıklanmakta, ikinci bölümde ise çalışmanın konusu olan Irak; tarihi ve ekonomisinin yanında coğrafi, demografik ve siyasi yapısıyla ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Irak'ın enerji profili çıkartılmakta, ülke petrolünün küresel ekonomi için önemine dikkat çekilmektedir. Son bölümde ise küresel güçlerin Irak enerji kaynakları üzerine enerji-politik hamleleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

1. Petrol ve ekonomi
2. Irak'ın enerji kaynakları
3. Irak'ın enerji profili
4. ABD'nin Irak'tan çekilmesi
5. Küresel güçlerin Irak üzerine enerji politik hamleleri

ABSTRACT

ÇELİK, Ersin

Energy-political moves on Iraq's hydrocarbon resources, after US withdrawal from country

Department of International Relations, Master Thesis

Ankara, 2012

That thesis aims at discovering reasons why US, EU, China, Russia and Turkey are interested in Iraq. It is also aimed to observe energy-political moves of these countries on Iraq's hydrocarbon resources. In particular, it is tried to observe impact of US withdrawal from Iraq on that policies.

As the US withdraws its troops from Iraq, it leaves behind an Iraq that has no expectation of an optimistic future. The new period in Iraq embodies many risks for people in the country. US withdrawal from Iraq causes increasing of conflicts about sharing of oil resources in the country between different groups. Most important result of the withdrawal of American combat troops from Iraq is that effectiveness of US on Iraq will be weakening. But it doesn't mean that U.S. gives up from Iraq completely. Because economic activity of US is still going on Iraq. Although EU is trying to reduce energy dependency to Russia, countries in the EU has not developed a common policy for Iraq. As United Kingdom is trying to protect the benefits obtained after the invasion of Iraq, France and Italy want to get more of Iraq's energy resources. It is clear that China and Russia will try to fill the gap, which has been left by the US. Turkey focuses on energy resources at Northern Iraq after the withdrawal of the US.

The thesis consists of four chapters. In first chapter, energy concept is explaining, the second chapter discusses geographical, demographic, historical and political structure of the Iraq. In the third chapter, Iraq's energy profile is tried to explain and it is also explained why Iraq's oil is so important for global economy. And finally in the fourth chapter, energy-political moves

of global forces such as US, EU, China, Russia on Iraq's hydrocarbon resources is expressed.

Key Words

1. Oil and economy
2. Iraq's hydrocarbon resources
3. Energy profile of Iraq
4. US withdrawal from Iraq
5. Energy-political moves of global forces on Iraq's hydrocarbon resources